

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1193

NIEUW TAALBOEKJE

VOOR DE

Lagere Scholen,

DOOR

H. M. LABBERTÉ,

Hoofdonderwijzer te AARLANDERVEEN.

G 12

ZWOLLE,

W. E. J. TJEENK WILLINK.

1876.

S. 499

Digitized by Google

Prijs f 0.15.

1193

G. 12

NIEUW TAALBOEKJE

VOOR DE

Lagere Scholen,

DOOR

H. M. LABBERTÉ,

Hoofdonderwijzer te AARLANDERVEEN.

1e STUKJE, 1e GEDEELTE.

ZWOLLE,

W. E. J. TJEENK WILLINK.

1876.

**NED.
LETTERK.**

VOORBERICHT.

„t Is een ongeluk”, — zegt de Heer M. Leopold in zijn *gouden boekje*: *Opvoeding in Huis en School*, — „dat zoo-velen, als ze van taalonderwijs hooren, dadelijk aan grammatISCHE regelkraam denken en daardoor 't einde bij 't begin plaatsen.”

Of 't leerboekje bloot definitiën en regels geeft, of — zooals in eenige later verschenen werkjes 't geval is, — deze bevat, gevolgd van een of meer opstellen tot toepassing: 't blijft in beide gevallen waar, dat „t einde bij 't begin wordt geplaatst.”

„t Verstaan van eene spreuk, een kinderlied of eene eenvoudige vertelling, — 't zuiver, langzaam naspreken, weervertellen of opschrijven, al naar de leeftijd vordert, — eindelijk de ontwikkeling van weinige, eenvoudige regels op grond dier bouwstoffen: dát zijn — volgens denzelfden begaafden Schrijver, — de hoofdtrekken van het eerste taalonderwijs.”

Eene andere richting moet het aanvankelijk taalonderwijs nemen. Ten einde het doel, waartoe dit moet leiden, te bereiken, vervaardigde ik dit werkje, dat ik als eene proeve aanbied om 't taalonderwijs eene nieuwe richting te geven.

'k Meen den zin — en wel eerst den eenvoudigen zin, — als aanvangs- of uitgangspunt te moeten kiezen. Het kind

drukt zich in zinnen uit en leert niet eerst eene menigte werkwoorden, daarna zelfstandige naamwoorden, verder bijvoeglijke naamwoorden en voornaamwoorden, wat men bij de oude methode al lichtelijk geneigd zou zijn te denken.

Een goed inzicht in den volzin, met al zijne verschillende wijzen van uitdrukking, is een hoofdvereischte. Zonder die kennis kan de leerling niet begrijpen wat hij leest en heeft hij geen richtsnoer, hoe hij zich mondeling of schriftelijk verstaanbaar kan uitdrukken.

'k Meen in dit werkje te hebben aangewezen, hoe 't alleszins mogelijk is tevens „weinige, eenvoudige regels” te leeren kennen.

In 't 2° Stukje zal de samengestelde volzin behandeld worden. Er zullen dan nog eenige weinige regels geleerd worden, welke bij de beschouwing van dien volzin des te helderder zullen uitkomen.

Vele voorbeelden zijn ontleend aan des Heeren L. Leopolds Leesboeken, welke op de meeste scholen in gebruik zijn, ten einde 't taal- en leesonderwijs hand aan hand te doen gaan.

En hiermee wensch ik den goedgunstigen Lezer heil!

L.

EERSTE AFDEELING.

§ 1.

Lees eens het volgende:

De dochter naait. Het schip vaart. De boom bloeit. De schoen wringt. De zon schijnt. De plant verdort. De vogel zingt. De klok slaat. De tuinman snoeit. De leerling schrijft.

Weet ge ook, waarvan in deze zinnen iets wordt gezegd? Zoo niet, beantwoord dan de volgende vragen: Wie naait? Wat vaart? Wat bloeit? Wat wringt? Wat schijnt? Wat verdort? Wie zingt? Wat slaat? Wie snoeit? Wie schrijft? Ge krijgt tot antwoord: *De dochter. Het schip.* (Noem nu zelf verder op!) Deze woorden zijn de *onderwerpen* in die zinnen. Waarom? Omdat van die wezens of dingen iets wordt gezegd.

Vervang die onderwerpen door andere, bijv.: *De moeder naait. De stoomboot vaart. De roos bloeit.*

Welke woorden zijn nu onderwerp?

Staat het onderwerp altijd vooraan? Wel neen, 't kan ook achteraan staan; doch de zin is dan veelal eene vraag, bijv.: *Naait de dochter? Vaart het schip? Bloeit de boom?*

Wijs nog 't onderwerp aan in de volgende zinnen: *Het schoone bekoort. Alles verandert. Niets helpt. Ik geloof. Hij schrijft. Zij zingt. Het leest. Men hoort. Wij vragen. Gij rekt. Zij redden.*

Vraag eens: Wat bekoort? Wat verandert? Wat helpt?

Wie gelooft? Wie schrijft? Wie zingt? Wie leest? Wie hoort? Wie vragen? Wie rekest? Wie redden?

Ge weet dat het antwoord op die vragen het *onderwerp* geeft. Breng deze zinnen in den vragenden vorm over en zeg, waar alsdan 't onderwerp komt te staan.

§ 2.

Wijs nog 't onderwerp aan in deze zinnen: *Ik lees. Hij leert. Gij redt. Schrijft hij? Ik werk. Beloon ik? Gij teekent. Zing ik? Ik speel. Hij arbeidt. Ik overleg.*

Laten we die onderwerpen eens wegdenken, welke zinnen behouden we dan? Immers: *Lees. Leert. Redt. Schrijft. Werk. Beloon. Teekent. Zing. Speel. Arbeidt. Overleg.*

Kunt ge 't onderwerp ook in deze laatste zinnen aanwijzen? Ge zult dit mogelijk eene zonderlinge vraag vinden. Toch hebben deze zinnen wel degelijk een onderwerp, maar dit is in 't gezegde begrepen. Volledig uitgedrukt zijn deze zinnen: *Lees gij. Leert gij. Redt gij. Schrijft gij. Werk gij. Beloon gij. Teekent gij. Zing gij. Speel gij. Arbeidt gij. Overleg gij.* Welk is dus 't onderwerp?

Dit onderwerp (*gij*) wordt gemeenlijk niet uitgedrukt of verzwegen, omdat men, bij dezen vorm van verzoek of bevel, toch het woord tot den aangesproken persoon richt.

Het is daarom niet noodig dien persoon uitdrukkelijk te noemen. Als dit echter gebeurt, geschiedt zulks bij tegenstelling; bijv.: *Lees gij, ik zal luisteren.*

§ 3.

Er komt vandaag bezoek. Er zal u een ongeluk overkomen. Er hingen pannoeken aan.

Wijs 't onderwerp in deze zinnen aan.

Zoudt ge dat even gemakkelijk in de volgende volzinnen kunnen doen: *Er wordt gedanst, geleerd, gespeeld, gewerkt*, enz.? Wel neen, 't onderwerp is in deze zinnen niet uitgedrukt. Het is in 't gezegde verscholen; want dergelijke zinnen worden verklaard door: *het dansen, leeren, spelen, werken*, enz. is.

Ge ziet dat het onderwerp óf werkelijk uitgedrukt is, óf verzwegen wordt, óf verscholen is in 't gezegde. Het eerste geval, dat het werkelijk in den zin is uitgedrukt, komt het veelvuldigst voor. Waar dit niet plaats vindt, vertoont zich een der beide andere gevallen.

Nog wijs ik voor 't laatste geval op de volgende onpersoonlijke uitdrukkingen: *Het regent. Het is koud. Het hagelt. Het sneeuwt.*

Deze taalvormen houden evenzeer het onderwerp verborgen. 'Trouwens, het ligt in 't gezegde opgesloten. *Het regent*, bijv., beteekent: *Regen is.*

Zeg zelf nu de beteekenis van die overige uitdrukkingen en noem de onderwerpen.

§ 4.

Het onderwerp wordt voorgesteld a.) door een zelfstandig naamwoord, b.) door een als zoodanig gebruikt woord en c.) door een voornaamwoord.

Voorbeelden a.) *De koekoek roept. De avond viel. De hond gromt. 't Weer helderde op. Eene kraai riep. Het knaapje sprak. Een egel toelde. De zonneschijn blinkt. De koelte ruischt. De morgenster verbleekt. De nachtegaal heft aan. Het aardrijk juicht. De hemel lacht.*

Welke woorden zijn hier *onderwerp*? Waaraan denkt men bij 't noemen dier onderwerpen? Bij een' koekoek aan een' vogel, bij Doch zie dit verder zelf eens te zeggen.

Zelfstandige naamwoorden zijn óf de namen van wezens of dingen, die op zich zelve bestaan, zooals: *koekoek, avond, hond, kraai, knaapje, egel, nachtegaal, aardrijk, hemel*, enz., óf namen van dingen, die niet op zich zelve bestaan, zooals: *zonneshijn, koelte, deugd, schoonheid, slaap, leven, val, stoot, schok, wandeling*, enz.

De in die onderwerpen voorkomende zelfstandige naamwoorden zijn voorafgegaan door de woordjes *de, het* of *een*, welke lidwoorden heeten, en wel *de* en *het* bepalend en *een* onbepaald lidwoord. Deze benamingen zijn zeer ongelukkig gekozen: ze stellen toch de namen der dingen niet bepaald of onbepaald voor. Het verschillend gebruik dier lidwoorden komt vooral in 't 45° lesje van de *Mosroosjes* uit:

„*Een* egel voelde, dat de winter naderde. Hij klopte bij *eenen* mol aan en bad hem dringend om huisvesting. „Och, geef me toch een klein plaatsje in uw huis,” zei hij, „anders vries ik stellig dood van de kou.” *De* goedhartige mol deed open en liet zijnen gast binnen. Dat stond *den* egel goed aan.”

Beide dieren worden ondersteld aan den jeugdigen lezer te zijn bekend: maar juist die, waarvan hier wordt gesproken, zijn in zijne voorstelling niet opgenomen; daarom zijn deze woorden (*egel* en *mol*) eerst van 't onbepaalde lidwoord (*een*) voorafgegaan. Doch nauwelijks is dit het geval, of 't bepalende lidwoord (*de*) treedt daarvoor in de plaats.

Voorbeelden b.) *Alles juicht. Allen zongen. Ieder danste. Veel is er wel niet aan te verdienen. 't Vechten wordt van langen duur. Zalig zijn de Barmhartigen.*

De onderwerpen in deze zinnen zijn: *alles, allen, ieder, veel, 't vechten, de Barmhartigen*, welke woorden als zelfstandige naamwoorden zijn gebruikt. Ze zijn zulks uit

hun' aard eigenlijk niet. Gelijk in de volgende zinnen komen ze naar hunne natuur voor: *Men vertelt alles goeds van u. Wij kunnen 't allen menschen niet naar den zin maken. Iedere lichtstraal bemoedigt. Er zijn veel menschen in de zaal. Ik zag hen vechten. Barmhartige menschen kwamen den ongelukkigen te hulp.* In 't vervolg zal dit nog duidelijker blijken.

Voorbeelden c.) I. *Ik denk. 'k Wed. Hij riep. Hij zuchtte. Ze sliep in. 't Ziet. Wij staan ook op. Gij rijdt. Gij zijt geen hout. Ze werpen het sneeuwkleed af.*

II. *Men verneemt. Iemand luistert. Niemand komt. Iets breekt. Niets baat.*

III. *Wie moest koning wezen? Wie zou ooit je zang durven storen? Wat is 't mooiste? Wat tikt daar?*

Wijs de onderwerpen aan.

Ze zijn alle voornaamwoorden. Die onder I heeten persoonlijke voornaamwoorden, die onder II onbepaalde voornaamwoorden en die onder III vragende voornaamwoorden. We komen hierop later terug.

Er zijn nog meer soorten van voornaamwoorden, gelijk we in 't vervolg gelegenheid zullen hebben op te merken.

TWEEDE AFDEELING.

§ 5.

Lees nu 't volgende:

De bloem riekt. De schoorsteen rookt. De ooievaar klepert. Het kind speelt. De moeder lacht. Het meisje breit. De soep kookt. Het leger vlucht.

Wijs in deze zinnen het onderwerp aan.

Van elk dier onderwerpen wordt iets gezegd. Van de bloem dat ze *riekt*, van den schoorsteen dat hij *rookt*, van . . . (Doch ga nu zelf voort!)

De woorden waarmee men iets van 't onderwerp zegt, maken het *gezegde* uit.

Riekt, rookt, kleppert, speelt, lacht, breit, kookt, vlucht zijn de gezegden van de onderwerpen *de bloem, de schoorsteen, de ooevaar, het kind, de moeder, het meisje, de soep, het leger*.

Van welke andere onderwerpen kunnen dezelfde gezegden gebezigd worden?

Schrijf bij de opgegevene onderwerpen eens andere gezegden, bijv.: *De bloem ontluikt*, enz.

Maak àl die zinnen vragend en zeg, waar alsdan 't gezegde komt te staan.

§ 6.

Wijs 't gezegde aan in: *lees, geeft, reken, vraagt*, enz.

Het onderwerp, dat natuurlijk *gij* is, is verzwegen. Volledig zijn deze zinnen: *lees gij, geeft gij, reken gij, vraagt gij*, enz. Het zal u nu niet moeielijk vallen 't gezegde te noemen.

Zelden wordt in dergelijke zinnen het onderwerp uitgedrukt, of 't moet bij tegenstelling geschieden; bijv.: *Ga gij, ik blijf*.

Wijs nu ook 't gezegde aan in die zinnen, waarin, gelijk wij in § 3 zagen, 't onderwerp verscholen is. Vergis u niet. Noem eerst het onderwerp — zooals vroeger is aangegeven, — en daarna 't gezegde van den zin, die daarvoor is verkregen. Het is dus noodig de zinnen, als: *het regent, het is warm, het vriest*, enz. te vervangen door: *regen is*,

warmte is, vorst is, enz. Welk woord is nu 't onderwerp? Wat moet dus voor 't gezegde worden aangemerkt?

Hetzelfde is 't geval met de onpersoonlijke uitdrukkingen: *Er wordt gearbeid*, enz. Zooals de zin is uitgedrukt, wordt hij niet ontleed. Die uitdrukking beteekent — gelijk reeds vroeger is aangewezen, —: *het arbeiden is*. Wat is nu 't onderwerp? Wat het gezegde?

Niet altijd worden de woordjes *het* en *er* in dergelijke uitdrukkingen gebezigd; bijv.: *Mij dorst. Hem hongerde.* (D. i. *Dorst is in mij. Honger is in hem*). *In den schouwburg wordt gedanst.* (D. i. *Het dansen is in den schouwburg*.)

De woordjes *het* en *er* zijn derhalve de wezenlijke onderwerpen niet, evenmin als *regent, is warm, vriest, wordt gearbeid* als de wezenlijke gezegden kunnen beschouwd worden.

§ 7.

Het gezegde kan ook uit het werkwoord *zijn* en een zelfstandig naamwoord of een woord dat eene eigenschap of eene hoedanigheid te kennen geeft, bestaan; bijv.: *De roos is eene bloem. De roos is prachtig.*

Hier bestaat het gezegde uit het werkwoord *zijn* en een zelfstandig naamwoord (*bloem*) of een bijvoeglijk naamwoord (*prachtig*). Op zich zelf kan 't zelfstandig naamwoord of 't bijvoeglijk naamwoord met het onderwerp geen' zin vormen, daartoe is de hulp van 't werkwoord *zijn* of *wezen* noodig.

Wijs in de volgende zinnen 't gezegde aan:

Ik ben bang. Zijt ge treurig? Dom is hij: Is zij gezond? 't Gebladerte is dicht. We zijn klein. Gij zijt de oorzaak. Ze zijn wijs. De kinderen zijn vroolijk.

Welke omzettingen laat elk dier zinnen toe?

Schrijf àl die verschillende wijzen van uitdrukking eens op en onderstreep telkens 't gezegde.

Het werkw. *zijn* is hier in den tegenwoordigen tijd gebruikt. Het stelt eene handeling voor, die op 't oogenblik gebeurt, waarin men spreekt.

Welke zijn de onderscheiden vormen van 't werkw. *zijn* in dien tijd?

Niet alleen 't werkwoord *zijn* of *wezen*, ook de werkw. *worden* (aanvankelijk *zijn*), *blijven* (bij voortdoring *zijn*), *schijnen* (in *schijn* *zijn*) en *heeten* (in naam *zijn*) kunnen met een zelfstandig naamwoord of bijvoeglijk naamwoord 't gezegde uitmaken.

We laten hier eenige voorbeelden volgen, waarin 't werkw. evenzeer in den tegenwoordigen tijd staat:

Ik word verdrietig. Hij wordt baas. Gelukkig wordt ze. 't Wordt ziek. Wordt het huis bouwvallig? We worden verstandig. Gij wordt blij. Zij worden angstig. De bladeren worden geel.

Matig blijf ik. Hij blijft deugdzaam. Blijft zij getrouwd? Het meisje blijft bedroefd. Wij blijven maatjes. Gij blijft oprecht. Vrienden blijven zij. Blijven de kinderen gehoorzaam?

Ik schijn dankbaar (of dankbaar te zijn). Schijnt hij tevreden? Ze schijnt verlegen. Ongesteld schijnt het kind. Wij schijnen gelukkig. Ge schijnt een held. Zij schijnen vriendelijk. Armen schijnen ongelukkig.

Heet ik verstandig? Een weldoener heet hij. Ze heet Aleida. Het feest heet prettig. Wij heeten makkers. Gij heet een deugniet. Zij heeten broeders. Gelukkig heeten koningen.

Schrijf van deze zinnen ook àl de verschillende wijzen van uitdrukking op en onderstreep insgelijks 't gezegde.

Welke zijn de onderscheiden vormen dier werkwoorden in den tegenwoordigen tijd?

§ 8.

Het gezegde kan nog in meer gevallen uit meer dan één woord bestaan; gelijk uit de volgende voorbeelden zal blijken: *De daad is af te keuren. Het is dezelfde. 't Gebed is uit. Het werk is af. Ze was in huis. Het ijs is in de rivier. Ze is de mijne. Hij schijnt te struikelen. Hij durft antwoorden. Een vriend mag komen. Hij kan lezen. Zij moet spreken. Wij zijn met ons drieën. Het paard is van mij. Zij is van zins. Het verblijf is van korten duur. De zaak schijnt van belang. De ziekte was op het hoogst. Wij blijven aan 't werk. Hij mag tevreden zijn. Zij schijnt gelukkig te worden. Hij kan onredelijk zijn.*

Wijs in deze zinnen de gezegden aan.

. Welke zijn de onderwerpen?

Vervang deze door andere woorden. (Blijft dan de vorm van 't gezegde ook altijd dezelfde?)

Breng àl die zinnen in den vragenden vorm over.

Welke van die zinnen laten nog eene andere omzetting toe?

§ 9.

Tot nog toe is over *bevestigende* zinnen gehandeld, dat zijn dezulke, waarin 't gezegde aan 't onderwerp is *toegekend*.

Doch het gebeurt vaak, dat het gezegde aan 't onderwerp wordt *ontzegd*. De zin heet dan *ontkennend*. De vorm van 't gezegde verandert evenwel niet: een klein woordje bij 't gezegde gevoegd, maakt dit tot een *ontkennend* gezogde.

Wijs in de volgende zinnen de ontkenkende gezegden aan :

Ik kom niet. Vader merkte het niet. Vinden kan ik u niet. De arme doffer at niet. De eenden begrepen niet. Vader hoorde het niet. Wanhoop niet. Dat zal niet zijn. Ze hadden niet geluisterd. Ze konden mekaar niet missen. Ik hou niet van dien oliewalm. Ze wilde niet weigeren. Men zag niet naar hem. Ik ben toch niet van hetzelfde zilver als de anderen. Gij kunt hier niet blijven. Ga niet met hem. Ik wil het niet weten. 't Doet er niet toe. 't Was evenwel niet noodig. Hij vergeet u niet. Rep je je niet, dan kom je er niet. Neen, Piet, ik dorst niet. Ik kan niet, Baas.

Behoort de ontkenning niet bij 't gezegde, maar bij eenig ander deel van den volzin, zoo is de zin bevestigend, ondanks de aanwezigheid van 't ontkenningswoordje; bijv.: *Gij vraagt niet zelden, d. i. dikwijls. Hij sprak niet veel, d. i. weinig. Wij komen niet te laat, d. i. vroeg genoeg. Zij zijn niet altijd gelukkig, d. i. soms ongelukkig.*

Wat dunkt u, zijn de volgende zinnen bevestigend of ontkenkend?

Niemand heeft er mij van gesproken. Niets gelukt hem. Niet hij heeft het mij verteld. Ik kom u niet heden bezoeken. Oordeel niet te snel. Dat is niet goed. Ge doet niet goed. o Lena, Lena, 't is niet overal, niet altijd donker en treurig op de aarde.

Wanneer zegt of schrijft men: *Hebt gij hem gezien?*

Wanneer daarentegen: *Hebt gij hem niet gezien?*

Behoort de laatste zin tot de bevestigende of tot de ontkenkende zinnen?

Hetzelfde verschil bestaat in: *Was Salomo een wijs vorst? Was Salomo geen wijs vorst?*

DERDE AFDEELING.

§ 10.

Zeg, waardoor de volgende onderwerpen zijn voorgesteld, en of deze woorden enkel- of meervoudig zijn. Dat wil zeggen, of die onderwerpen aan één wezen of ding, of aan *meer* dan één wezen of ding van dezelfde soort doen denken.

De deur sprong open. De kinderen waren bang. De knoppen bott'en uit. De kerseboom antwoordde. De tranen biggelden. Het bosch morde. Het Meibloempje sprak. Het bosch was tevreden. De doffer vloog weg. De duif verzekerde. Een man reed. Vlokken kleven. Zwaluwen zagen. Het kind antwoordt. De man zuchtte. De herdersjongen fluit. De schaapjes kennen. 't Avondkoeltje suist. 't Krekeltje zingt. Antoon bekeek. De ooievaar vloog. De scheepsjongen greep. De eenden snaterden. De moeder vermaande. Het kind werd wakker. Het wonderhamertje klopt. De solozanger zingt. De koekoek kwam. De leeuwerik vloog. Moe trakteert. Een raaf droeg. Een tuinier had nedergelegd. De vos ving op. Eene muis kwam. Een knaapje zag. Het bloempje weerde zich. De menschen denken. De knecht komt. De spin wordt veracht. De spinnen verteren. Een gevangene maakt. Eene spin leeft. De winter kwam. De egel lachte. De voeten zeiden. De lichaamsdeelen zagen. De handen grepen. De oogen keken. Het heibloempje is niet gelukkig. De moeder liep. De heibloem zei. Een krekeltje loopt. De huisheer denkt. Paarlen glinsteren. Het roodborstje vloog. De vogeltjes zingen. De vreemdeling ijlt. De pot beweegt. De hippertjes zwegen.

Kunt ge de enkelvoudige onderwerpen ook in 't meerv. overbrengen? Waarop gaan dan de gezegden uit?

Breng de verkregen zinnen in den vragenden vorm over.

Beproof nu ook eens de meervoudige onderwerpen in 't enkelvoud over te brengen. Let daarbij vooral op den vorm der gezegden.

§ 11.

Het meervoud der zelfstandige naamwoorden wordt verkregen door achter 't enkelvoud een' der uitgangene *n*, *n*, *s* of *eren* (*ers*) te voegen; bijv. *boom*, *boomen*; *groente*, *groenten*; *kachel*, *kachels*; *ei*, *eieren*, enz.

De *f* en *s* gaan in *v* en *z* over, bijv.: *druif*, *druiven*; *roos*, *rozen*, enz. De uitzonderingen zijn gemakkelijk door de uitspraak te kennen; zoo schrijft men bijv. *kaarsen*, *kousen*, omdat hier de *s* — niet de *z* — wordt gehoord.

De *d* en *t* komen als sluitletters voor, bijv.: *draad*, *prent*, naar dat in 't meervoud de *d* of *t* voorkomt: *draden*, *prenten*.

In *bakken*, *petten*, *nissen*, *tonnen*, *bruggen*, enz. wordt de slotmedeklinker (*k*, *t*, *s*, *n*, *g*) verdubbeld, omdat *a*, *e*, *i*, *o* en *u* ook in 't meervoud onvolkomen zijn. Doch in *dagen*, *vaten*, *gebeden*, *treden* gaat de onvolkomen *a* en *e* van 't enkelvoud in de volkomen *a* en *e* over, waarom de slotmedeklinker niet wordt verdubbeld. Hetzelfde is ook 't geval met *geboden*, *sloten*, enz.

Maat, *vuur*, enz. hebben *maten*, *vuren*, omdat de *a* en *u* op 't einde der lettergreep nooit worden verdubbeld.

Sommige zelfstandige naamwoorden hebben tweeërlei meervoud met verschillende beteekenis, zooals: *beenen* (de onderste ledematen) en *beenderen* (gebeente), *bladen* (van

een boek) en *bladeren* (van een' boom), *kleeden* (vloer-kleeden) en *kleederen* (kleedingstukken), *beginsels* (eerste gronden) en *beginselen* (grondregels), *Heidens* (Zigeuners) en *Heidenen* (de volken die geen' geopenbaarden godsdienst hebben), *letters* (letterbeelden) en *letteren* (brief); *redens* (verhouding) en *redenen* ('t waarom).

Maak de volgende zelfstandige naamwoorden meervoudig:

1. *gelagkamer, herberg, berenleider, boterkam, beer, beest, schepsel, huis, jaar, trap, deur, vacht, speelgoed, hoek, slokker, hond, vloer, knaap, krullebol, pels, trom, soldaat, speelkameraad, aangezicht, muur, mond, moeder, baas, zangertje, morgen, bloempje, steel, keeltje, graan, bijtjen, bijenkorf, appelboom, tulp, korf, kelk, vogelijn, bloemelijn, koekoek, heide, weide, tijd, familie.*

2. *dag, krans, nacht, vader, hoogte, bode, vaatje, geschenk, tafel, vers, zoon, meisje, hart, present, hoofdjen, knaapjen, kopje, wind, bosch, Engel, woonplaats, traan, snoodaard, rede, vos, gezicht, maag, gebed, sprookje, hof, knapelijn, gaardekijn, spel, hand, doffer, vrouwtje, nest, vrouw, reis, wijfje, mannetje, schat, snavel, zijde, schot, uiteinde, oorzaak, ongeluk, vraag, werk, pleiziertochtje, man, ezel, wandelaar.*

Breng de volgende zelfstandige naamwoorden uit het meervoud in 't enkelvoud over:

1. *kinderen, achterpooten, snuiters, kleuren, geuren, blaadjes, dreeven, kranjesbloemen, grassprietjes, stengeltjes, knoppen, boomen, vleugels, bijtjes, viooltjes, velden, voeten, engeltjes, tranen, jongens, broeders, harten, bloemkens, bloesems, kelkjes, Meibloempjes, bergen, takken, twijgen, druppels, beentjes, vliegen, kevers, vlinders, dieren, ganzen, streken, zonden, duiven, korrels, vrienden, voorpooten, kerels, schouders, dingen, stralen, regels.*

2. *vlokken, zwaluwen, ooievaren, veeren, ruiten, kruimkens, vlagen, dagen, spreuken, spreekwoorden, varkens, knieën, tanden, plankjes, knapen, schapen, schaapjes, korenaren, tulpeblāren, vertelseltjes, schoenen, kousen, schoentjes, geschiedenissen, deugnieten, vertelsels, bloempotten, amandeltaartjes, krenten, schoolboeken, sommen, letters, potloodlijnen, pannen, glazen, dekens, landen, piramiden, aardigheden.*

§ 12.

De zelfstandige naamwoorden hebben drieërlei geslacht: ze zijn mannelijk, vrouwelijk of onzijdig.

De oorzaak van 't geslacht eens woords is gelegen óf in zijne beteekenis óf in zijnen vorm, d. i. in den uitgang of de wijze, waarop het van een ander woord is afgeleid. Soms zijn beteekenis en vorm niet in overeenstemming. Zoo zijn *baker* en *kamenier* vr., in weerwil van de uitgangen *er* en *ier*.

Er zijn vele geslachtsregels. We laten hier eenige weinige volgen.

Mannelijk zijn:

1. De namen van mannelijke wezens.
2. De namen van boomen, behalve *linde* en *tamarinde*, die vr. zijn.
3. De namen der maanden en jaargetijden, behalve *lente* (vr.)
4. De woorden op *em* en *sem*, *lm* en *rm*, behalve *palm* (van de hand), *vr* en *scherm* (vuurscherm), *o*.

Vrouwelijk zijn:

1. De namen van vrouwelijke wezens.
2. De namen der granen en peulvruchten.
3. De namen der soorten van ooft en dergelijke vruch-

ten, behalve de woorden op *el*, *er*, *oen* en *ing*, welke mannelijk zijn, behalve *bottel* en *kapper* (vr.)

4. De woorden op *ing* en *st*, die van een werkwoord zijn afgeleid, behalve *dienst*, *m*.
5. De woorden die op *ij*, *erij*, *ernij* en *heid* eindigen.

Onzijdig zijn:

1. De namen van jongen van dieren, behalve *bigge* (vr.)
2. De namen van de werelddeelen, landen en gemeenten.
3. De verkleinwoorden (zoowel die op *lijn*, *ske* als *je*, *tje* of *pje* uitgaan).
4. De woorden, die als zelfstandige naamwoorden gebruikt worden, uitgezonderd als ze een' *persoon* beteekenen.

De samengestelde zelfstandige naamwoorden volgen 't geslacht van 't laatste woord, zooals: *veldheer* (m.), *gelagkamer* (vr.), *schoolboek* (o.). Uitgezonderd: *oogenblik* (o.), *roodvonk* (o.), *kerkhof* (o.), *tijdstip* (o.), *vrouwspersoon* (o.).

Somwijlen komen zelfstandige naamwoorden in een ander geslacht voor, als zij mannelijke of vrouwelijke personen beteekenen; bijv.: *Wat heeft de bloed verdriet! Al spoedig echter werd het den onrust, die uit de groote onmetelijke zee kwam, in dezen kleinen molenvliet te bekrompen en te eng.*

§ 13.

De vormen, die de betrekkingen aanduiden, waarin 't zelfstandig naamwoord of voornaamwoord in een' zin voorkomt, heeten naamvallen. Men onderscheidt 4 naamvallen, die 1^e, 2^e, 3^e en 4^e naamval heeten.

't Voornaamwoord staat als onderwerp in den 1^{en} naamval.

't Zelfstandig naamwoord staat in den 1^{en} naamval:

1°. als onderwerp;

2°. als een deel van 't gezegde, dus in verbintenis met de werkwoorden *zijn* of *wezen*, *worden*, *blijven*, *schijnen* en *heeten*;

3°. als aangesproken persoon.

Voorbeelden van dit gebruik zijn in § 7 genoeg te vinden.

Slechts van 't derde geval volgen hier eenige voorbeelden:

Lieve kerseboom, hebt ge geene bloemen voor ons hongerige bijtjes?

Bloemkens! wat deert u, ei, zegt 't mij terstond!

Bibb'rend muschje, wanhoop niet.

Wat maakt ge daar toch, Willem?

Vogeltje, wat zingt ge vroeg!

De lidwoorden, die vóór een enkelvoudig zelfstandig naamwoord in den 1^{en} naamval staan, zijn voor 't mannelijk geslacht *de* en *een*, voor 't vrouwelijk geslacht *de* en *eene* en voor 't onzijdig geslacht *het* en *een*. (Sommigen gebruiken ook *een* vóór een vrouwelijk woord.)

Alle meervoudige zelfstandige naamwoorden, van welk geslacht ook, hebben in den 1^{en} naamval 't zelfde bepalend lidwoord voor zich; bijv.: *de akkers*, *de bloemen*, *de velden*.

Het meerv. van *een akker*, *eene bloem*, *een veld* is *akkers*, *bloemen*, *velden*.

§ 14.

Het woord dat te kennen geeft, *hoe* een wezen of ding is, heet een bijvoeglijk naamwoord. Zeg zulks van de volgende voorwerpen: *eene bloem*, *de akker*, *het huis*, *vader*, *de knaap*, *een berg*, *het paard*, *eene pen*, *de kat*, *het mes*, enz

't Kan daartoe met een der werkwoorden *zijn* of *wezen*, *worden*, *blijven*, *schijnen* en *heeten* zijn verbonden.

Zóo gebezigd, blijft het bijvoeglijk naamwoord, zoowel in 't enkel- als meervoud, onveranderd.

Doch het kan ook vóór 't zelfstandig naamwoord staan en alsdan gaat het in den 1^{en} naamval op eene *e* uit, behalve in 't onzijdig geslacht met het onbepaald lidwoord.

Over dit gebruik van 't bijvoeglijk naamwoord zal later nog bijzonder gehandeld worden.

Eenige bijvoeglijke naamwoorden gaan ook in den 1^{en} naamval altijd op *en* uit; bijv.: *gouden, zilveren, looden, koperen, ijzeren, houten*. Zulke bijvoeglijke naamwoorden heeten stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden, omdat ze de stof aanduiden, waarvan de dingen zijn gemaakt. Sommige dezer bijvoeglijke naamwoorden gaan op *sch* uit, bijv.: *netel- doeksch, duffelsch, lakensch*, en hebben in den 1^{en} naamval den uitgang *e*, behalve evenzeer in 't onzijdig geslacht met het onbepaald lidwoord.

De afgeleide bijvoeglijke naamwoorden hebben onderscheiden uitgangen: *deugdzaam, vruchtbaar, huiselijk, lakensch, gouden, nuttig, maandelijksch*, enz. Wordt deze uitgang weggelaten, zoo houdt men 't woord over, waarvan 't bijvoeglijk naamwoord is afgeleid.

Ze kunnen ook van verschillende woorden zijn gevormd en heeten alsdan samengestelde bijvoeglijke naamwoorden: *koperkleurig, hemelsblauw, donkergeel*, enz.

Drie trappen of graden van hoedanigheid — gemeenlijk trappen van vergelijking geheeten, — hebben de meeste bijvoeglijke naamwoorden; bijv.: *klein, kleiner, kleinste; groot, grooter, grootste*, enz. *Klein* = stellende trap; *kleiner* = vergrootende trap; *kleinste* = overtreffende trap.

De vergrootende trap wordt gemaakt door *er* achter 't bijvoeglijk naamwoord te plaatsen. Gaat dit evenwel

op *r* uit, zoo wordt welluidendheidshalve vóór *er* eene *d* ingelascht; bijv.: *vruchtbaarder*, enz.

De overtreffende trap wordt gevormd door *st* achter 't bijvoeglijk naamwoord te plaatsen. Gaat dit op *s* of *sch* uit, zoo is eene *t* voldoende: *wijst*, *boost*, *malscht*, enz.

§ 15.

'*k* *Haal*. '*k* *Min*. *Ik weet*. *Ik denk*.

Welk is 't onderwerp van deze zinnen?

Breng deze zinnen in den vragenden vorm over.

Ieder die 't hoort, weet wie de persoon is, die zich aldus uitdrukt.

Is 't onderwerp enkel- of meervoudig?

Het werkw. in deze zinnen staat in den tegenwoordigen tijd.

De vorm dien 't hier heeft, wordt verkregen door van 't werkw. den uitgang *en* af te nemen, wanneer de *stam* overblijft.

Hij wijkt. *Hij sluipt*. *Hij loopt*. *Hij strooit*.

Welk is nu 't onderwerp?

Maak deze zinnen vragend.

Weet ge altijd, wie met *hij* bedoeld wordt? Duidt het immer een' mannelijk *persoon* aan? Het kan ook evengoed een' ooievaar, een', kikvorsch, een' vos, een' vloer, een' emmer of eenig ander wezen of ding beteekenen.

Zijn deze vr., zoo bezigt men *zij* of *ze* en zijn ze onz., zoo gebruikt men *het* of 't.

't Werkwoord staat in den tegenw. tijd. De vorm van 't werkw. is de *stam* met den uitgang *t*.

Wij weten. *Wij spreken*. *We denken*. *We geven*.

Het onderwerp is?

Breng deze zinnen in den vragenden vorm over.

Is 't onderwerp enkel- of meervoudig?

Zeggen verscheidenen iets van zich zelve? Of zegt één iets van zich zelve en tegelijk van een' ander of anderen?

De vorm van 't werkw. in den tegenw. tijd is hier de *stam* met den uitgang *en*.

Ge vindt. Gij krijgt. Ge denkt. Gij leert.

Welk is 't onderwerp in deze zinnen?

Hoe zijn deze zinnen vragend?

't Woordje *ge* of *gij* bezigt men tegenwoordig zoowel als men tot één' of tot meer dan één' persoon of eenig ander wezen spreekt.

Oudtijds kende men ook 't enkelv. *du*, 't welk gebruikt werd, als men vertrouwelijk sprak. Zoo bijv., als men zijn hart uitstortte tot den Onzienlijke. Doch ook gebruikte 't een heer, als hij tot zijn' dienstbare sprak. Nooit zou echter deze 't wagen, hiermee zijn' meester aan te spreken.

Het werkw. staat in den tegenw. tijd. De vorm van 't werkw. is hier de *stam* met den uitgang *t*.

Ze vliegen. Zij wachten. Ze draven. Zij reizen.

Welk is 't onderwerp?

Hoe is de vragende vorm dezer zinnen?

Is 't onderwerp enkel- of meervoudig?

Evenmin als *hij*, *zij* of *het* altijd een' *persoon* aanduidt, is zulks met het meervoudige *ze* of *zij* 't geval.

Het werkw. staat in den tegenw. tijd. De vorm van 't werkw. is de *stam* met den uitgang *en*.

't Zal nu duidelijk zijn, dat men van zich zelve, tegen een' ander of van een' ander kan spreken. Het gezegde betreft alzoo den spreker, den hoorder of een' derden persoon. Dat met deze laatste uitdrukking niet altijd een menschelijk wezen bedoeld wordt, is overtuigend genoeg gebleken.

De vormen van 't werkw. naarmate van den spreker, den hoorder of een' derden persoon iets gezegd wordt, zijn de personen van 't werkwoord.

De woordjes *ik* ('*k*), *hij*, *zij* (*ze*), *het* ('*t*), *wij* (*we*), *zij* (*ze*) heeten persoonlijke voornaamwoorden.

§ 16.

De onvolmaakt verleden tijd der werkwoorden wordt op tweeërlei wijze gevormd. Zoo is *bloeide*, *haalde*, *leerde*, *reisde*, *leefde*, enz. gemaakt van *bloei*, *haal*, *leer*, *reis*, *leef* — den stam der werkw. *bloeien*, *halen*, *leeren*, *reizen*, *leven* — en den tijdsuitgang *de*.

Dit *de* gaat in *te* over, als de stam eindigt op eene *k*, *ch*, *p*, *t* en de echte *f* en *s*; bijv.: *kookte*, *juichte*, *stopte*, *praatte*, *strafte*, *loste*. Staat de *f* en *s* voor *v* en *z*, zooals in *leefde*, *reisde*, zoo zijn ze onecht.

De werkw. *zetten*, *beletten*, enz. hebben in 't meervoud van den onvolm. verl. tijd *zetteden* of *zett'en*, *beletteden* of *belett'en*.

Brak, *vond*, *las*, *voer*, *wiesch*, *reed*, *vloog*, *viel*, enz. zijn daarentegen ontstaan door wijziging of verandering van den klinker in den stam der werkw. *breken*, *vinden*, *lezen*, *varen*, *wasschen*, *rijden*, *vliegen*, *vallen*. Sommige dezer werkw. hebben in den onvolm. verl. tijd twee stammen, gelijk *brak*, *las* voor 't enkelv. en *braken*, *lazen* voor 't meervoud. De klinker is in 't enkelvoud onvolkomen en in 't meervoud volkomen.

De onvolmaakt verleden tijd duidt eene handeling aan die voorbij is, maar nog voortduurde op 't oogenblik, waarvan men spreekt.

Wijs 't werkw. in elk van de volgende zinnen aan, zeg

of 't zwak of sterk is en in welken persoon van den onv. verl. tijd het voorkomt:

Hans stond. Ze gingen. Hij besnuffelde. Ze aaiden. Hij knikte. Hij riep. Ze openden. Ze vlogen. Hij hield. Vader las. Het bosch morde. De wind verhief. Het Meibloempje sprak. Allen sprongen. De duif verzekerde. Hij zette. Hij hoorde. Hij kwam. Hij roerde. Een raaf droeg. De vos antwoordde. De muis liep. Een knaapje zag. De os bromde. Ik bloeide. Ge liept. Een gevangene bespiedde. Ze verkortte. Ze zett'en. We dronken. Ge pluktet. Ik naaide. We gaven. Ik leerde. Een egel voelde. Ge weigerdet. Ge verloort. We vonden. Ik wandelde. De man keek. 'k Vloog. Ik zwierf. Ik bouwde. 'k Zond. Ik jubelde. De sprinkhanen wipten. Ze tilde. Allen vroegen. De eene schreeuwde. De hippertjes zwegen. We eindigden.

De persoonsuitgangen van den onv. verl. tijd der *zwakke* werkw. zijn, achter den tijdsuitgang *de* of *te*, in 't meervoud: 1. — *n*, 2. — *t*, 3. — *n*.

De persoonsuitgangen van den onv. verl. tijd der *sterke* werkw. zijn, achter den gewijzigden stam, in 't meervoud: 1. — *en*, 2. — *t*, 3. — *en*.

§ 17.

De beide behandelde tijden heeten *eenvoudige* tijden. De overige zijn *samengestelde* tijden. Deze worden gevormd door een of ander hulpwerkwoord en 't verleden deelwoord of de onbepaalde wijze des werkwoords.

Tot de samengestelde tijden behooren al die tijden, welke met behulp van de werkw. *hebben*, *zijn* of *wezen*, *worden* en *zullen* zijn gevormd.

Hebben, *zijn* of *wezen* en *zullen* heeten hulpwerkwoorden

van tijd. De beide eerste zijn hulpwerkwoorden van den verleden tijd en *zullen* is een hulpwerkwoord van den toekomstenden tijd.

Worden is een hulpwerkwoord van den lijdenden vorm of — gelijk men gemeenlijk zegt, — van 't lijdende geslacht.

Behalve de genoemde zijn er nog twee hulpwerkwoorden: *mogen* en *laten*. Deze heeten hulpwerkwoorden der wijze: 't eerste is 't hulpwerkwoord van de aanvoegende wijze, 't laatste van de gebiedende wijze.

De hulpwerkwoorden *hebben*, *zijn* of *wezen* en *worden* zijn vergezeld van 't verleden deelwoord; *zullen*, *mogen* en *laten* van de onbepaalde wijze des werkwoords.

Wanneer *hebben*, *zijn* of *wezen* en *worden* niet met het verleden deelwoord eens werkwoords zijn verbonden, zijn ze geen hulpwerkwoorden.

§ 18.

De verleden deelwoorden van werkwoorden gaan op *d*, *t* of *en* uit. Die op *d* of *t* zijn verleden deelwoorden van *zwakke* werkwoorden en bestaan uit het voorvoegsel *ge*, den *stam* des werkwoords en den uitgang *d* of *t*, naar gelang de onvolm. verl. tijd op *de* of *te* uitgaat; bijv.: *gebloeid* (= *ge*, *bloei*, *d*), *gehaald*, *geleerd*, *gereisd*, *geleefd*; *gekookt*, *gejuicht*, *gestopt*, *gepraat*, *gestraft*, *gelost*, enz.

De verleden deelwoorden van *sterke* werkwoorden eindigen op *en*; bijv.: *gebroken*, *geronden*, *gelezen*, *gevaren*, *gewasschen*, *gereden*, *gevlogen*, *gevallen*, enz. Ze hebben 't voorvoegsel *ge* en den uitgang *en*, terwijl de *stam* óf die van den tegenw. tijd, óf die van den onv. verl. tijd, óf een hiervan geheel verschillende is.

't Zal u niet moeielijk vallen de deelen, waaruit die verleden

deelwoorden zijn gevormd, aan te wijzen. Beproof het eens.

Tot de *sterke* werkw. behooren ook *lachen*, *bakken*, enz.: 't verleden deelwoord is *gelachen*, *gebakken*, enz. Voorheen waren deze werkwoorden in den onvolm. verl. tijd *loeg*, *biek*, enz., doch deze vormen zijn thans door *lachte*, *bakte*, enz. vervangen.

Bij dichters vindt men nog wel eens *loeg*. *Glimlachen* is daarentegen zwak als afgeleid van 't zelfst. naamw. *glimlach*.

Het voorvoegsel *ge* wordt weggelaten, als de werkw. met *be*, *ge*, *er*, *her*, *ont* of *ver* beginnen, of samengesteld zijn met een woord, dat er in de geheele vervoeging vóór blijft staan.

De onbepaalde wijze des werkwoords is die vorm, waarmee men 't werkwoord *noemt*; bijv.: *bloeien*, *halen*, *leeren*, *reizen*, *leven*, *breken*, *vinden*, *varen*, *wasschen*, *rijden*, *vliegen*, *vallen*, enz. Ze gaat gemeenlijk op *en* uit. Eenige weinige werkwoorden eindigen in de onbep. wijze op eene enkele *n*. Ze zijn: *zijn*, *gaan*, *staan*, *slaan* en *zien*.

De onbepaalde wijze heeft geen onderwerp, derhalve geen verschillende vormen die men personen noemt. De uitgang *en* is alzoo niet dezelfde als die, waarop de eerste en derde persoon meervoud des werkwoords uitgaan.

De vorm der onbepaalde wijze is onveranderlijk dezelfde en daar ze ook als zelfstandig naamwoord kan optreden, is zij eigenlijk geen wijze, hoewel ze er den naam van draagt, maar een middending tusschen 't werkwoord en 't zelfstandig naamwoord.

§ 19.

Ik heb gezongen. Hij heeft ter neder gedrukt. We hebben besloten. Ge hebt gediend. Ze hebben gelezen.

Welke zijn hier de gezegden?

Hoe zijn deze zinnen in den vragenden vorm?

Welke zijn de verschillende vormen van 't hulpwerkwoord *hebben*?

Ik ben gekomen. Hij is vertrokken. We zijn gegaan. Ge zijt ontwaakt. Ze zijn gevallen.

De gezegden zijn?

Breng ook deze zinnen in den vragenden vorm over.

Welke zijn de verschillende vormen van 't hulpwerkwoord *zijn*?

De tegenw. tijd der hulpwerkwoorden *hebben* en *zijn* en 't verleden deelwoord des werkwoords vormen den volm. verl. tijd van 't werkwoord.

De volm. verl. tijd duidt eene handeling aan, die geheel voleindigd is.

De onvolm. verl. tijd van *hebben* is: *ik had, hij had, wij hadden, gij hadt, zij hadden* en van *zijn* of *wezen*: *ik was, hij was, wij waren, gij waart, zij waren*.

Verbindt men deze vormen met het verleden deelwoord eens werkwoords, dan verkrijgt men den meer dan volm. verl. tijd van 't werkwoord.

Welke van de volgende werkw.: *eten, aankomen, lijden, zinken, dolen, blijven, zeggen, dalen, koken* hebben de aangewezen vormen van 't hulpwerkw. *hebben*, welke die van 't hulpwerkw. *zijn* of *wezen* noodig?

Noem die tijdvormen op en maak de verkregen zinnen vragend.

De meer dan volm. verl. tijd stelt eene handeling voor, die geheel voltooid was op 't oogenblik dat eene andere verledene handeling begon.

§ 20.

'k Zal leeren. Hij zal spreken. We zullen teekenen. Ge zult dragen. Ze zullen schommelen.

Welke zijn de onderwerpen in deze zinnen?

Welke vorm van *zullen* wordt bij elk dier onderwerpen gebruikt?

Hoe heet de vorm des werkwoords, waarmee het hulpwerkwoord *zullen* is verbonden?

Hoe is de vragende vorm dier zinnen?

De tegenw. tijd van 't hulpwerkwoord *zullen* en de onbepaalde wijze des werkwoords vormen den eersten toekomstenden tijd eens werkwoords.

De eerste toekomstende tijd duidt eene handeling aan, die nog gebeuren moet.

De onv. verl. tijd van 't hulpwerkwoord *zullen* is: *ik zou of zoude, hij zou of zoude, wij zouden, gij zoudt, zij zouden.*

Verbindt men hiermee de onbepaalde wijze eens werkwoords, zoo vormt men den eersten verleden toekomstenden tijd.

De eerste verleden toekomstende tijd stelt eene handeling voor, die in zekeren verleden tijd nog gebeuren moest.

De beide andere toekomstende tijden verschillen daarin van de vorige, dat de tegenwoordige tijd der onbepaalde wijze vervangen is door den verleden tijd dier zelfde wijze.

Ik zal verloren hebben. Hij zal gewonnen hebben. Wij zullen verdiend hebben. Gij zult verteerd hebben. Zij zullen overgelegd hebben.

Welke zijn de gezegden?

Maak deze zinnen vragend.

Deze tweede toekomstende tijd stelt eene handeling voor,

die nog gebeuren moet, maar voltooid zal zijn, alvorens eene andere handeling geschiedt.

Ik zou verteld hebben. Hij zou geleend hebben. Wij zouden onthouden hebben. Gij zoudt geleerd hebben. Zij zouden gezongen hebben.

Noem hier de gezegden.

Hoe is de vragende vorm dier zinnen?

Deze tweede verleden toekomstige tijd verhoudt zich tot den eersten verleden toekomstigen tijd op dezelfde wijze als de tweede toekomstige tijd tot den eersten toekomstigen tijd.

§ 21.

Ik word bemind. Hij wordt beloond. Wij worden geprezen. Gij wordt vermeden. Zij worden bedankt.

Welke zijn de gezegden in deze zinnen?

Verrichten de onderwerpen zelve iets? Wel neen, ze ondergaan de werking; waarom ze *lijdende* onderwerpen heeten. De gezegden zijn de *lijdende* vorm van de werkwoorden *beminnen, beloonen, prijzen, vermijden, bedanken.*

Het werkwoord staat hier in den tegenwoordigen tijd.

Maak deze zinnen vragend.

Welke zijn de verschillende vormen van 't hulpwerkwoord *worden* in dezen tijd?

Ik werd misleid. Hij werd verhoogd. We werden onderdrukt. Gij werdt vernederd. Zij werden verwend.

Noem hier de gezegden.

Welke zijn de verschillende vormen van 't hulpwerkwoord *worden* in den onvolm. verl. tijd?

Breng de zinnen in den vragenden vorm over.

Ik ben benijd. Hij is veracht. Wij zijn verlaten. Gij zijt benoemd. Zij zijn verplicht.

Welke zijn hier de gezegden?

Hoe zijn deze zinnen in den vragenden vorm?

Welke zijn de verschillende vormen van 't hulpwerkwoord *worden* in den volm. verl. tijd?

't Is slechts schijnbaar, dat de lijdende vorm van de werkw. *benijden, verachten, verlaten, benoemen, verplichten*, enz. in den volm. verl. tijd overeenkomt met de werkw. *komen, vertrekken, gaan, ontwaken* en *vallen* in dien zelfden tijd (zie § 19).

't Verschil valt dadelijk in 't oog, als men bedenkt, dat bij *ik ben benijd*, enz. het verleden deelwoord *geworden* is weggelaten.

Zulks geschiedt, omdat de zin genoegzaam aantoonst dat het lijdende onderwerpen zijn, waarmee de gezegden in verband staan.

Ik was ontdekt. Hij was genezen. Wij waren gekozen. Gij waart gehoord. Zij waren geleid.

Welke zijn hier de gezegden?

Breng deze zinnen in den vragenden vorm over.

Welke zijn de verschillende vormen van het hulpwerkwoord *worden* in den meer dan volm. verl. tijd?

Dezelfde aanmerking van zooeven geldt ook hier.

Ik zal beledigd worden. Hij zal verstooten worden. Wij zullen overreden worden. Gij zult verjaagd worden. Zij zullen ontzet worden.

Welke zijn nu de gezegden?

Hoe is de vragende vorm van deze zinnen?

Welke zijn de verschillende vormen van 't hulpwerkwoord *worden* in den eersten toekomenden tijd?

Ik zou beroofd worden. Hij zou veroordeeld worden. Wij zouden verzoend worden. Gij zoudt verdacht worden. Zij zouden vrijgesproken worden.

Welke zijn de gezegden?

Hoe is de vragende vorm van deze zinnen?

Welke zijn de verschillende vormen van 't hulpwerkwoord *worden* in den eersten verleden toekomenden tijd?

Ik zal verraden zijn. Hij zal onderdrukt zijn. Wij zullen verslagen zijn. Gij zult overwonnen zijn. Zij zullen geregeerd zijn.

Welke zijn hier de gezegden?

Welk woord is hierin weggelaten?

Maak deze zinnen vragend.

Welke zijn de verschillende vormen van 't hulpwerkwoord *worden* in den tweeden toekomenden tijd?

Ik zou vermaand zijn. Hij zou gewaarschuwd zijn. Wij zouden verschoond zijn. Gij zoudt gerechtvaardigd zijn. Zij zouden onderdrukt zijn.

Welke zijn de gezegden?

Welk woord is hierin weggelaten?

Hoe is de vragende vorm van deze zinnen?

Welke zijn de verschillende vormen van 't hulpwerkwoord *worden* in den tweeden verleden toekomenden tijd?

§ 22.

De volgende 16 werkwoorden worden niet naar de gewone regels vervóegd: *brengen, denken, dunken, zoeken, werken, koopen, weten, moeten, durven, kunnen, zullen, mogen, hebben, willen, zijn en doen*. Ze wijken in een of

ander opzicht van de *gewone* vorming der personen en tijden van de werkwoorden af en heeten daarom *onregelmatige* werkwoorden. Al de overige werkwoorden zijn *regelmatig*.

'k *Ben tevreden. Hij is vriendelijk.*

Zijn deze vormen *ben* en *is* aan 't werkw. *zijn* ontleend? Ze worden wèl gebruikt als de 1e en 3e persoon enkelvoud van den tegenwoordigen tijd van 't werkw. *zijn*, maar ze zijn van andere stammen afkomstig.

De onvolm. verl. tijd van dit werkw. ontleent zijne vormen aan *wezen*: *ik was, hij was, wij waren, gij waart, zij waren*; welke tijd alzo sterk is; maar 't verleden deelwoord *geweest* is zwak gevormd.

Ik kan. Hij kan. 'k Mag. Hij mag. Ik zal. Hij zal.

Deze vormen der werkw. *kunnen, mogen* en *zullen* zijn oorspronkelijk onvolm. verl. tijden geweest en worden eveneens gevormd als oulings de onvolm. verl. tijd van *drinken*: *ik drank, hij drank, wij dronken, gij dronkt, zij dronken*. De stam van 't enkelv. vertoonde de *a*, die van 't meerv. de *o*.

Thans hebben *ik kan, hij kan, ik mag, hij mag, ik zal, hij zal* de beteekenis van een' tegenwoordigen tijd; terwijl van den stam van *kunnen, mogen* en *zullen* weder nieuwe onvolm. verl. tijden zijn gevormd: *ik konde, ik mocht, ik zou* of *zoude*.

Ik mocht staat voor *mochte*; zoodat deze tijd zwak is gevormd evenals *ik bracht* (= *brachte*), *ik dacht* (= *dachte*), *mij docht* (= *dochte*), *ik kocht* (= *kochte*), *ik wrocht* (= *wrochte*), *ik zocht* (= *zochte*).

De slotmedeklinker van den stam dier werkwoorden *mogen, brengen, denken, dunken, koopen, werken* en *zoeken* (*g, ng, nk, p* en *k*) werd tot *ch* verscherpt en maakte daarom den uitgang *te* noodig, welke tot eene enkele *t* verkort werd. Deze tijden zijn alzo zwak gevormd, even-

als 't verleden deelwoord *gemocht* (dat echter weinig gebruikelijk is), *gebracht*, *gedacht*, *gedocht*, *gekocht*, *gewrocht* en *gezocht*.

De werkw. *weten* en *moeten* hebben, evenals *mogen*, *kunnen* en *zullen*, tegenwoordige tijden, die oulings voor onvolm. verl. tijden dienden. Deze vijf werkwoorden heeten daarom werkwoorden met een' opgeschoven verleden tijd.

De vormen van den onvolm. verleden tijd van *weten* en *moeten* eindigen op *st* (*wist*, *moest*) en zijn, benevens *dorst* van *durven* (eigenlijk van 't oude *dorren*), de eenig overgebleven voorbeelden van onvolm. verl. tijden op *st*.

Hebben heeft in den 3^{en} persoon enkelvoud van den tegenw. tijd: *heeft*. Overigens is de tegenwoordige tijd regelmatig gevormd. (Het oude *du heves* wordt niet meer gebruikt.) De onvolm. verleden tijd van dit werkw. is: *ik had*, *hij had*, *wij hadden*, *gij hadt*, *zij hadden*. Hoe is die tijd gevormd? *Had* staat voor *habde*: een bewijs dus dat de *e* van *hebben* niet oorspronkelijk is, maar uit *a* is voortgekomen (evenals de *e* van *brenge* en *denke*). De *b* werd tot *d*: *hadde*. De uitgang *de* werd tot *d* verkort: daarom *had*. Het verleden deelwoord is evenzeer zwak gevormd: *gehad*, waarin dus de *b* is uitgevallen.

Het werkw. *willen* mist in den 3^{en} persoon enkelv. van den tegenw. tijd de *t*: *hij wil*.

De onvolm. verl. tijd is *wilde* of *wou*. De laatste vorm is eene verkorting van *woude*: de *u* staat, evenals in meer woorden, bijv.: *zout*, *hout*, in de plaats van de *l*; zoodat *woude* is ontstaan uit *wolde*, waarvan de stam is *wol*, thans buiten gebruik. Het verleden deelwoord is *gewild*.

Het werkw. *doen* is zeer onregelmatig in den onvolm. verl. tijd: *ik deed*, *hij deed*, *wij deden*, *gij deedt*, *zij deden*, en in 't verleden deelwoord *gedaan*.

Aanm. De werkw. *werken* en *durven* worden ook regelmatig vervoegd: *werkte, gewerkt; durfde, gedurfd.*

Sommigen brengen ook tot de onregelmatige werkw.: *gaan, houden, komen, staan* en *zien*. De personen en tijden dezer werkw. zijn echter regelmatig gevormd. De *ng* in *ging*, de *l* in *hield*, de *kw* in *kwam*, de *nd* in *stond* en de *g* in *zag* laten zich gereedelijk verklaren uit de oudste vormen dier werkw. in de onbepaalde wijze: *gangen, halden, kwemen, standen* en *zegen*. Ze worden dan ook door anderen te recht tot de regelmatige werkw., en wel tot de sterke gerekend.

§ 23.

De vormen der tijden, die we behandeld hebben, behooren tot de *aantoonende* wijze. Deze wijze is die uitdrukking der gedachten, welke gekozen wordt om iets als werkelijk gebeurend of aanwezig voor te stellen.

Menigmaal echter hoopt of wenscht men dat iets geschiede: en voor die wijze van voorstelling heeft het werkwoord bijzondere vormen, bijv.: *ik wete, hij neme, ik kwame, hij schrijve, gij lazet*, enz. Dan staat het werkwoord in de *aanvoegende* wijze, die 4 tijden heeft.

Uw wil geschiede! Hij ga. De koning leev'! Hij zij koning, die het hoogste vliegen kan.

Welke zijn hier de gezegden?

Waarom kunnen deze zinnen niet in den vragenden vorm overgebracht worden?

In welken tijd der *aanvoegende* wijze komen die werkwoorden voor?

Het gebeurt vaak dat de *aanvoegende* wijze omschreven wordt door 't hulpwerkwoord der wijze *mogen*, bijv.:

Bewijs ons de genade, dat we vóór onzen dood nog eens bidden mogen. —

Gave God dat mijn kind herstelde. Konde hij gered worden! Ik wenschte dat hij kwame.

Waarom staan *gave*, *konde* en *kwame* in de aanvoegende wijze?

Welke tijd der aanvoegende wijze is 't?

Welke onderwerpen behooren bij deze vormen der aanvoegende wijze?

Ik hoop dat hij gekomen zij. Wij onderstellen dat hij beleden hebbe.

Welke zijn hier de vormen der aanvoegende wijze?

In welken tijd staan deze?

Welke onderwerpen behooren bij déze gezegden?

Hadde hij 't geweten! Indien hij vroeger gekomen ware, zou hij u nog thuis hebben gevonden.

Welke zijn hier de vormen der aanvoegende wijze?

In welken tijd staan deze?

Welke onderwerpen behooren bij déze gezegden?

De persoonsuitgangen der aanvoegende wijze van deze tijden zijn geheel onderscheiden van die der aantoonende wijze; zooals bij eene vergelijking duidelijk zal blijken.

Zoo heeft de tegenwoordige tijd der aanvoegende wijze de uitgangen: *e, e, en, et* en *en*; die der aantoonende wijze daarentegen: —, *t, en, t* en *en*. In den onvolm. verl. tijd der aanvoegende wijze van sterke werkwoorden komen die zelfde uitgangen achter den stam, welke de tegenwoordige tijd der aanvoegende wijze heeft (bijv.: *ik kwame, hij kwame, wij kwamen, gij kwamet, zij kwamen*). Tusschen den onvolm. verl. tijd der aant. en aanv. wijze van zwakke werkw. bestaat geen verschil.

De volm. verl. tijd der aanvoegende wijze bestaat uit het verleden deelwoord en de volgende vormen der hulp-

werkwoorden: *ik hebbe* of *zij, hij hebbe* of *zij, wij hebben* of *zijn, gij hebbet* of *zijt, zij hebben* of *zijn*; terwijl de meer dan volm. verl. tijd bij 't verleden deelwoord de vormen van een der hulpwerkwoorden heeft: *ik hadde* of *ware, hij hadde* of *ware, wij hadden* of *waren, gij haddet* of *waret, zij hadden* of *waren*.

Er is gezegd dat *mogen* het hulpwerkwoord der aanvoegende wijze is. Men moet nu echter niet denken, dat het gebruik van dit werkwoord in de aantoonende wijze niet geoorloofd is. *Ieder mag zijne meening zeggen. Wij mogen u gaarne lijden. Gij moogt u niet zoo verstouten. Zij mogen daaraan niet twijfelen.* In deze zinnen behoort *mogen* wel degelijk tot de aantoonende wijze.

§ 24.

Wil men den hoorder iets verzoeken, bevelen of gebieden, zoo bedient men zich veelal van de zoogenoemde gebiedende wijze. Reeds in § 2 deden we dien spreekvorm kennen.

Het enkelvoud dier wijze bestaat uit den *stam* des werkwoords en wordt gebezigd, als men tot één' persoon 't verzoek, bevel of gebod richt (bijv.: *Leer. Lees. Reken*). Het meervoud voegt er eene *t* achter en wordt gebruikt, als men tot *meer* dan één' persoon 't verzoek, bevel of gebod brengt (bijv.: *Leert. Leest. Rekent*). Gaat de *stam* reeds op eene *t* uit, zoo is er geen onderscheid tusschen 't enkel- en meervoud (bijv.: *Eet. Verlaat*).

Voegt de spreker zich bij den hoorder, zoo krijgt de zin de gedaante van eene vraag, d. i. het onderwerp volgt na 't gezegde, bijv.: *Gaan wij aan tafel. Schrijven wij er hem over.*

Als hulpwerkwoord der gebiedende wijze wordt ook

't werkwoord *laten* gebezigd; bijv.: *Laat mij vertrekken. Laat ons reizen.*

Er is onderscheid in: *laat ik vertrekken, laten we reizen* en *laat mij vertrekken, laat ons reizen*. Het eerste beteekent: *dat ik vertrekke, dat wij reizen* en behelst eene aansporing, eene opwekking om de werking te verwezenlijken; het laatste beteekent: *sta mij toe dat ik vertrek, verhinder ons niet dat we reizen*, en is een verzoek om te mogen vertrekken of reizen.

Soms wordt de gebiedende wijze door 't verleden deelwoord of de onbepaalde wijze vervangen; bijv.: *Een' staf ter hand genomen. De reistasch vastgesnoerd! Kinderen, geen bloempjes afplukken.*

NIEUW TAALBOEKJE

VOOR DE

Lagere Scholen,

DOOR

H. M. LABBERTÉ,

Hoofdonderwijzer te AARLANDERVEEN.

1° STUKJE, 2° GEDEELTE.

ZWOLLE,

W. E. J. TJEENK WILLINK.

1876.

EERSTE AFDEELING.

§ 1.

Lees 't volgende:

Mijn vader spreekt. Onze leermeester verblijdt zich. Uw oom komt. Zijn neef schrijft. Haar knecht vertrekt. Hun baas beveelt.

Vraag weder: Wie spreekt? Wie verblijdt zich? Wie komt? Wie schrijft? Wie vertrekt? Wie beveelt?

Het antwoord is: *mijn vader, onze leermeester, uw oom, zijn neef, haar knecht, hun baas.*

Deze woorden zijn dus *onderwerpen* in die zinnen. *Mijn, onze, uw, zijn, haar, hun* duiden aan of iets van den spreker, den hoorder of een' ander is en heeten bezittelijke voornaamwoorden. Het onderwerp, waarbij zij gevoegd zijn, heet uitgebreid onderwerp, welke naam alleen gekozen is om aan te duiden, dat het onderwerp eene bepaling bevat.

Deze bepaling is hier *mijn, onze, uw, zijn, haar, hun* en omdat ze op 't onderwerp betrekking heeft, heet ze eene bepaling van 't onderwerp.

Vervang deze zelfstandige naamwoorden van 't mannelijk geslacht, die als onderwerp voorkomen, door die van 't vrouwelijk geslacht; bijv.: *Mijne moeder spreekt.*

Blijft de vorm der bezittelijke voornaamwoorden nu dezelfde? Waarin verschilt die van den vorigen?

*

Voeg vóór deze gezegden eens als onderwerp zelfstandige naamwoorden van 't onzijdig geslacht.

Hoe is nu de vorm der bezittelijke voornaamwoorden?

Welk bezittelijk voornaamwoord maakt alleen uitzondering?

Hoe is de orde der woorden, als die zinnen vragend zijn?

Breng de zinnen, zoowel die in den vragenden als stellenden vorm, in 't meervoud over.

Welke is dan de vorm der bezittelijke voornaamwoorden?

Maakt dit in den 1^{en} naamval meervoud nog verschil?

De bezittelijke voornaamwoorden, die voor een enkelvoudig zelfstandig naamwoord in den 1^{en} naamval staan, zijn voor 't mannelijk geslacht: *mijn, onze, uw, zijn, haar, hun*; voor 't vrouwelijk geslacht: *mijne, onze, uwe, zijne, hare, hunne* en voor 't onzijdig geslacht: *mijn, ons, uw, zijn, haar, hun*.

Alle meervoudige zelfstandige naamwoorden, van welk geslacht ook, hebben in den 1^{en} naamval denzelfden vorm der bezittelijke voornaamwoorden: *mijne, onze, uwe, zijne, hare, hunne*.

§ 2.

De bepaling bij 't onderwerp kan ook uitgedrukt worden door de woordjes *deze, dit, die, dat, gene*; bijv.: *Deze boom (m.) groeit. Deze bloem (vr.) verwelkt. Dit huis (o.) vervalt. Die molen (m.) maalt. Die spijs (vr.) verkwikt. Dat paard (o.) draaft. Gene luthof (m.) bekoort. Gene weide (vr.) wordt verkocht.*

Deze bepalende woordjes wijzen de plaats aan, waar de voorwerpen zich ten opzichte van den spreker bevinden en heeten aanwijzende voornaamwoorden.

Maak deze zinnen vragend.

Breng nu elken zin, zoowel stellerder- als vragender wijze gebruikt, in 't meervoud over.

Hoe is dan de vorm dier bepalende woordjes?

De aanwijzende voornaamwoorden, die voor een enkelvoudig zelfstandig naamwoord in den 1^{en} naamval staan, zijn voor 't mannelijk en vrouwelijk geslacht: *deze, die en gene*; en voor 't onzijdig geslacht: *dit, dat en gene* (welk laatste voornaamw. alsdan weinig gebruikelijk is).

Alle meervoudige zelfstandige naamwoorden, van welk geslacht ook, hebben in den 1^{en} naamval denzelfden vorm der aanwijzende voornaamwoorden: *deze, die en gene*.

§ 3.

Het onderwerp kan ook door een bijbehoorend hoedanigheids- of eigenschapswoord bepaald worden.

In § 7 van 't eerste Stukje, 1^e gedeelte, hebben we gezien, dat het bijvoeglijk naamw. met een der werkw. *zijn* of *wezen, worden, blijven, schijnen en heeten* het gezegde uitmaakt, bijv.: *De zoon is deugdzaam*. Schrijft men: *De deugdzame zoon verblijdt*, zoo is eigenlijk in dezen zin *de zoon is deugdzaam* vervat, maar deze laatste zin is afgedaald tot een *deel* van den uitgebreiden zin: *De deugdzame zoon verblijdt*, waarom *deugdzame* eene bepaling van 't onderwerp is.

Somwijlen wordt het onderwerp of 't uitgebreide onderwerp nog nader bepaald door een of ander telwoord; bijv.: *Drie kinderen of drie kleine kinderen speelden. Alle hoenders zeiden*.

De woordjes: *één, twee, drie*, enz. of de *eerste, de tweede de derde*, enz., heeten bepaalde telwoorden; de woordjes *alle, eenige, menige, vele, ieder* heeten onbepaalde telwoorden. Deze kunnen ook zelfstandig gebruikt worden; bijv.:

Allen waren vroolijk. Eenigen wisten het. Menigeen was nieuwsgierig. Velen waren opgekomen. Weinigen verschenen. Ieder luisterde.

Zien *alle, eenige, vele, weinige, sommige, beide* op personen, zoo gaan ze op *n* uit; doch als ze op zaken betrekking hebben, missen ze deze letter.

§ 4.

Het onderwerp kan ook door een der woordjes *mijn, onze, wo, zijn, haar, hun* of *deze, dit, die, dat, gene* en een hoedanigheidswoord bepaald worden; bijv.: *Mijn getrouwe hond waakt.*

Eigenlijk liggen aan dezen zin de volgende zinnen ten grondslag: *Het is mijn hond. Mijn hond is getrouw. Mijn hond waakt.*

Als *deelen* van den uitgebreiden zin: *Mijn getrouwe hond waakt*, worden die afzonderlijke zinnen aangemerkt, weshalve *mijn* en *getrouwe* beide bepalingen zijn: *getrouwe* is eene bepaling van *hond* en *mijn* is eene bepaling van *getrouwe hond*.

Zegt men: *Mijne beide getrouwe honden waken*, zoo is *getrouwe* eene bepaling van *honden*, *beide* eene bepaling van *getrouwe honden* en *mijne* eene bepaling van *beide getrouwe honden*.

De bijvoeglijke naamwoorden, die vóór een enkel- of meervoudig zelfstandig naamwoord in den 1^{en} naamval staan, nemen den buigingsuitgang *e* aan.

Op dezen *algemeenen* regel bestaat de volgende uitzondering:

Het bijvoeglijk naamwoord, dat vóór een enk. *onz.* zelfstandig naamw. staat, mist dien uitgang, als 't door een

der woordjes *een, menig, zeker, elk, ieder, eenig, geen* en *welk* is voorafgegaan, of als aangesproken persoon gebezigd wordt.

Somwijlen maakt het verschil of 't bijvoeglijk naamwoord al dan niet den buigingsuitgang *e* aanneemt. Zulks heeft plaats:

1°. bij mannelijke enk. zelfstandige naamw. achter die zelfde woordjes, en

2°. bij onzijdige enk. zelfstandige naamw. achter 't lidwoord *het*, de aanwijzende voornaamw. *dit, dat* en de bezittelijke voornaamw.

Voorbeelden.

Een goed koning beteekent, dat de eigenschap goed hem als koning en *een goede koning*, daarentegen, dat ze hem als man betreft.

Zeker groot schilder beteekent een man, die als schilder groot is; *zeker groote schilder*, integendeel, dat hij groot van gestalte is.

Menig goed vriend beteekent iemand, die ons een goed vriend is; *menig goede vriend*, daarentegen, een goede man, die onze vriend is.

Het moedig paard beteekent, dat het paard die eigenschap bijzonder eigen is; *het moedige paard* dat het die eigenschap bezit in tegenstelling met een ander paard.

Uw oud huis beteekent, dat uw huis oud is; *uw oude huis* wordt gezegd van uw voormalig huis in tegenstelling met het nieuwe.

Steeds onverbogen blijven:

1°. de stoffelijke bijvoeglijke naamw. op *-en* (zie § 14, 1° St., 1° ged.).

2°. de bijvoeglijke naamw. op *-lei* en *-hande*, en

3°. de bijvoeglijke naamw. op *-er*, die van plaatsnamen komen.

§ 5.

Het onderwerp kan ook door een zelfstandig naamwoord in den 2^{en} naamval bepaald worden.

De betrekkingen, welke de 2° naamval gemeenlijk aanwijst, zijn:

1°. die van afkomst; bijv.: *de zoon des vaders*;

2°. die van bezit; bijv.: *de heer des huizes*;

3°. die van een deel, dat van een geheel is afgenomen; bijv.: *eene bete broods*;

4°. die van bijeen behooren; bijv.: *de boomen des wouds*.

Hier wordt de zoon als afkomstig van den vader, de heer als bezitter van 't huis, eene bete als een deel van 't brood genomen, de boomen als tot het woud behoorend, voorgesteld.

De vorm der lidwoorden, bezittelijke en aanwijzende voornaamwoorden is in den 2^{en} naamval van 't mannelijk en onzijdig enkelvoud: *des, eens, mijns, onzes, uws, zijns, haars, huns, dezès, diens*. Het zelfstandig naamwoord gaat dan op *s* uit; bijv.: *des vaders, eens ooms, mijns tuinmans*, enz. Enkele zelfstandige naamwoorden eindigen in den 2^{en} naamval op *en*; bijv.: *des heeren, eens graven, mijns neven*, enz. De eerste zelfstandige naamw. behooren tot de *sterke*, de laatste tot de *zwakke* buiging.

Voor 't vrouwelijk enkelvoud is de vorm dier woordjes in den 2^{en} naamval: *der, eener, mijner, onzer, uwer, zijner, harer, hunner, dezer, dier*. Deze gaat alzo op *r* uit. Het zelfstandig naamwoord blijft onveranderd; bijv.: *der moeder, eener tante, mijner nicht*, enz.

In 't meervoud is de vorm dier woordjes: *der, mijner, onzer, uwer, zijner, harer, hunner, dezer, dier*, derhalve

is hier de buigingsuitgang *r*; bijv.: *der vaders, moeders, kinderen*, enz.

Hoe heet de *s*, *en*, *n* of *eren* (ers), waarop zelfstandige naamwoorden in 't meervoud eindigen?

Welke zelfstandige naamwoorden hebben geen meervoud? Welke worden alleen in 't meervoud gebezigd?

Komt bij 't zelfstandig naamwoord in den 2^{en} naamval een bijvoeglijk naamw., zoo eindigt dit in 't mannelijk en onzijdig enkelv. op *en*, anders op *e*; bijv.: *des verstandigen vaders, eens lieven kinds, mijner goede moeder, uwer verstandige vaders, zijner lieve kinderen, harer goede moeders*.

§ 6.

De 2^e naamval van afkomst, bezit en bijeen behooren kan ook vervangen worden door 't voorzetsel *van*, gevolgd van den 4^{en} naamval.

De vorm der lidwoorden, bezittelijke en aanwijzende voornaamwoorden is dan voor 't vrouwelijk en onzijdig enkelvoud, alsmede voor 't meervoud der drie geslachten gelijk aan dien in den 1^{en} naamval; doch in 't mannelijk enkelvoud is de vorm als volgt: *den, eenen* of *een'*, *mijnen* of *mijn'*, *onzen*, *uwen* of *uw'*, *zijnen* of *zijn'*, *haren* of *haar'*, *hunnen* of *hun'*; *dezen, dien, genen*.

Komt vóór 't zelfstandig naamw. in den 4^{en} naamval een bijvoeglijk naamwoord, zoo gaat dit alleen voor 't mannelijk enkelv. op *en* uit, anders is 't gelijk aan den vorm van den 1^{en} naamval; bijv.: *van den vruchtbaren akker, van een' gelukkigen vader, van mijn' verstandigen oom*, enz.; *van de groote weide, van eene wijde sloot, van mijne goede moeder*, enz.; *van het naarstige kind, van een klein ongeluk, van mijn lief vogeltje*, enz.

In 't meervoud: *van de vruchtbare akkers, van gelukkige vaders, van mijne verstandige ooms, van de groote weiden, van wijde slooten, van mijne goede moeders, van de naarstige kinderen, van kleine ongelukken, van mijne lieve vogeltjes, enz.*

De 2^e naamval van verdeeling (nl. die een deel van 't geheel afgenomen, aanduidt), daarentegen, wijst het voorzetsel *van* af voor die gevallen, waarin hij door een' 4^{en} naamval wordt vervangen; bijv.: *een teug water, een beker wijn, eene flesch bier, enz.*

Hier zijn *water, wijn, bier* geene bijstellingen, dewijl ze steeds in den 4^{en} naamval staan; waarom men dan ook moet schrijven: *Een beker (1^e nv.) rooden wijn (4^e nv.) wordt u aangeboden.*

§ 7.

Het onderwerp kan ook door een zelfstandig naamw. of de onbepaalde wijze eens werkwoords bepaald worden. Deze zijn *middellijk*, d. i. door tusschenkomst van een voorzetsel, er mee verbonden; bijv.: *Tranen van vreugde sprongen den knaap nu uit de oogen. De liefde tot het vaderland is heilig. De tijd om te eten naderde. Het geld voor 't huishouden is uitgegeven. Een brief aan mijn' vader werd bezorgd. Een kleed van zijde is kostbaar.*

Sommige dier middellijke bepalingen kunnen óf door een bijvoeglijk naamwoord vervangen worden, bijv.: *een zijden kleed* (wanneer *zijde* onmiddellijk met het zelfstandig naamwoord is verbonden), óf als het eerste lid eener samenstelling met het te bepalen woord optreden; bijv.: *vreugde-tranen, etenstijd, huishoudgeld.*

De zelfstandige naamwoorden, die middellijke bepalingen zijn en dus van een voorzetsel zijn voorafgegaan, staan

in den 4^{en} naamval. In de bijgebrachte voorbeelden is alzoo *vreugde, vaderland, huishouden, vader, zijde* 4^e naamval.

De door een voorzetsel omschreven 2^e naamval is eene middellijke bepaling. Deze kan somwijlen weder bepaald zijn; bijv.: *De oogen van den Engel des Doods schitterden.* Hier is *des Doods* eene bepaling van de vorige bepaling *van den Engel*. Deze laatste bepaling (*van den Engel*) is eene middellijke bepaling van 't onderwerp *de oogen*.

Het is te verkiezen in dergelijke zinnen een' der 2^e naamvallen door 't voorzetsel *van*, gevolgd van den 4^{en} naamval, te omschrijven. De welluidendheid beslist, welke dier 2^e naamvallen moet omschreven worden.

§ 8.

Karel de Vijfde. Filips de Goede. Koning Willem. Wij menschen. Mijnheer uw vader.

Welke woorden zijn hier bepalingen?

In deze voorbeelden neemt de bepaling soms de eerste en soms de tweede plaats in. Toch kan men zich hierin kwalijk vergissen, indien men er steeds op let, welk woord in den volzin volstrekt niet kan weggelaten worden, daar dit het hoofdwoord en dus geen bepaling is.

Karel de Vijfde deed vrijwillig afstand van de regeering.
Hier is *de Vijfde* eene bepaling van *Karel*.

Filips de Goede was een rechtvaardig vorst.

Hier is *de Goede* evenzeer eene bepaling van *Filips*.

Men kan dus vaststellen, dat de woorden die aanduiden, welke vorst onder velen die een' gelijken naam droegen, bedoeld wordt, bepalingen zijn.

Koning Willem bezit de liefde zijns volks.

Welke *Willem*? *Koning Willem*.

Koning is hier eene bepaling van *Willem*.

Voor wien 't nog niet duidelijk is, welke *Koning Willem* bedoeld wordt, is de bijvoeging van *de Derde* noodzakelijk. Alsdan is *Koning* eene bepaling van *Willem* en *de Derde* eene bepaling van *Koning Willem*.

Wij menschen zijn weleens onbillijk in ons oordeel.

Hier is *menschen* eene bepaling van *wij*.

Mijnheer uw vader was mijn reisgenoot.

Hier is *Mijnheer* eene bepaling van *uw vader*.

Dergelijke bepalingen staan in denzelfden naamval als 't woord, dat er door bepaald wordt.

Niet altijd is de bepaling, gelijk in bovenstaande voorbeelden, onmiddellijk aan 't bepaalde woord toegevoegd, daar zulks ook wel door middel van 't voegwoord *als* geschiedt; bijv.: *Hij behandelde mij als vriend*.

In welken naamval staat nu 't zelfstandig naamw. *vriend*?

§ 9.

Het onderwerp wordt soms bepaald door een woord dat de plaats aanwijst, waar 't zich bevindt; bijv.: *God hierboven is mijn getuige*. *Het leven hiernamaals is heerlijk*. *Deze man hier is diep te beklagen*. *Het huis hiernaast wordt verbouwd*. *De akker daarginder is vruchtbaar*. *Deze hier verdient medelijden*. *Die daar is een verkwister*. *Gij daar zijt niet werkzaam*.

Wijs de onderwerpen in deze zinnen aan.

Welke woorden bepalen deze onderwerpen?

Welke omzettingen laten deze zinnen toe?

Deze soort van bepalingen heeten bijwoorden, weshalve een zelfstandig naamwoord of voornaamwoord ook door bijwoorden

van plaats kan bepaald worden. Deze volgen immer onmiddellijk 't zelfstandig naamwoord of voornaamwoord, 't welk er door bepaald wordt. Alleen de bijwoorden van plaats kunnen zóo als bepalingen van 't onderwerp gebezigd worden.

Eigenlijk bepalen de bijwoorden — zooals we in 't vervolg zullen zien, — óf een werkwoord, óf een bijvoeglijk naamwoord, óf een ander bijwoord. Hoe is 't dan te verklaren, dat ze een zelfstandig naamwoord of voornaamwoord bepalen?

In zeker opzicht zijn 't verkorte uitdrukkingen, daar die bijwoorden kennelijk aan een verzwegen werkwoord hun bestaan hebben te danken. Zoo beteekent *God hierboven* = God die hierboven troont; *het leven hiernamaals* = het leven dat hiernamaals bestaat; *deze man hier* = deze man die zich hier bevindt; enz.

T W E E D E A F D E E L I N G .

§ 10.

Lees het volgende:

Hij werkt ijverig. De bode kwam laat. Zij schreide bitter. De haas loopt snel. Gij hebt daar gewoond. Uwe bloemen verwelkten ras. Hij vertrekt misschien. Zijn zusje zingt liefelijk. Ik zal vroeg gaan.

Wijs de onderwerpen in deze zinnen aan.

Welke dezer zijn uitgebreide onderwerpen? Welke woorden zijn daarin bepalingen van de onderwerpen?

Wat wordt van elk dier onderwerpen gezegd?

Van den bode, dat hij *laat kwam*, van (Doch ga nu zelf voort!)

Die gezegden heeten uitgebreide gezegden, omdat zij eene bepaling bevatten. Wijs de bepalingen van elk dier gezegden aan. Déze bepalingen zijn onveranderlijke woorden, d. i. ze ondergaan als zoodanig geenerlei verandering van vorm. Bijwoorden noemt men ze.

Welke verschillende omzettingen laten deze zinnen toe? Wanneer maakt men van deze gebruik?

Breng al deze zinnen — ook de omgezette, — in 't meervoud over.

Welke woorden in die zinnen kunnen geenerlei verandering ondergaan?

Sommige bijwoorden ondergaan slechts veranderingen, om de verschillende trappen van vergelijking aan te duiden; bijv.: *Hij werkt even ijverig als gij. Hij werkt ijveriger dan gij. Hij werkt het ijverigst.* Wanneer gebruikt men nu *als?* Wanneer *dan?*

De meeste bijwoorden, die deze trappen van vergelijking toelaten, komen als bijvoeglijke naamwoorden voor. Ze zijn eigenlijk door 't gebruik in den zin van bijvoeglijke naamwoorden bijwoorden geworden; waaruit het zich laat verklaren, dat ze trappen van vergelijking hebben, die bij de woorden, welke niet anders dan als bijwoorden voorkomen, steeds worden gemist.

De woorden *ijverig, laat, bitter, snel, ras, liefelijk, vroeg* zijn bijvoeglijke naamwoorden in de volgende zinnen: *Zijne ijverige pogingen mislukten. Het late bezoek was mij niet welkom. Langs mijne gebruinde wangen rolde menig bittere traan. Snelle bliksemstralen doorkliefdén de lucht. Hij naderde met rassche schreden. De liefelijke tonen der muziek verrukten ons. Zulk een vroeg vertrek hadden we niet verwacht.*

Uit deze voorbeelden blijkt, dat niet alle bijvoeglijke naamwoorden eigenschappen of hoedanigheden aanduiden

van de zelfstandigheid, waarmee ze verbonden zijn. Sommige noemen eene betrekking in den tijd of de ruimte, welke met eene of andere zelfstandigheid is verbonden, zooals: *laat, vroeg, binnenlandsch, jaarlijksch, uitwendig, voor- malig*, enz.

De bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden kunnen weder nader bepaald worden. De woorden die hiertoe dienen, zijn ook bijwoorden; bijv.: *Hij is RECHT blij. HEEL vriendelijk keek het vogeltje de kamer rond. Eene PRETTIG warme lucht doorstroomt de straten. Ik bouwde daar een huisje, SNOEPERIG klein. Ge waart TE fier. ZEER verlegen ziet ze u aan.*

Voeg verschillende bijwoorden vóór die, welke in de zinnen voorkomen, die in den aanvang dezer § zijn opgegeven.

§ 11.

De bepaling kan ook in een deel van 't gezegde voorkomen. Reeds in § 6 van 't 1° Stukje, 1° gedeelte, is aange- toond, dat de werkwoorden *zijn* of *wezen, worden, blijven, schijnen* en *heeten* met een bijvoeglijk naamwoord of een zelfstandig naamwoord 't gezegde uitmaken. Het deel van 't gezegde dat bepaald wordt, is alsdan óf 't bijvoeglijk óf 't zelfstandig naamwoord. Twee gevallen doen zich hierbij dus voor.

De bepaling betreft in 't deel van 't gezegde 't bijvoeglijk naamwoord; bijv.: *Hij is uiterst tevreden. Ze worden tamelijk onverschillig. Wij bleven zeer spaarzaam. Uw broeder scheen hoogst gelukkig. Gij heet bijzonder vlug.*

Wijs ook hier weder de gezegden aan. Ze heeten uitgebreide gezegden, omdat ze eene bepaling bevatten. Welke zijn de bepalingen, die in die gezegden voorkomen?

De woorden *uiterst, tamelijk, zeer, hoogst, bijzonder* zijn, gelijk in de vorige § is opgemerkt, bijwoorden.

Welke omzettingen kunnen deze zinnen ondergaan?

De bepaling kan ook in 't deel van 't gezegde 't zelfstandig naamwoord betreffen; bijv.: *Hij is mijn timmerman. Wij worden goede vrienden. Ze bleven flinke jongens. Zij schijnen beste menschen. Gij heet zijn vriend.*

Welke zijn hier de gezegden? Waarom heeten ze uitgebreide gezegden? Wijs ook hier de bepalingen aan. Welke bepalende woorden zijn bijvoeglijke naamwoorden? Welke bezittelijke voornaamwoorden?

Welke omzettingen laten deze zinnen toe?

Het deel van 't gezegde, 't zij 't al dan niet op de eene of andere wijze nader bepaald is, kan soms ook *middellijk*, d. i. door tusschenkomst van een voorzetsel, worden bepaald; bijv.: *Ik ben het ongelukkigste schepsel van de wereld. Ik zal tevreden zijn met mijn lot. Mijn man is trotsch op zijne waakzaamheid en op zijnen moed.*

Zooals uit deze beide laatste voorbeelden blijkt, kan die middellijke bepaling ook eene uitgebreide zijn.

§ 12.

Het gezegde kan ook *middellijk*, d. i. door tusschenkomst van een voorzetsel, door een zelfstandig naamwoord of voornaamwoord bepaald worden. Wederom onderscheiden we hier twee gevallen.

De bepaling van 't gezegde is een zelfstandig naamwoord, dat *middellijk* afhankelijk is; bijv.: *Ze wonen te Dordrecht. Het vee graast in de weide. De schilderij hing aan den wand. De dekker klom op het dak. Hij sprong uit den toren. Hij viel van de bank, enz.*

Welke zijn de gezegden? Waarom heeten ze uitgebreide gezegden?

Welke is de bepaling van elk dier gezegden?

Welke omzettingen laten deze zinnen toe?

De woordjes *te, in, aan, op, uit, van* zijn voorzetsels.

Voorzetsels staan bij eene middellijke bepaling voorop.

Ze wijzen verschillende betrekkingen aan. In de opgegevene zinnen dienen ze ter plaatsbepaling.

Hij komt te 9 uren. Ze vertrokken vóór zonsondergang. De kinderen speelden bij maneschijn.

Hier duiden de voorzetsels *te, voor, bij* eene tijdelijke betrekking aan.

De bepaling van 't gezegde is een voornaamwoord, dat *middellijk* afhankelijk is; bijv.: *Hij denkt aan mij. De onderwijzer was vriendelijk jegens hen. Hij sprak over u, enz.*

Welke zijn hier de uitgebreide gezegden? Welke bepalingen komen daarin voor?

Welke omzettingen kunnen deze zinnen ondergaan?

Wijs in deze zinnen de voorzetsels aan.

't Zal wel niet noodig zijn op te merken, dat het zelfstandig naamwoord, 't welk *middellijk* afhankelijk is, ook van bepalende woorden kan zijn voorafgegaan.

§ 13.

De bepaling kan ook *rechtstreeks* van 't werkwoord of bijvoeglijk naamwoord afhankelijk zijn. Zulk eene *rechtstreeksche* bepaling wordt door een zelfstandig naamwoord of voornaamwoord — en wel meestal een *persoonlijk* voornaamwoord, — uitgedrukt.

Bij een werkwoord kan zoodanige bepaling in den 4^{en}, 3^{en} of 2^{en} naamval voorkomen; bijv.: *Hij schreef een' brief*

(4° nv.). *Hij schreef mij* (3° nv.) *een' brief* (4° nv.). *Wij leenen die boeken* (4° nv.). *Wij leenen u* (3° nv.) *die boeken* (4° nv.). *Hoort gij dat gezang* (4° nv.)? *Erbarm u onzer* (2° nv.). *Gedenk mijner* (2° nv.).

Welke zijn hier de uitgebreide gezegden? Welke bepalingen komen daarin voor?

Op welke vragen antwoorden die bestanddeelen van den zin?

De betrekkingen, welke door den 4^{en}, 3^{en} en 2^{en} naamval worden aangewezen, zijn onderling verschillend.

Welke van die naamvallen kunnen nader omschreven worden?

Hoe geschiedt zulks? In welken naamval staan alsdan de voornaamwoorden of zelfstandige naamwoorden? Is de bepaling dan nog rechtstreeksch?

Blijft de orde der woorden dezelfde, als de 3° naamval in een' zin, waarin ook een 4° naamval voorkomt, wordt omschreven?

Welke van die zinnen laten omzetting toe? Welke niet?

Bij een bijvoeglijk naamwoord staat zulk eene rechtstreeksche bepaling oorspronkelijk in den 2^{en} of 3^{en} naamval. Waar 't een' 4^{en} naamval bij zich heeft, is deze eigenlijk vroeger een 2° naamval geweest. — Bijv.: *Hij is zich geens kwaads* (2° nv.) *bewust*. *Hij is des doods* (2° nv.) *schuldig*. *Het zit mij* (3° nv.) *goed*. *Het is u* (3° nv.) *nadeelig*. *Ik ben het geld* (4° nv.) *kwijt*. *Zij werd mij* (4° nv.) *gewaar*.

Welke woorden zijn hier uitgebreide gezegden? Welke bepalingen komen er in voor?

Welke omzettingen kunnen deze zinnen ondergaan?

De bijvoeglijke naamwoorden, waarvan, in deze voorbeelden, de bepalingen rechtstreeks afhangen, zijn: *bewust*, *schuldig*, *goed*, *nadeelig*, *kwijt*, *gewaar*.

§ 14.

De *middellijke* bepalingen, waarover in § 12 is gehandeld, staan thans in den 4^{en} naamval. De voorzetsels zijn tegenwoordig van dien naamval gevolgd.

In oude geschriften zijn voorbeelden aanwezig, waaruit blijkt dat voorheen ook de middellijke bepalingen, evenals nu nog de rechtstreeksche bepalingen, van den 2^{en}, 3^{en} of 4^{en} naamval waren gevolgd.

In eenige uit het grijze verleden afkomstige uitdrukkingen zijn, gelijk we in 't vervolg zullen zien, nog de sporen aanwezig, dat de voorzetsels voorheen ook den 2^{en} of 3^{en} naamval regeerden.

In § 13 merkten we op, dat de bepaling ook *onmiddellijk* of *rechtstreeks* van 't werkw. of bijvoeglijk naamw. kan afhangen en dat zulk eene bepaling óf in den 4^{en}, óf in den 3^{en}, óf in den 2^{en} naamval staat.

We moeten de gevallen leeren kennen, waarin een zelfstandig naamwoord of voornaamwoord in een' dier naamvallen voorkomt.

Beginnen we met den 4^{en} naamval.

Ge zult nu zelf wel kunnen zeggen, welke zelfstandige naamwoorden of voornaamwoorden in de voorbeelden, welke we in § 12 van de *middellijke* bepalingen bijbrachten, in den 4^{en} naamval staan, indien ge u herinnert, wat we in 't begin dezer § opmerkten.

Moeder snijdt eene boterham. Ik krijg een geschenk. Piet droeg dat pak. Ze openden de deur. De vader las het schoone vers. De vos behield hetzelfde guitige gezicht. Ge breekt de bloemkens. Gij ademt al haren geur. Hij ontplooidde zijne vlerken. We zullen soep koken. Zijnen vader had het vroeg verloren. Ik maak een bakje.

Vraag eens: Wat snijdt moeder? Wat krijg ik? Wat droeg Piet? Wat openden ze? Wat las de vader? Wat behield de vos? Wat breekt ge? Wat ademt ge? Wat ontplooidde hij? Wat zullen we koken? Wat had het vroeg verloren? Wat maak ik?

De bepaling die op deze vragen antwoordt, staat in den 4^{en} naamval. Men noemt zoodanige bepaling ook wel 't voorwerp. Het voorwerp is derhalve eene bijzondere soort van bepaling, die 't woord noemt, dat de werking lijdt.

De werkwoorden die een voorwerp, of wil men eene rechtstreeksche bepaling in den 4^{en} naamval, bij zich hebben, heeten *overgankelijke* werkw.

Wijs de overgankelijke werkw. in die zinnen aan.

Welke omzettingen laten deze zinnen toe?

Welke uitgebreide voorwerpen, of wil men bepalingen, komen in deze zinnen voor?

Komen in de volgende zinnen ook overgankelijke werkw. voor?

Ieder kroop in eenen hoek. De kleine, groene grassprietjes kwamen uit de verdorde stengeltjes te voorschijn. Een bijtjen ontwaakte uit den diepen slaap. Ze vlogen naar de tulp. Op de tafel lag een groot stuk papier. Zijne tranen vielen als droppels op het hoofd der weidebloemen. De vogels bleven nu ook in het bosch. Allen sprongen wanhopig door elkander. Allen moet ge sterven. Zijn wijfje verlangde zeer naar zijne terugkomst. Ik denk slechts aan u. Ze gingen beiden op den ezel zitten. Tot zulke gekke dingen kan men komen. Vlokken kleven aan uwe veeren. Hij zat nu aan tafel. 't Geurige avondkoeltje suist langs de korenaren. De regen kletterde nog onophoudelijk tegen de glazen.

Weet ge nu ook te zeggen, waarom men die werkw. *onovergankelijke* noemt?

Welke zijn de verschillende omzettingen, die deze zinnen toelaten?

§ 15.

't Lied wekt mij elken morgen. We hebben den geheelen winter weinig of niets gegeten. Ze paste het volgende jaar wel op.

De zelfstandige naamw. die bij *tijdsbepalingen* antwoorden op de vraag *wanneer?*, staan in den 4^{en} naamval.

Wijs die zelfstandige naamw. aan en zeg, waarom ze in den 4^{en} naamval staan.

Welke omzettingen laten deze zinnen toe?

Het schaap weegt twintig KG. Het kost of geldt eenen gulden. 't Begin is eenen daalder waard.

De woorden die *een gewicht*, alsmede die *eene waarde* of *den prijs* te kennen geven, staan in den 4^{en} naamval.

Wijs die zelfstandige naamw. aan en zeg, waarom ze in den 4^{en} naamval staan.

Welke omzettingen kunnen deze zinnen ondergaan?

Ze is ongeveer eenen duim lang. Hij ging een uur ver. De vonder is eenen voet breed.

De zelfstandige naamw. die als bepaling eener *ruimte-maat* gebezigd zijn, staan in den 4^{en} naamval.

Wijs die zelfstandige naamw. aan en zeg, waarom ze in den 4^{en} naamval staan.

Welke omzettingen laten deze zinnen toe?

Noem nu zelf de verschillende gevallen op, waarin een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord in den 4^{en} naamval staat.

Welke gevallen kunnen bij een voornaamwoord niet voorkomen?

§ 16.

Het woord dat als onderwerp in een' zin voorkomt, kan ook als middellijke bepaling of als 't voorwerp optreden.

Wijs in de volgende zinnen 't onderwerp aan.

De vader vertrok met zijn' zoon. Omhelsde het kind zijne moeder? Het bosch nam ze allen vriendelijk op. U dank ik. Kende ik ze? De nachtegaal zingt in de verte.

Welke dier woorden komen in de volgende zinnen als *middellijke* bepalingen, welke als *rechtstreeksche* bepalingen in den 4^{en} naamval voor?

De zoon vertrok met zijn' vader. Omhelsde de moeder haar kind? Ze wandelden allen vroolijk in 't bosch. Gij dankt mij. Mij kende ze. Ik hoor den nachtegaal zingen.

Hieruit volgt dat de bepalingen, die we van § 1 tot § 10 van dit boekje hebben leeren kennen bij 't onderwerp te kunnen gebezigd worden, ook in de afhankelijke betrekking, door den 4^{en} naamval aangeduid, kunnen voorkomen.

Over de vormen der lidwoorden, bezittelijke en aanwyzende voornaamw. en bijvoeglijke naamw. in den 4^{en} naamval is vroeger gehandeld (zie § 6).

Alleen moeten we hier nog opmerken, dat de persoonlijke voornaamw. in den 4^{en} naamval de volgende vormen hebben: *mij* (1^e nv.: *ik*), *ons* (1^e nv.: *wij*), *hem* (1^e nv.: *hij*), *haar* of *ze* (1^e nv.: *zij* of *ze*), *het* of 't (1^e nv.: *het* of 't), *hen* (1^e nv. m. en o. meerv.: *zij*), *haar* of *ze* (1^e nv. vr. meerv.: *zij* of *ze*) en *u* (1^e nv.: *gij*).

In gemeenzamen spreektrant vindt men voor *gij* weleens *je* gebruikt, bijv.: *Je kunt aanstaanden winter lang bidden en smeeken, voordat ik je weer binnenlaat, hoor je?*

Uit dit voorbeeld blijkt 1°. dat de 4^e naamval ook *je* is, en 2°. dat het werkw. in den vragenden vorm: *hoor je*, den uitgang *t* derft.

Als bez. voornaamw. komt dit *je* ook voor; bijv.: *Neem een voorbeeld aan mij en schik je in je lot.*

De onbepaalde voornaamw. *iemand*, *niemand*, *iets* en *niets* hebben in den 4^{en} naamval denzelfden vorm als in den 1^{en} naamval. *Men* wordt alleen in den 1^{en} naamval gebruikt.

De vragende voornaamw. *wie* en *welke* zijn in den 4^{en} naamval voor 't mannelijk enkelv. *wien* en *welken*, en voor 'tvrouwelijk enkelv. en 'tmeervoud der drie geslachten *wie* en *welke*. In 'tonz. enkelv. mist *welke* den buigingsuitgang *e* en is dus *welk*.

Wat vraagt alleen naar zaken en is onverbuigbaar.

§ 17.

Het voorwerp, dat de werking van een overgankelijk werkwoord lijdt, staat, zooals in § 14 is geleerd, in den 4^{en} naamval; bijv.: *Hij plukt eene bloem*, enz. *Wat plukt hij? eene bloem.* Dit woord is 't voorwerp en staat in den 4^{en} naamval. Het onderwerp komt als zelfhandelend, het voorwerp als de werking ondergaand voor. Zegt men daarentegen: *De bloem wordt door hem geplukt*, zoo treedt het voorwerp als onderwerp op en wordt dit als de werking lijdend voorgesteld; waarom *de bloem* 't lijdend onderwerp wordt genoemd en *geplukt worden* de lijdende vorm is van *plukken*. Deze laatste vorm des werkwoords heet in tegenstelling de *bedrijvende* vorm.

De overgankelijke werkw. hebben tweeërlei vorm: den *bedrijvenden* en den *lijdenden* vorm of — gelijk ze ook wel

heeten, — 't bedrijvende en 't lijdende *geslacht*. Het laatste wordt verkregen door 't hulpwerkwoord *worden* en 't verleden deelwoord van 't werkw. Zóo gebruikt, heet *worden* een hulpwerkwoord van 't geslacht. In: *Hij wordt mijn vriend; zij wordt gelukkig*, enz., derhalve zonder verleden deelwoord, is *worden* geen hulpwerkwoord, maar een werkwoord, dat met het volgend zelfstandig naamwoord of bijvoeglijk naamwoord 't gezegde uitmaakt.

Het onderwerp *hij*, in den eerst gekozen zin, wordt, bij tegenstelling van 't lijdend onderwerp *eene bloem*, 't *bedrijvend* onderwerp geheeten. Onverschillig of 't onderwerp bedrijvend of lijdend is, staat het in den 1^{en} naamval, derhalve is *eene bloem* in: *eene bloem wordt door hem geplukt*, zoowel 1^e naamval als *hij* in: *hij plukt eene bloem*. Het onderwerp van dezen laatsten zin komt in den lijdenden vorm des werkwoords als *middellijke* bepaling voor, daar deze van een voorzetsel is voorafgegaan. Ze staat derhalve in den 4^{en} naamval.

Alle zinnen, waarin bij een overgankelijk werkwoord 't voorwerp is uitgedrukt, kunnen door andere vervangen worden, waarin 't werkw. den lijdenden vorm vertoont.

Het hulpwerkw. *worden* wordt ook bij *onovergankelijke* werkw. gebruikt; bijv.: *Er wordt geloopt. Er wordt gedanst*. Zulke uitdrukkingen heeten onpersoonlijke lijdende vormen van een *onovergankelijk* werkw., omdat ze alleen in den 3^{en} persoon enkelvoud worden vervoegd, evenals de onpersoonlijke werkw. (bijv.: *het regent, het vriest, het hagelt*, enz.), en het onderwerp, evengoed als bij deze werkw., in 't gezegde is begrepen. (Zie § 3 van 't 1^e St., 1^e G.) Dit *er* is een bijwoord en vervangt het onbepaald voornaamwoord *het* bij onpersoonlijke werkw. Begint de zin met eene bepaling, bijv.: *Over de straat wordt geloopt*.

In den schouwburg wordt gedanst, zoo blijft dit bijwoord er evenzeer weg als 't onbepaald voornaamw. het in: Mij dorst. Hem hongerde.

§ 18.

Mij noemen ze hunnen vijand. Hij erkende u als of voor zijnen weldoener. Ik heet hem mijnen beschermer.

Hunnen vijand, zijnen weldoener, mijnen beschermer zijn nadere bepalingen van de voorwerpen *mij, u* en *hem* en staan, evenzeer als deze woorden, in den 4^{en} naamval; weshalve de werkw. *noemen, erkennen* en *heeten* twee 4^e naamvallen, of, gelijk de gewone benaming is, een' dubbelen 4^{en} naamval regeeren.

Brengen we deze zinnen in den lijdenden vorm over, zoo verkrijgen we daarvoor:

Ik werd hun vijand genoemd. Gij werdt als zijn weldoener erkend. Hij werd mijn beschermer geheeten.

In deze zinnen zijn evenzeer *hun vijand, zijn weldoener, mijn beschermer* nadere bepalingen, maar van de onderwerpen *ik, gij* en *hij*; daarom staan ze, evenals deze woorden, in den 1^{en} naamval.

Hij vraagt mij eene landkaart. Gij onderwijst hem het rekenen. Zij leert u muziek.

Mij, hem en *u* zijn evenzeer voor 4^e naamvallen te houden, daar men ook zeggen kan:

Ik word geraagd. Hij wordt onderwezen. — Ik word geleerd zou dubbelzinnig zijn, daarom gebruikt men voor *ik leer* niet den lijdenden vorm. —

De 4^e naamval van de zaak wordt met de werkw. *vragen* en *onderwijzen* door middel van een voorzetsel verbonden;

bijv.: *Ik word naar eene landkaart gevraagd. Hij wordt in het rekenen onderwezen.*

De werkw. *vragen, onderwijzen en leeren* zijn de eenige, die een' dubbelen 4^{en} naamval regeeren, waarvan de eene dien van den persoon en de andere dien van de zaak — en alzoo verschillende voorwerpen, — voorstelt.

§ 19.

De 3^e naamval is ook — zooals in § 13 is opgemerkt, — eene *onmiddellijke* of *rechtstreeksche* bepaling van 't werkw. of 't bijvoeglijk naamwoord.

Voorheen kwam hij ook als *middellijke* bepaling voor, waarvan nog in de volgende overgeblevene zegswijzen sporen aanwezig zijn: *om den broode, in den gebede, bij monde, ten dage, met dien verstande*, enz.

Wanneer komt de 3^e naamval als eene rechtstreeksche bepaling voor?

Een zelfstandig naamwoord of voornaamwoord staat in den 3^{en} naamval, als 't den persoon aanduidt die bij de handeling is *betrokken* en veelal *zelfwerkend* optreedt; bijv.: *Hij geeft u eenen gulden*: de gulden dien hij geeft, ontvangt gij. *Zij ontrooven hem eenige schapen*: de schapen die zij door roof verkrijgen, verliest hij. — *U* en *hem* zijn bijgevolg 3^e naamval.

Welke naamval is *eenen gulden, eenige schapen*? Weet ge ook te zeggen, waarom?

Welke woorden komen in den 1^{en} naamval voor?

Wijs de woorden aan, die in de volgende zinnen in den 3^{en} en den 4^{en} naamval staan:

'k Wil u een' goeden raad geven. Een knaapje heeft u een knopje of een blad ontnomen. Men bracht u een' koelenden

morgendronk. Ze gaven hem zijn eten. Ze kochten hem eenen houten nap. Laten we hem den rug toedraaien. Ik zal u eene kleine muis laten zien. Ik zal het u zeggen. Een mensch misgunt en ontnemt eenen ongelukkige zulk een onschuldig genoeg. Zijn schatmeester zal u de som witbetalen.

Gelijk in deze voorbeelden wordt bij 't voorwerp in den 4^{en} naamval dikwerf een zelfstandig naamwoord of voor-naamwoord in den 3^{en} naamval uitgedrukt. In andere zinnen daarentegen kan alleen de 3^e naamval — dus geen 4^e naamval — voorkomen; bijv.: *Het smart mij. Hij slacht zijnen vader* (d. i. heeft den aard van zijnen vader). *Zijne liefde is mij gebleken. Hij staat den vijand* (d. i. is tegen den vijand bestand). *Deze spijs smaakt mij uitnemend. Zij ontmoeten eenen vierden wandelaar. Het is mij menigmaal gebeurd.*

De reden hiervan is in 't werkw. te zoeken. Is dit on-overgankelijk, zoo laat het — gelijk in § 14 is geleerd, — geen voorwerp in den 4^{en} naamval toe.

Er zijn ook eenige bijvoeglijke naamwoorden, waarvan de 3^e naamval afhankelijk is; bijv.: *Hij schijnt u vreemd. Het is mij aangenaam. Dit boek is hun nuttig. Welke spijs is haar nadeelig? Zij was ons genegen. Het is mij goed. Die zin is mij niet recht duidelijk.*

De 3^e naamval, 't zij die van een werkw. of bijvoeglijk naamw. afhankelijk is, laat zich door 't voorzetsel *aan* of *voor* omschrijven.

Buiten die afhankelijkheid komt de 3^e naamval ook bij werkw. voor en kan alsdan niet door eenig voorzetsel omschreven worden.

In de volgende gevallen heeft zulks plaats.

1°. Als hij in de plaats treedt van een bezittelijk voor-naamwoord of een zelfstandig naamwoord in den 2^{en} naam-

val. Deze 3^e naamval heet een bezittelijke 3^e naamval. Bijv.: *De tranen biggelden hem uit de oogen* (d. i. uit zijne oogen). *Die klachten maken mij het harte week* (d. i. mijn harte). *Zoo beefden hem de handen* (d. i. zijne handen). *Ik kijk den knaap in de zachtblauwe oogen* (d. i. in de zachtblauwe oogen des knaaps). *De tranen rolden de vrouw over de wangen* (d. i. over de wangen der vrouw).

Welke woorden staan in deze zinnen in den 3^{en} naamval?

2°. Als hij innige deelneming van den spreker uitdrukt in 't gene deze zegt. Deze 3^e naamval heet een nadrukkelijke 3^e naamval. Bijv.: *Zie me dien vent eens aan. Is me dat ook een leven! Dat was me eene blijdschap! Pas me op dat je 't niet weer doet!*

3°. Als hij bij de volgende wederkeerende werkw. staat: *zich aanmatigen, zich inbeelden, zich toeëigenen, zich voor-nemen, zich laten aanleunen, zich laten welgevallen*. Bijv.: *Hij matigt zich niet weinig aan. Gij beeldt u te veel in. Hij eigende zich de voordeelen toe. Wij namen ons voor te komen. Gij laat u alles aanleunen. Zij laten zich de zaak welgevallen.*

Welke woorden staan hier in den 3^{en} naamval?

§ 20.

Over de vormen der woorden in den 3^{en} naamval is in dit werkje nog niet gehandeld. Daarom moeten we er nu opzettelijk over spreken. In § 5 van dit boekje is reeds opgemerkt, dat de zelfstandige naamw. oulings tweërlei buiging hadden. Een der hoofdkenmerken was de 2^e naamval, die bij mannelijke en onzijdige enk. zelfstandige naamw. op *s* uitgaande, tot de sterke buiging en op *en* eindigende, tot de zwakke buiging behoorde. Deze laatste gingen in den 1^{en} naamval enk. op *e* uit. Hieruit volgt

dat de *e* van *Heere* niet tot den 3^{en} naamval behoort, daar ze reeds in den 1^{en} naamval voorkwam, dewijl de 2^e naamval *des Heeren* op *en* uitging.

In de vorige § zijn eenige uit het grijze verleden afkomstige uitdrukkingen opgenoemd, welke in den 3^{en} naamval enk. op *e* eindigden. We voegen hierbij dat ook in eenige andere zegswijzen de 3^e naamval enk. op *e* uitgaat; bijv.: *Gode zij eer, naar Zijnen beelde, ten dage, ten dienste, uit dien hoofde, ten behoefte*, enz. *Vandaag* en *teweeg* staan voor *dage, wege*, waarom in die bijwoordelijke uitdrukkingen de voorzetsels ook van den 3^{en} naamval zijn gevolgd.

Voorheen was voor 't onzijdig enkelv. de vorm der lidwoorden, bezittelijke en aanwijzende voornaamwoorden *den, eenen, mijnen, onzen, uwen, zijnen, haren* (dat toen ook voor 't tegenwoordige *hunnen* gebruikt werd), *dien, dezen*. In enkele overgeblevene uitdrukkingen treffen we dien nog aan; bijv.: *ten hove* (d. i. *te den hove*), *uit dien hoofde*, enz. Overigens wordt deze ouderwetsche vorm door dien van den 4^{en} naamval vervangen (zie § 6 van dit boekje).

Wie toch zegt of schrijft tegenwoordig: *Geef den paarde hooi. We brachten dezen nederigen huize een bezoek!*

In 't meerv. echter is de 3^e naamval op *n* weder gebruikelijk.

De vorm der lidwoorden, bezittelijke en aanwijzende voornaamwoorden bij mannelijke enkelvoudige woorden was *ouling*s en is nog heden: *den, eenen, mijnen, onzen, uwen, zijnen, hunnen, haren, dien, dezen*. Echter gebruikt men tegenwoordig ook: *een', mijn', uw', zijn', haar', hun'*.

In 't meervoud gaat de 3^e naamval op *n* uit, derhalve *den, mijnen* of *mijn'*, *onzen, uwen* of *uw'*, *zijnen* of *zijn'*, *haren* of *haar'*, *hunnen* of *hun'*, *dien, dezen*.

(Sommigen wijzen de weglating van den buigingsuitgang en bij *een'*, *mijn'*, *uw'*, *zijn'*, *haar'*, *hun'* niet aan.)

De vorm der lidwoorden, bezittelijke en aanwijzende voornaamwoorden in den 3^{en} naamval enkelvoud bij vrouwelijke woorden is óf aan dien van den 2^{en}, óf aan dien van den 4^{en} naamval gelijk (zie § 5 en § 6 van dit boekje). De eerste vorm op *r* komt meer in deftigen stijl voor; die op *e* daarentegen is de alledaagsche vorm.

In 't meervoud echter gaat de 3^e naamval bij vrouwelijke woorden evenzeer op *n* uit.

De vormen der bijvoeglijke naamw. vóór zelfstandige naamw. in den 3^{en} naamval zijn de volgende. Gaat de 1^e naamval enk. vóór mannelijke en onzijdige woorden niet op eene *e* uit (zie § 4 van dit boekje), zoo blijft zoowel de vorm der bijvoeglijke naamw. als die van de woordjes *een*, *menig*, *zeker*, enz. in den 3^{en} naamval enkelv. gelijk aan dien van den 1^{en} naamval. Doch als de 1^e naamval vóór mannelijke en onzijdige enkelv. woorden op *e* eindigt, zoo gaat in den 3^{en} naamval enkelv. de vorm der bijvoeglijke naamw. voor 't mannelijk geslacht op *n* en voor 't onzijdig geslacht op *e* uit. Alle bijvoeglijke naamw. vóór zelfstandige naamw., van welk geslacht ook, eindigen in den 3^{en} naamval meerv. op *n*.

In § 12 van 't 1^e St. 1^e G. is reeds opgemerkt, dat de bijvoeglijke naamw. zelfstandig gebruikt, onzijdig zijn, uitgezonderd als ze een' *persoon* beteekenen. Ze zijn dan *mannelijk* of *vrouwelijk* en eindigen in 't enkelvoud op *e*, behalve in den 2^{en} naamval mannelijk enkelv., die op *en* uitgaat; bijv.: *des vromen*, *des geleerden*, *des ongelukkigen*, enz. In 't meervoud nemen ze alle de *n* aan: *de vromen*, *de geleerden*, *de ongelukkigen*.

De 3^e naamval der persoonlijke voornaamw. heeft den-

zelfden vorm als de 4^e naamval (zie § 16 van dit boekje).

De onderscheiding van *hun* (3^e nv.) en *hen* (4^e nv.), hoewel niet in den aard der taal gegrond, is door 't gebruik gewettigd.

De vragende voornaamw. *wie* en *welke* hebben in den 3^{en} naamval enkelv. denzelfden vorm als in den 4^{en} naamval. In den 3^{en} naamval meerv. nemen ze de *n* aan, die de 4^e naamval mist. *Wat* heeft geen' 2^{en} of 3^{en} naamval. In plaats eener omschrijving door voorzetsels vóór *wat* te plaatsen, gebruikt men eene verbinding der voorzetsels met het vragend bijwoord *waar*, bijv.: *waarvan*, *waaraan*, en dus ook *waarom*, *waarmede*, *waartoe*, enz.

De onbepaalde voornaamw. hebben in den 3^{en} naamval denzelfden vorm als in den 4^{en} naamval. Ze hebben geen meervoud. *Men* komt slechts als 1^e naamval voor.

§ 21.

In § 5 van dit boekje is reeds over den 2^{en} naamval gehandeld. Aan 't daar besprokene voegen we de volgende opmerkingen toe. Zegt men: *de opvoeding der jeugd*, *de verpleging des zieken*, enz., zoo kan de betrekking, waarin 't zelfstandig naamwoord in den 2^{en} naamval voorkomt, niet verklaard worden uit die, welke we vroeger leerden kennen. *De opvoeding der jeugd*, d. i. de opvoeding die de jeugd erlangt; *de verpleging des zieken*, d. i. de verpleging die de zieke geniet. Zulk een 2^e naamval heet een voorwerpelijke 2^e naamval, omdat hij een voorwerp aanduidt, dat als eene handeling lijdend gedacht wordt. Zegt men daarentegen: *de ontferming des Heeren*, *de haat des volks*, zoo heet deze 2^e naamval een onderwerpelijke 2^e naamval, omdat hij 't onderwerp aanduidt, dat de hande-

ling uitoefent. Deze uitdrukkingen toch worden verklaard door: *de Heer die zich ontfermt, het volk dat haat.*

Thans moeten we over den 2^{en} naamval, van werkwoorden of bijvoeglijke naamwoorden afhankelijk, spreken.

De 2° naamval kwam vroeger bij vele werkw. en bijvoeglijke naamw. als eene *rechtstreeksche* bepaling voor. Hij werd ook veelvuldig als eene *middellijke* bepaling gebezigd, waarvan de sporen nog overig zijn in: *buitenlands, bijtijds, binnensmonds, voorshands*, enz.

Tegenwoordig is de 2° naamval nog alleen gebruikelijk bij een beperkt getal wederkeerende werkw., als: *zich erbarmen, zich ontfermen, zich bekommeren, zich aantrekken, zich herinneren* en 't onovergankelijke werkw. *gedenken*, bijv.: *Hij erbarmt zich hunner. Ontferm u mijner. Hij bekommert zich harer. Zij trekt zich uwer aan. Wij herinneren ons zijner. Gedenk onzer.* — *Hunner, mijner, harer, uwer, zijner, onzer* zijn de 2^e naamvallen der persoonlijke voor-naamwoorden.

Er zijn ook voorbeelden dat redenaars in den verheven stijl den 2^{en} naamval van een zelfstandig naamw. met deze werkwoorden verbinden.

In de taal des gemeenen levens wordt de 2° naamval bij *zich erbarmen, zich ontfermen, zich bekommeren* vervangen door *over* en bij *gedenken* door *aan*, gevolgd van den 4^{en} naamval; bijv.: *Hij erbarmt zich over hen* (of *over die ongelukkigigen*). *Ontferm u over mij. Hij bekommert zich over haar* (of *over hare zuster*). *Gedenk aan ons.*

De 2 overige werkw. vervangen dikwerf den 2^{en} naamval van een zelfstandig naamw. door een' rechtstreekschen 4^{en} naamval; bijv.: *Hij trekt zich de zaak aan. Wij herinneren ons die gebeurtenis.*

Van al de bijvoeglijk naamw., die een' 2^{en} naamval bij

zich hebben, volgen hier slechts eenige weinige in voorbeelden: *Ik ben mij geens kwaads bewust. Hij is des doods schuldig. Wij zijn der zake kundig. Zij zijn zwerfens moede.*

Veelal wordt ook bij *bewust* en *moede* de 2^e naamval door 't voorzetsel *van*, gevolgd van den 4^{en} naamval, omschreven: *Ik ben mij van geen kwaad bewust. Zij zijn moede van zwerfen.*

DERDE AFDEELING.

§ 22.

Lees eens 't volgende:

IJs en sneeuw en noordenwind waren reeds vertrokken. Beken en vlietekens kabbelen. Zorg en zielsverdriet sluimeren. Berg en bloemekens babbelen. De haan en de hen woelden in den grond. Lustig dart'len daar de lamm'ren en de geiten. Vink en nachtegaal en putter bouwen ijs'rig hun nest. Vroeger hadden zijne boonen en zijn stroo hem lekker gesmaakt. De vader en de zoon namen een touw. Lente, Zomer, Herfst verdwenen. Alle andere dieren en planten mogen vroolijk leven in de zon. Knapen en meisjes zwierven nog dikwijls op de gladde baan rond. Hazelnoteboschjes en linden, beuken en eiken, olmen en berken tieren er welig om ons heen. Bergen en heuv'len schilt'ren van glansen. Kind, jongeling, meisje, man en grijsaard treurden om den gevallen vriend. Wind en baren wekken hem op. Onderwijl aanzagen de vrouwen en de grootvader het peinzende meisje met eene uiterste nieuwsgierigheid. Woeste golfslag en spattend schuim en duizenden rimpelen daar rondom heen verstrooiden op eens het even zielvol als rustig tooneel. Daar stroomt rivier en zee langs Rijnlands akkers heen! Lucht en water fonkelt. Lach en lied klinkt

keinde en veer. 't Land en de hoop van eenen toekomenden oogst werd aan de zee ter prooi gegeven.

Zoals uit deze voorbeelden blijkt, kunnen bij een zelfde gezegde twee of meer onderwerpen geplaatst zijn. Men noemt ze *vermenigvuldigde* onderwerpen. Wijs ze in die zinnen eens aan. Ze kunnen òf alle enkelvoudig, òf alle meervoudig, òf deels enkel- en deels meervoudig zijn. Voor de beide laatste gevallen is de vorm der gezegden altijd dezelfde: ze staan in 't meervoud; maar bij twee of meer enkelvoudige onderwerpen vindt men naast den meervoudigen ook den enkelvoudigen vorm der gezegden gebezigd. De eerste wordt bij twee of meer enkelvoudige onderwerpen vereischt, als deze eene meervuldigheid van wezens of dingen beteekenen. Worden de enkelvoudige onderwerpen als één begrip uitdrukkend aangemerkt, dan wordt de enkelvoudige vorm van 't gezegde gebruikt.

Al die zinnen kunnen in zooveel andere zinnen ontbonden worden, als daarin vermenigvuldigde onderwerpen zijn; bijv.: *Het ijs was reeds vertrokken.*

Ga nu ~~zelf~~ op die wijze eens voort.

Op eene bijzonderheid dient hierbij nog gelet. Sommige enkelvoudige zelfstandige naamwoorden, waardoor de vermenigvuldigde onderwerpen zijn voorgesteld, zijn van geen lidwoord of eenig bepalend voornaamwoord voorafgegaan, maar vertoonen, zoodra de zij zelve wordt ontbonden, 't bepalend lidwoord. Wat mag hiervan toch wel de reden zijn? Ze missen het lidwoord, indien ze de namen zijn van bij elkander behoorende of vereenigd gedachte wezens of dingen. Wordt nu 't onderwerp door een dier zelfstandige naamwoorden voorgesteld, zoo kan er van geen zoodanig verband sprake zijn. Vandaar dat het bepalend

lidwoord vóór die zelfstandige naamwoorden terugkeert, als elk dezer in een' zin als onderwerp optreedt.

Het onbepaalde lidwoord verkrijgen alleen die enkelvoudige zelfstandige naamwoorden, welke in 't meervoud zonder lidwoord of eenig bepalend voornaamwoord voorkomen.

Ontbind nog eens de zinnen, waarin de onderwerpen door zulke meervoudige zelfstandige naamwoorden zijn voorgesteld, en breng daarna deze in 't enkelvoud over.

§ 23.

Het gezegde kan ook bij twee of meer onderwerpen behoren, die door een persoonlijk voornaamwoord zijn voorgesteld; bijv.: *Gij en ik vielen mee*. Ontbindt men dergelijke zinnen, zoo is de vorm der gezegden vaak verschillend; bijv.: *Gij vielt mee*. *Ik viel mee*. In: *Gij en ik en allen vielen mee*, komt het werkwoord in den 3^{en} persoon meervoud voor. De persoonlijke voornaamwoorden *gij* en *ik*, die als vermenigvuldigde onderwerpen optreden, vereischen, evenals *ik* en *hij*, 't werkwoord in den 1^{en} persoon meervoud. Dat het werkwoord zich wel degelijk naar 't onderwerp *allen* schikt, blijkt overtuigend, indien men deze persoonlijke voornaamwoorden door *gij* en *hij* vervangt; bijv.: *Gij en hij en allen vielen mee*. Laat men toch 't onderwerp *allen* uit dezen zin weg, zoo komt het werkwoord in den 2^{en} persoon meervoud te staan; bijv.: *Gij en hij vielt mee*.

Bij twee of meer enkelvoudige onderwerpen, door zelfstandige naamwoorden voorgesteld, wordt een enkelvoudig gezegde gevoegd, als die onderwerpen *niet* door een voegwoord zijn verbonden; bijv.: *Eenerlei gevoel, eenerlei wensch, eenerlei hoop verbindt. Het geschal der horens, het gebriesch*

der rossen, het geschreeuw der jagers, het geblaf der honden rolt in luide galmen door het geboomte en vermengt zich met het ruischen der hooge twijgen. Vindt men onder de onderwerpen, die bij een enkelvoudig gezegde zijn gevoegd, meervoudige, zoo schikt zich dit naar alles of dit alles, 't welk de verschillende voorafgenoemde onderwerpen samenvat; bijv.: Het groote witte paard, de zibank van ruwe planken, de wielen vol slijk en vuilnis — alles trok toch voortdurend de aandacht. De kennelijke blijken van zijn vorigen stand en levenswijze, zijn vervallen gelaat, verstenste kleeding en opschik, dit alles was hem voorwaar geene aanbeveling.

§ 24.

Bij een zelfde onderwerp kunnen ook twee of meer gezegden geplaatst zijn; bijv.: *Het bloempje weerde zich en stak. Juichend danst en springt het water er over heen. De andere springertjes hupten, hipten en wipten de koe om de beenen. Het bosch klaagde en bad. De hond vliegt op en gromt. De geheele stad hoest en proest. De grootvader kuchte en hoestte. De stofjes glansden en wemelden dooreen. De armoe schreit en bidt. De huisheer denkt en ziet. De arme doffer at niet en dronk niet. Alle kleine muize-dames keuwelden, fluisterden en gniffelden. De lieve bijen zouden mij komen streelen en kussen. Zijne borst zwelt en daalt in doffe hijgingen. Allen lachten en zongen in en rondom de eenzame woning. Zoo rent en draaft alles voort, heuvel op en heuvel af, door struik en struweel.*

Men noemt de gezegden, die in één' zin bij een zelfde onderwerp zijn gevoegd, *vermenigvuldigde* gezegden. Wijs ze eens aan. Ze staan óf alle in 't enkelvoud, óf alle in 't meervoud, naar gelang het onderwerp enkel- of meervoudig is.

Al die zinnen kunnen in zooveel andere zinnen ontbonden worden, als daarin vermenigvuldigde gezegden zijn; bijv.: *Het bloempje werde zich.*

Ga nu zelf op die wijze eens voort.

In deze voorbeelden zijn de onderwerpen door zelfstandige naamwoorden of zelfstandig gebruikte woorden voorgesteld. Ze kunnen ook persoonlijke, onbepaalde of vragende voornaamwoorden zijn. Behooren ze tot deze beide laatstgenoemde soorten, zoo staan de werkwoorden — evenals bij een zelfstandig naamwoord of een zelfstandig gebruikt woord, dat onderwerp is, — in den 3^{en} persoon.

De onbepaalde voornaamwoorden komen niet in 'tmeervoud voor; derhalve staan bij zulke voornaamwoorden de werkwoorden in den 3^{en} persoon enkelvoud; bijv.: *Men sloofde en zwoegde van den morgen tot den avond. Iemand bewondert en prijst hem. Niemand morde en klaagde. Niets is zoo ongelukkig en beklagenswaardig.*

Doch bij de vragende voornaamwoorden staan de werkwoorden zoowel in den 3^{en} persoon enkel- als meervoud, naar gelang er naar één' of meer personen wordt gevraagd; bijv.: *Wie vertroostte en bemoedigde haar? Wie ploegen en eggen? Wat tikt en klopt er dag en nacht? (Wat heeft geen' meervoudigen vorm.)*

Aanm. In 't volgend versje uit *Bonte Steenen* komt *wie* in: *Wie ben ik?* als een deel van 't gezegde, doch overigens als onderwerp voor:

*En trillend: — „wie betaalde 't goed,
Waarover ik beschik?*

Wie ben ik? . . . uwe meesteres? . . .

Wie vraagt, wie duldt uw zedeles? . . .

In zee! 'k gebied het, ik!”

De persoonlijke voornaamwoorden worden onderscheiden in die van den 1^{en} persoon: *ik* (*'k*) voor 't enkelvoud en *wij* (*we*) voor 't meervoud; van den 2^{en} persoon: *gij* ('t welk nu zoowel wordt gebruikt, als men tot één' of meer personen spreekt), en van den 3^{en} persoon: *hij* voor 't mannelijk enkelvoud, *zij* voor 't vrouwelijk enkelvoud, *het* voor 't onzijdig enkelvoud en *zij* voor 't meervoud der drie geslachten. De vorm der gezegden regelt zich naar 't persoonlijk voornaamwoord, dat als onderwerp optreedt; bijv.: *'k* Zong en vloog veelmin, jongeheer! *Hij* snuift en giert en klaagt. *Ze* wascht en krauwet haar kopje. *Het* spreidt en breidt zich uit. *Wij* plukten en aten. *Gij* kermdet en weeklaagdet. *Zij* twisten en kribben nog ieder jaar.

NIEUW TAALBOEKJE

VOOR DE

Lagere Scholen,

DOOR

H. M. LABBERTÉ,

Hoofdonderwijzer te AARLANDERVEEN.

2e STUKJE, 1e GEDEELTE.

ZWOLLE,

W. E. J. TJEENK WILLINK.

1877.

EERSTE AFDEELING.

§ 1.

De uitgebreide zinnen, waarvan de bestanddeelen zijn vermenigvuldigd, kunnen gemeenlijk in zooveel zinnen opgelost worden, als er neven- of samengeschikte zindeelen in voorkomen.

Zeg eens, welke de nevengeschikte zindeelen zijn in de volgende uitgebreide zinnen en beproef deze in andere zinnen op te lossen.

De mannen en vrouwen bij de verschillende groepen storen zich niet aan de onrust der honden. Hans Joostens en zijne vrouw hadden geene familie in 't dorp. Op de sparren ziet ge winterkoninkjes en meezen. Hij was altijd tevreden en gelukkig geweest. Bloemengeur en vooglenzangen Maken 't harte vrij en blij. Vernederd en verlegen staat hij daar. Zij snijdt en naait een sneeuwvit uitvaartshemd. Hij is alleen en vermoeid. De avondwind drijft en zweept de donkere wolkjes langs het zwerk. Er heerscht eene gestadige verandering en afwisseling in de natuur. Men kust en streelt mijn voorhoofd, mijne wangen, mijnen neus. Vaders vlijt en Moeders zuinigheid maakten het huisje tot een van de gelukkigste in 't dorp.

De Mei siert met het groen der hoop De bosschen en de velden.

Wijs nu eens aan, welke vermenigvuldigde bestanddeelen in elk van deze uitgebreide zinnen voorkomen.

Welke omzettingen laten deze zinnen toe?

§ 2.

De nevenschikte zindeelen zijn in de voorbeelden, daarvan in de vorige § bijgebracht, door 't voegwoord *en* verbonden. Ze kunnen echter door een ander voegwoord, ja somwijlen door een bijwoord zijn vereenigd; bijv.: *Hij was niet rijk maar verstandig. De regen valt neder, niet in droppels, maar in stroomen. Hij was niet alleen verstandig, maar ook deugzaam. Het dorre hout was immers zoowel zijn eigendom als het groene. Weleer had de zorg en de kundige hand des meesters deze nederige hoeve vruchtbaar, ja bloeiend gemaakt. Stil en onopgemerkt, doch rusteloos en onvermoeid oefent hij nu met hen zijn vreeselijk bedrijf uit. Hij of zijn broeder zou mij bericht zenden. Zij zelve geraakte, deels van gebrek, deels van onmatigen arbeid, aan eene kwijnende ziekte.*

Wijs nu ook in deze zinnen de neven- of samengeschikte zindeelen aan, en zeg, door welke woorden deze zijn verbonden.

Welke vermenigvuldigde bestanddeelen komen in deze zinnen voor?

Welke zijn de verschillende omzettingen, die deze zinnen toelaten?

§ 3.

Worden ontkennende zinnen tot éenen volzin vereenigd, zoo wordt het ontkeningswoordje *niet* door *noch* vervangen.

Zoo vormt men uit de ontkenkende zinnen: *de jongen leert niet en het meisje leert niet* dezen uitgebreiden zin: *de jongen noch het meisje leert*. Wil men echter met bijzonderen nadruk spreken, zoo wordt *noch* zoowel vóór 't eerste als 't tweede woord gebezigd: *noch de jongen noch het meisje leert*.

Indien de ontkenning niet het tweede, maar het eerste samengeschikte zindeel betreft, zoo gebruikt men *niet*, gevolgd van *maar*; bijv.: *Hij was niet rijk maar verstandig*; of *geen*, gevolgd van *maar*; bijv.: *Hij heeft geen' zoon, maar dochters*.

Ingeval de ontkenning zoowel het eene als 't andere samengeschikte zindeel betreft, kan men zich op verschillende wijzen uitdrukken; bijv.: *Hij heeft geld noch goed*; *hij heeft noch geld noch goed*; *hij heeft geen geld of goed*.

Op welke wijze zijn nu de volgende zinnen gevormd?

Bij hem is heul noch troost te vinden. De keizer noch de boer vindt bij hem ooit genade. Slooten noch heggen, rivieren noch bergen belemmeren hier zijnen loop. Hij had dus noch tegenstand noch spot te vreezen. Vertrouw op jeugd noch frissche leén. De zwarte dood ziet grauwe hoofden noch jeugdelyke krachten aan. Zijne scherpe klauwen en tanden baten hem (den tijger) niet, noch de luchtigheid van zijnen sprong, noch zijne radde leden. In heur woning heeft ze (de arme moeder) vuur, noch brood, noch licht. Het een noch het ander scheen den binnentredende af te schrikken. Sedert geruimen tijd toch moest knevel noch baard gesnoeid of gekort zijn. De kinderen hadden dus oom noch tante, neef noch nicht. Och! ons hindert nacht noch wind. Nu werd het (het paard) noch gevoederd noch geroskamd. Bergen noch zeeën scheiden meer de natiën. Ze brachten hulp noch baat. Zij zagen maan noch ster. De dood slaat huis noch deur voorbij. Zij zelve merkten niets van de verstijvende koude, noch van den ruwen noordenwind.

§ 4.

Niet àlle uitgebreide zinnen met vermenigvuldigde bestanddeelen laten zich zoo gereedelijk in zooveel zinnen oplossen als er neven- of samengeschikte zindeelen in voorkomen.

Tot dezulke behooren :

1°. Die eenvoudige zinnen, waarin aan één' persoon verschillende namen worden toegekend; bijv. :

Uw oom en voogd scheen er niet van te weten. Hij vraagt zijnen vriend en leermeester om raad. Ik erken u als mijnen raadsman en verzorger. Zal de Goede bij het ontwaken in betere gewesten ook niet in u zijnen vriend en weldoener erkennen?

2°. Die eenvoudige zinnen, waarin een woord voorkomt, 't welk op de samengeschikte zindeelen gezamenlijk betrekking heeft; bijv. :

Rijkdom en een dubbeltje kennen mekaar. Koopmanschap en kunsten bloeien daar om strijd. De afstand tusschen hem en zijne makkers werd al grooter en grooter. Ik vloog door loover en kruid bosch in en bosch uit.

In 't eerste geval spreekt men van *dubbel onderwerp, dubbel voorwerp, dubbele bepaling*. In 't laatste geval worden de neven- of samengeschikte zindeelen *vermenigvuldigd onderwerp, vermenigvuldigde bepaling*, enz. genoemd.

Wijs nu aan, welke woorden in die zinnen *dubbel onderwerp*, enz., en welke *vermenigvuldigd onderwerp*, enz. zijn.

§ 5.

De uitgebreide zinnen, waarvan de bestanddeelen zijn vermenigvuldigd, hebben eenige overeenkomst met de samen-

gestelde volzinnen. Die overeenkomst bestaat hierin, dat zulke uitgebreide zinnen in andere zinnen kunnen worden opgelost en dat de samengestelde volzinnen eveneens in eenvoudige zinnen kunnen ontbonden worden. Het verschil tusschen beiderlei zinnen is echter belangrijk genoeg. Wij zullen daarom hierbij eerst stilstaan en zoo doende eene welkome gelegenheid hebben om eenig denkbeeld te geven van een' *samengestelden* volzin, althans vooraf van den zoodanigen, die uit *hoofdzinnen* bestaat.

De uitgebreide zinnen, waarvan de hoofdbestanddeelen — onderwerp en gezegde — zijn vermenigvuldigd, hebben bij een zelfde onderwerp twee of meer gezegden of bij een zelfde gezegde twee of meer onderwerpen. Hiervan zijn in de *derde* afd. van 't vorig boekje eene menigte voorbeelden gegeven. 't Kan ook zijn, dat bij meer dan één onderwerp meer dan één gezegde is gevoegd; bijv.: *Meisjes en knapen spelen en zingen.*

In een' *samengestelden* zin van den kleinsten omvang komen evenzeer meer dan één onderwerp en gezegde voor; doch de gezegden zijn niet, zooals in een' uitgebreiden zin, aan de beide onderwerpen gelijkelijk toegekend, maar 't eene hoofdbestanddeel is afzonderlijk aan 't andere toegevoegd; bijv.: *Zij weende; want hare moeder was doodziek. Hij vertrok, maar zij bleef. Ik weet, waarheen gij gaat. Gij begrijpt, wat ik bedoel.*

Komt in een' zin met één onderwerp en verschillende gezegden nog eene *bepaling* voor, zoo is hij *uitgebreid* of *samengesteld*. Dit is juist het geval, waarin men zich lichtelijk in de bepaling van de hoofdsoort der zinnen: *eenvoudige* of *samengestelde*, zou kunnen vergissen. Zoodanige zin is *uitgebreid*, indien de bepaling bij *al* de gezegden behoort; bijv.: *Zij twisten en kribben nog ieder jaar, welke*

zin kan opgelost worden in de beide zinnen: *Zij twisten nog ieder jaar, zij kribben nog ieder jaar.* Doch indien dezelfde bepaling niet bij ál de gezegden behoort, dan is de zin *samengesteld*, bijv.: *Hij sidderde en snikte van bitter berouw.* Heeft elk gezegde eene verschillende bepaling, zoo vereischt het geen overweging, om den zin tot de *samengestelde* te brengen.

Na deze uitweiding zal het wel niet moeielijk vallen te zeggen, waarom sommige der volgende zinnen tot de *eenvoudige* en andere tot de *samengestelde* behooren:

Ze wast en krauwte haar kopje. Het bloempje weerde zich en stak. De spin wordt door velen veracht, ja zelfs gevreesd. Ze huppelen en vliegen naar buiten. Het bosch was nu teoreden en klaagde niet meer. Allen sprongen wanhopig door elkander en sidderden van schrik. Hij ging naar de tafel en trok de lá er uit. De griffel huppelde en sprong aan haar touwtje heen en weer. De kraai hoorde het en de leeuwerik vloog hoog in de lucht. Het kleine kereltje merkte dat dadelijk en sloop weg. Hij snuift en giert en blaast. En doet de sneeuw in wolken her- en derwaarts stuiven. Lach en lied klinkt heinde en veer.

§ 6.

De *samengestelde* zinnen hebben óf geheel verschillende bestanddeelen, d. i. de onderwerpen noch de gezegden zijn dezelfde, óf ze hebben een of meer bestanddeelen gemeen. In 't laatste geval zijn de deelen, die zij gemeen hebben, slechts eenmaal uitgedrukt en heeten de zinnen *samengestelde samengetrokken* (of, bij verkorting, bloot *samengetrokken*) volzinnen. Zoodanige zin is bijv. de volgende:

Burgers werden helden, vrouwen en kinderen krijgslieden.

Hij is samengesteld, omdat de eenvoudige zinnen, waaruit hij bestaat, verschillende onderwerpen en naamwoordelijke deelen van 't gezegde hebben. Het deel dat ze gemeen hebben, is 't werkwoordelijk deel van 't gezegde (namelijk *werden*).

Beproof nu eens zelf te zeggen, in welke samengestelde zinnen geheel verschillende bestanddeelen voorkomen, en welke deelen daarentegen de overige gemeen hebben:

Van schrik lieten ze hun speelgoed vallen, en ieder kroop in eenen hoek. De kleinste knaap ging boven op hem zitten en bestopte zijnen krullebol in den dikken, zwarten pels. Het wreef zich de oogen uit en wekte met zijn gegons zijne kameraden. En de vader was blij, en hij hield het vaatje omhoog en de kinderen dansten lustig om hem heen. Maar de vos behield hetzelfde guitige gezicht: zijne maag was verzot op een lekker hapje, en eene vossemaag kent geen medelijden. De zomer kwam, en zijne warmte derd de korrels geheel indrogen, en ze werden heel klein. Maar hij geloofde zijne arme onschuldige vrouw niet en pikte haar met den snavel dood. Een man reed op zijnen ezel naar huis en liet zijnen jongen er bij aanloopen. Er was eens een stokoud man, en die kon bijna niet meer loopen: zijne knieën knikten bij het gaan, hij hoorde en hij zag niet veel en hij had geen tanden meer in den mond. Spreeuwen willen wel kersen eten, maar geene boomen planten.

*'k Min mijn ouders eind'loos teer —
Maar U boven alles, Heer.*

O, ik zal in 't Nieuwejaar beter oppassen en vlijtig leeren en u liefhebben en voor alle menschen goed zijn.

TWEEDE AFDEELING.

§ 7.

De samengestelde zinnen, waarmoe ge nu eenigszins bekend zijt, kunnen tot twee hoofdsoorten worden gebracht: ze zijn óf *nevenschikkend* óf *onderschikkend*.

De nevengeschikte zinnen heeten ook wel hoofdzinnen en de ondergeschikte zinnen bijzinnen of afhankelijke zinnen.

We zullen in dit boekje over de hoofdzinnen en in 't volgende over de afhankelijke zinnen handelen.

De hoofd- of nevengeschikte zinnen zijn aan elkaar verbonden door een voegwoord, dat *nevenschikkend* voegwoord heet, omdat het nevengeschikte zinnen verbindt. De zin wordt alleen hoofdzin genoemd, in verband 't zij met een' anderen hoofdzin of een' afhankelijken zin.

De vereeniging van twee of meer nevengeschikte zinnen, of van één' of meer nevengeschikte zinnen met één' of meer ondergeschikte zinnen wordt een *samengestelde* volzin genoemd.

Die naam wordt nooit gegeven aan één' op zich zelve staanden zin, daar deze tot de *eenvoudige* gerekend wordt en derhalve een *beknopte* of een *uitgebreide* zin is.

In de volgende voorbeelden komen *eenvoudige* en *samengestelde* zinnen voor. Wijs ze aan. Zeg ook, uit welke *hoofdzinnen* de samengestelde zinnen bestaan.

Loop vooral niet met een' open mond. Een mijner makkers kwam met eene bevrozen wang te huis, en ik was bijna onderweg gaan zitten. Eén sprong over den muur van eenen tuin — en hij is geheel aan hunne wraakgierige blikken onttrokken. Aan de deur van den tuin zult ge een paard vinden. Hun streelen is een duidelijk beeld van de zelfzucht. De vader

had beiden lief en wilde daarom gaarne aan beider verzoek voldoen. Niemand antwoordt, niemand wijst hem den weg. Zijn armoedig pakje was een hinderpaal voor de erkenning zijner grootheid. De wanhoop grijpt mij aan. 'k Sliep een gat in den dag. Men stelt prijs op zijn bezoek, men bewondert hem. De kinderen maken vrij wat leven en beweging. Eene wonderbare, geheimzinnige stilte ligt over het gansche dorp. De honden beginnen luider te brommen en staan op. De oude vrouw werpt hout op het vuur. Het gehuil en geblaf wordt oorverscheurend. Er komt beweging in het gansche dorp. Alles raakt in oproer. Het huisraad was verkocht en voor de opbrengst zouden Martha en Kees de touwslager den kinderen kleeren koopen. Eens op eenen dag kwam Anneke onder groot gejubel haar broertje wat nieuws vertellen. De kleine kunstenaars zitten overal op de takken der boomen verspreid. De bodem gloeit en brandt, paleizen en hutten storten krakende in.

*Het nachtkleed stort zich over 't aardrijk uit;
 Het druk gewoel des dags verdooft alom,
 En eenzaam paart het windje zijn gesuis
 In 't lindeloof aan 's kevers dof gebrom.*

§ 8.

In de volgende samengestelde zinnen zijn sommige hoofdzinnen wèl, andere niet door een voegwoord vereenigd.

Wijs deze gevallen eens aan en zeg, door welk voegwoord sommige hoofdzinnen zijn verbonden.

De meester beproefde dit ook; maar ze konden hem niet begrijpen. Ze verkortte den ongelukkige menig droevig uur; want geen sterveling buiten den gevangenaar kwam hem

bezoeken. Dat vond de Lente alles behalve prettig, en daarom maakte zij zich dan ook maar gauw uit de voeten. Christiaan leert een handwerk en neemt haar eenmaal bij zich in huis; de anderen schieten wat van het hunne bij, en zoo doen allen wat voor hunne arme zuster. 't Vuur smeult en zeurt, de regen klettert en zeurt. Over het dorre loof aan de heesters ligt een witte gloed, de kale boomstammen echter schijnen verzilverd. Vele huizen in 't dorp waren onbewoond en ook dat van Hans Joostens bleef leegstaan. Ze neemt haar broertje bij de hand, en de kinderen wandelen weer 't smalle voetpaadje langs naar 't dorp toe. Marie zit aan tafel: ze glimlacht weer genoeglijk. En de kinderen begrijpen dat heel goed: niemand werpt ooit een' blik van afgunst naar Maries bord.

*Het zachtste rood kleurt weer zijn bestorven lippen;
Zijn oogjes ook mag weer een blik ontglippen.*

Beloften zijn goedkoop, maar de duurte ligt in 't volbrengen. Rondom den tuin liep eene heg van hazelaren, daarbuiten groeide koren op den akker en liepen koeien en schapen op de weide; maar midden in den tuin stond een bloeiende rozestruik en daaronder zat eene huisjesslak.

§ 9.

De hoofdzinnen kunnen op drieërlei wijze met elkander worden verbonden, als: *aaneenschakelend*, *tegenstellend* en *oorzakelijk*.

Deze hoofdvormen van zinsverbinding kunnen van elkaar onderscheiden worden, 't zij door den inhoud of de onderlinge betrekking van de zinnen, die tot een' samengestelden zin zijn verbonden; 't zij ook door de verschillende voegwoorden of voegwoordelijke bijwoorden, waardoor 't onderlinge zinsverband wordt uitgedrukt.

Het eerste kenmerk is het hoofdkenmerk; het laatste kan als een gevolg daarvan beschouwd worden. Vandaar dat wanneer de samenhang der zinnen door geen voegwoord of voegwoordelijk bijwoord wordt uitgedrukt, toch de hoofdvorm, waartoe de zinnen behooren, kan bepaald worden uit hunne onderlinge betrekking of hunnen inhoud.

Het gebruik der verschillende voegwoorden of voegwoordelijke bijwoorden, waardoor de meeste der samengestelde zinnen zijn verbonden, wordt juist veroorzaakt door de wijze, waarop de zinnen tot elkander in verband zijn gebracht of tot elkander in betrekking staan. Ze zijn als ware 't de *aanwijzers* dier onderlinge betrekking of verwantschap. Daarom wordt dan ook opgegeven, door welke voegwoorden of voegwoordelijke bijwoorden de verschillende hoofdvormen der nevenschikkende zinsverbinding worden tot stand gebracht.

§ 10.

De hoofdzinnen worden *aaneenschakelend* verbonden, als zij naar eene algemeene gedachte heenwijzen.

Deze zinsverbinding komt óf door voegwoorden, óf door bijwoorden tot stand.

De voegwoorden, die hiertoe dienen, heeten *zuiver aaneenschakelende* voegwoorden. Ze zijn: *en, ook, niet—maar* (ook: *niet alleen—maar* of *maar ook*), *noch, zoowel—als, noch—noch*.

Het meest gebruikelijke dier voegwoorden is: *en*, bijv.: *Van schrik lieten ze hun speelgoed vallen, en ieder kroop in eenen hoek. De scheepsjongen greep hem bij de vleugels en zette hem in 't hoenderhok, bij de hoenders, eenden en kalkoenen.*

Bij de verbinding van *meer* dan twee zinnen, vindt men

het voegwoord *en* doorgaans vóór den laatsten zin gebruikt; bijv.: *De lente was gekomen, de zon had alle sneeuw doen verdwijnen, de kleine, groene grasrietjes kwamen uit de verdorde stengeltjes te voorschijn, de knoppen der boomen bott'en uit en lieten reeds de jonge blaadjes doorschemeren.*

Wordt het in dat geval weggelaten, zoo geschiedt zulks alleen, om den stijl recht levendig te maken; bijv.: *De mond at weer de spijzen, de handen grepen met moeite het werk weder aan, de voeten waren weer even gedienschtig als vroeger, de oogen keken scherper dan ooit.*

Het voegwoord ook bezigt men, als men bij 't uitgesproken oordeel eene noodzakelijke aanvulling voegt; bijv.: *Ze (de boschspin) vervolgt eene zekere soort van vogels, valt ze aan, doodt ze en zuigt ze het bloed af: ook de eieren zijn voor haar eene lekkernij. Verstand — hij heeft het niet: ook zijne ouders hadden het niet — en toch waren ze groot en geëerd en gevierd evenals hij.*

De aandacht wordt sterker bij de beide deelen van een' samengestelden zin bepaald door *niet—maar* of ook: *niet alleen—maar ook*. In plaats van *niet alleen* bezigt men ook *niet enkel, niet slechts*, terwijl van *maar ook* het laatste voegwoord weleens wordt weggelaten. Bijv.: *Niet de vogel bouwt zijn nest en niet de rups haar donzen bedje, maar de eeuwige Schepper doet het door Zijne onbegrijpelijke almacht en wijsheid. Zijne stem werd niet alleen gehoord aan de oevers der Schelde, maar weerklonk aan de boorden van Maas en Rijn.*

§ 11.

Somwijlen vindt men *niet alleen* gebruikt, zonder van *maar* of *maar ook* te zijn gevolgd; bijv.: *Zij is het niet*

alleen, wier minnelijk gelaat zijne ziel met de liefelijkste gewaarwordingen vervult, wier toespraak zijne eenzaamheid verlevendigt, wier deelneming zijnen kommer verlicht en zijne vreugde verdubbelt; aan haar verstandig beleid heeft hij het ook te danken, dat rust en tevredenheid op het aangezicht zijner huisgenooten hem tegenlacht.

Wederkeerig wordt *maar* ook gebezigd, zonder dat *niet alleen* is voorafgegaan; bijv.: *Witte van Haemstede verwierf den kloeken krijgsmansnaam van Geesel der Vlamingen, maar ook daarbij de liefde en de hoogschatting van zijnen tijdgenoot en de bewondering en erkentenis van het nageslacht. Hoogst zelden komen niet alleen van elkander gescheiden voor; bijv.: Niet de grasbloemen alleen, maar ook 't graan begon met haar te roepen: „Ja, hij beneemt ons den westenwind! ach, dat we van dien nutteloozen, dien hatelijken dijk bevrijd waren!”*

Noch verbindt ontkenkende zinnen; bijv.: *Men mag op kracht noch wijsheid roemen, Noch wijze of sterke zalig noemen Vóór 's levens jongsten oogenblik En lesten snik.*

Zooewel—als ook, noch—noch en niet alleen—maar ook verbinden veelal nevengeschikte zindeelen van een' eenvoudigen zin; bijv.: *Heure stralen schitteren op de hutten der armen z o o wel als op de paleizen der Grooten af.* Meer voorbeelden zijn in § 2 en § 3 te vinden.

In plaats van *niet alleen*, gevolgd door *maar* of *maar ook*, gebruikt men *vóór* enkele zindeelen ook een herhaald *en*; bijv.: *Ik heb en kroost en gade.* Dergelijke zinnen behooren tot de eenvoudige. Meen evenwel niet, dat waar een herhaald *en* voorkomt, dit altijd in de plaats treedt van *niet alleen—maar*. Het wordt ook *vóór* elken hoofdzin gebezigd. TOLLENS maakt hiervan een veelvuldig gebruik in zijn *Herman de Ruiter*; bijv.:

Hij zegt, en grijpt een monnikskap
En dekt het zwanger brein,
En wapent zich met roer en zwaard,
En rept zich door den Bommelwaard,
 En klopt aan Loevestein.

Zoo zweert hij met zijn twintigtal,
En zwoegt aan gracht en schans;
En scheurt het Spaansche vaandel door,
En hijscht Oranjes vlag er voor
 En waait haar uit den trans.

Driehonderd knechten grijpen 't zwaard,
En jagen in galop,
En rennen, met gezweepten draf,
 Op slot en vesting recht toe af,
 En — stooten er den kop.

Maar eensklaps dringt de drom zich op,
 Het kost dan wat het kost,
En stuwt zich met vereend geweld,
En schokt en overstelpt den held
 En wrikt hem uit zijn' post.

't Vat vuur en kraakt en barst en slaat
En gruiet het hecht arduin,
En hagelt neer op huid en kop,
En vliegt met vriend en vijand op,
 En graaft ze saam in 't puin.

§ 12.

Tot dezelfde zinsverbinding rekent men ook alle hoofdzinnen te behooren, die met elkander in verband zijn ge-

bracht door *verdeelende* en *voortzettende* of *rangschikkende* bijwoorden of eindelijk door die van *tijd*.

Waar de zinnen als *deelen* van eene algemeene gedachte zijn voorgesteld, noemt men de aaneenschakelende zinsverbinding *verdeelend*.

De verdeelende bijwoorden, die het verband van dergelijke zinnen bewerken, zijn: *deels—deels, eensdeels—anderdeels, nu eens—dan eens* (of: *dan weder*), (*nu of: soms*)—*dan*; bijv.: *Deels keurde ik zijn plan goed, deels vond ik er eenig bezwaar in. Eensdeels toonde hij weinig aanleg, anderdeels ontbrak hem de noodige lust. Nu eens schijnt de zon prettig door de dreigende wolkgevaarten, dan weer is alles nevel.*

Soms ook loste zijn gevoel zich op in eene zachte, schier eentonige, maar onophoudelijke bruising van geluiden, dan beefden zijne klamme vingers over het klavier.

In § 2 is reeds opgemerkt, dat door de verdeelende bijwoorden ook soms nevengeschikte zindeelen van een' eenvoudigen zin kunnen verbonden worden.

Ingeval er zekere opvolging in de gedachten bestaat verbindt men de zinnen door de *voortzettende* of *rangschikkende* bijwoorden, zooals: *eerst, daarna, eindelijk, enz.*; bijv.: *Eerst was hij er voor, daarna scheen hij er minder mee ingenomen, eindelijk keurde hij 't af.* Voor *daarna* bezigt men ook *vervolgens*. Doch indien er geen andere zin volgt, vervangt men *daarna* gemeenlijk door *dan*; bijv.: *Eerst wil 'k werken en dan spelen.*

In een' eenvoudigen zin komen deze voortzettende bijwoorden ook voor; bijv.: *Dirk Volkertsz. Coornhert was eerst plaatsnijder, dan notaris en secretaris te Haarlem en eindelijk griffier der Staten van Holland.*

De bijwoorden van *tijd*, die bij eene aaneenschakelende zinsverbinding gebruikt worden, zijn: *nu, toen*; bijv.: *Ik*

leerde. Nu was hij tevreden. Zij riep mij. Toen kwam ik.

Ze kunnen echter nog op eene andere wijze gebezigd worden; zooals we in 't vervolg gelegenheid zullen hebben op te merken.

§ 13.

De hoofdzinnen zijn *tegenstellend* verbonden, waar de gedachte, die in een' dezer zinnen is vervat, óf die in den anderen zin uitsluit, óf daarvoor in de plaats treedt, óf eindelijk die beperkt. Vandaar dat de *tegenstellende* zinsverbinding óf eene *uitsluitende*, óf eene *plaatsvervangende*, óf eene *beperkende* kan zijn.

Ze is *uitsluitend tegenstellend*, ingeval de gedachte in den eenen zin die in den anderen zin uitsluit. Behelst de stelling in den eenen zin waarheid, zoo kan die in den anderen zin niet bestaan. Om dit uit te drukken, dienen de *scheidende* voegwoorden *of, of—of, hetzij—hetzij, hetzij—of*; bijv.: *Wat zal ik — blijven en afwachten, of aftrekken en de stad weer opzoeken? Ze doken de vlag, of verbrandden en zonken.*

*Deez' draagt den leeftocht uit en rolt het fust van boord,
Of zeult de balen weg, of sleept de kisten voort;
Die brengt het huisraad op, of gadert kruut en wapen,
Of pakt de korven vol met wat hij saam mag rapen.*

*Een heir van takken schoot, 't zij kronkelend naar omhoog,
't zij naar alle zijden in 't ronde.*

*Doch, 't zij hij vreugde of droefheid zag,
Hij deelde in treurgalm noch gelach.*

Doch deze laatste zin, die met het scheidende voegwoord *hetzij* aanvangt, behoort niet tot de hoofdzinnen.

§ 14.

Deze scheidende voegwoorden verbinden ook nevenge- schikte zindeelen; bijv.: *Hij of zijn broeder zou mij helpen. Wij moeten allen sterven, hetzij vroeg, hetzij spá, of: wij moeten allen sterven, hetzij vroeg of spá.* Deze zinnen behooren tot de eenvoudige.

Het scheidende voegwoord *of* staat ook aan 't begin van vragende of uitroepende zinnen. Deze vereischen alsdan ter verklaring de aanvulling in de gedachte van een of ander uitgelaten woord of van een of ander zindeel; bijv.: *Of 'k komen kan? d. i. Of 'k komen kan of niet? Of is het jou misschien wat te hoog? d. i. Of is het jou misschien wat te hoog of niet? Of hij ook sliep? — als een prins! d. i. is 't anders, of sliep hij? Of ze naderhand ook spijt zal gehad hebben, d. i. is 't anders, of zal ze naderhand ook spijt gehad hebben.*

Evenzeer is zulks het geval na eene gebiedende wijs; bijv.: *Pauwen, blijf van den inkt, of ge smijt het koppeken ook om, dat is, óf blijf van den inkt óf* (zoo ge 't niet doet), *smijt gij het koppeken ook om.*

Doch in zinnen, als: *'t Zijn Zigeuners of heidens*, is of geen scheidend, maar een verklarend voegwoord; want het is tusschen twee woorden geplaatst, waarvan 't tweede het eerste opheldert.

Het voegwoord *of*, dat aan 't begin van een' ondergeschikten of afhankelijkken zin staat en daarom *onderschikkend* voegwoord heet, is in alle opzichten van 't vorige verschillend; bijv.: *Ze openden de deur en keken eens even uit, of ijs en sneeuw en noordenwind reeds vertrokken waren. Och, het zal niet lang meer duren, of alles in mij is weer woest en ledig. Maar er was geen halfuur verloopen, of*

daar kwam het schreiend in zijn hol terug, meer dood dan levend en trillend aan alle leden.

't Wordt ook vaak in denzelfden zin genomen als 't voegwoord *alsof*, dat eigenlijk hetzelfde *of* is, door *als* versterkt; bijv.: *'t Was, of er geen eind aan zou komen. 't Was, of het plotseling begon te stormen en of de zon eensklaps door eene wolk overdekt werd.*

§ 15.

De gedachte in den tweeden zin kan ook voor die van den eersten zin in de plaats gesteld worden. Is dit het geval, dan heet de zinsverbinding *plaatsvervangend tegenstellend*.

Twee gevallen kunnen hierbij voorkomen: de eerste zin kan ontkennend of niet ontkennend zijn.

Is de eerste zin ontkennend, dan strekt het voegwoord *maar*, om de gedachte, in den tweeden zin vervat, voor die van den eersten zin in de plaats te stellen; bijv.: „*Ik wil het niet weten*”, hernam Groeneveld vastberaden, „*maar ik weet, dat gij geen oogenblik langer verwijlen moet.*” *Lena durft haast niet, — ze wil zoo graag; — maar ze gaat toch. De menigte lieve roode en blauwe bloemen kan ik niet meer ontdekken; maar ik weet toch, dat ze morgen mijn oog weer zullen verblijden. De verwelkte bladeren hadden nu geene rust meer, maar vluchtten heen en weder, om eene schuilplaats voor hunnen kouden vervolger te zoeken.*

Is de eerste zin niet ontkennend, dan strekt het bijwoord *neen*, om de gedachte, in den tweeden zin vervat, voor die van den eersten zin in de plaats te stellen; bijv.: *Hij had eene drukke affaire: opstaan en naar bed gaan stonden bovenaan op de lijst zijner dagelijksche bezigheden, — neen, laat mij niet jokken, er stond niets meer op. Want, wildet*

gij alleen de werkelijk vereerens- en beminnenswaardige eigenschappen in iemand eeren en liefhebben, waarvoor zoudt ge dan zijn vriend zijn? — ieder wild-vreemd en onpartijdig mensch zou dit ook doen. Neen, ge moet uwen vriend met al wat aan hem is, in uwen arm en in uwe hoede nemen.

§ 16.

De tweede zin kan ook soms dienen om den inhoud van den eersten zin of de gevolgtrekking, die er uit opge- maakt zou kunnen worden, te beperken.

De zinsverbinding, waardoor zulks wordt uitgedrukt, heet *beperkend tegenstellend*.

De voegwoorden, die alsdan 't veelvuldigst gebruikt worden, zijn: *doch, maar, dan, toch, evenwel, echter en nochtans*; bijv.: *De kinderen zagen de plechtigheid aan, doch begrepen er eigenlijk niets van. De dapperheid was van wederzijden gelijk; maar het beleid van Maurits behaalde den prijs. Ik at of dronk op het Burchtslot niet. Dan ach, 't onwetend beest? — Het at, het dronk... door mijn bedrijf!...*

*De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden,
En Neérlands weeke grond hijgde onder 't wicht van wee,
Toch hield haar vlag zich op, en dekte land en zee.*

Anton lag onder de dekens, en toch hoorde hij in den slaap steeds den regen neervallen. Hij liet de vrouw los en aanzag haar half droomend, met een verwilderd en zoet ge- laat, — evenwel, hij deed haar niet opstaan. De ziekte is van bedenkelijken aard, echter mag men niet aan herstel

wanhopen. *Hij trad onvoorbereid op, en nochtans maakte zijne voordracht een' levendigen indruk op zijne hoorders.*

Zoals uit de voorbeelden blijkt, wordt de tweede zin niet zelden aan den voorgaanden verbonden door 't voegwoord *en*, terwijl de tegenstelling uitgedrukt wordt door *toch, evenwel, echter, nochtans*.

Er zijn nog eenige andere voegwoorden en bijwoorden, die *beperkend tegenstellend* worden gebezigd, zooals: *ja, daarentegen, alleenlijk* (of: *alleen*), enz.; bijv.: *Ik ben met dit horloge tevreden, 'k wensch nimmer een ander, ja, ik zou 't voor geen geld van de wereld willen missen. Alle kinderen vonden dat uitstapje recht genoeglijk; hij daarentegen was liever te huis gebleven. 'k Had nooit zoo iets van hem verwacht; alleenlijk vond ik zijne handelwijze wel eens vreemd.*

§ 17.

De hoofdzinnen worden *oorzakelijk* verbonden, als een der zinnen de *oorzaak* of den *grond* bevat, waarop de *bewering*, de *gevolgtrekking* of het *uitwerksel* in den anderen zin steunt.

Hier zijn drie gevallen mogelijk: 1.) de eerste zin kan de *bewering* inhouden en de tweede zin de *oorzaak* of den *grond*; 2.) de eerste zin kan de *oorzaak* behelzen en de tweede het *besluit* of de *gevolgtrekking*, en 3.) de eerste zin kan de *oorzaak* vermelden en de tweede zin het *uitwerksel*.

1^e Geval. De eerste zin kan de *bewering* inhouden en de tweede zin de *oorzaak* of den *grond*.

De verbinding der zinnen wordt dan bewerkt door de voegwoorden *want, immers* en *toch*; bijv.: *Een half ontloken knop opende hem vastorij de deur, en haastig wipte*

onze droppel naar binnen; want in het groene huisje was hem een geurig bed bereid tot rust voor den nacht. Heb toch een beetje medelijden met mij: ik doe immers al wat ik kan, om u en mijne meesters te believen.

De vrede Gods week niet van zijn gelaat:

Hij kende toch de wereld noch haar kwaad.

2° Geval. De eerste zin kan de *oorzaak* behelzen en de tweede zin het *besluit* of de *gevolgtrekking*.

Het zinsverband komt dan tot stand door middel van de voegwoordelijke bijwoorden: *dus, dan, derhalve, daarom, enz.*; bijv.: *Zij zijn het schaatsenrijden reeds lang moede en zullen u gaarne zien vertrekken, — dus, maak maar gauw, dat ge wekomt.*

'k Haal u wat water, 't verfrischt u wel weer:

Bloemkens! dan ziet gij zoo treurig niet meer.

Dit gelukkig zielsgebrek komt echter niet altijd uit dezelfde bronader, en derhalve is het niet altijd even verfoeilijk. Het klimop wil ook groot zijn: en daarom hecht het zich aan den eik vast, zuigt hem uit en poogt hem neder te halen.

3° Geval. De eerste zin kan de *oorzaak* vermelden en de tweede het *uitwerksel*.

Men verbindt alsdan de zinnen door middel van 't voegwoordelijke bijwoord *vandaar* of *vanhier*; bijv.: *De effen ijsvloer was de heerlijkste plaats, welke men vinden kon, om schaatsen te rijden, en vandaar dan ook, dat knapen en meisjes nog dikwijls op de gladde baan rondzwierden, als de maan reeds heur zilverig licht door de beijsde takken van den beuk wierp. Hij is van jongs af gewoon geweest, de*

vijandige elementen te braveeren en met hen een' gestadigen strijd te voeren; v a n d a a r dat hem niets verrast of verschrikt.

§ 18.

Er zijn tal van voorbeelden, waarin 't zinsverband niet door eenig voegwoord of voegwoordelijk bijwoord is aangewezen; zoodat men hieraan niet kan zien, welke hoofdvorm van zinsverbinding is gebezigd. De noodzakelijkheid blijkt dus, dat men leere inzien, hoe de volgende zin met den vorigen samenhangt, ten einde het geheele beloop der redeneering te leeren vatten. Hoe leerzaam eene dergelijke oefening is, mogen de volgende zinnen bewijzen.

Maar de kleinste van de drie knapen was volstrekt niet bang; hij knikte zijne moeder toe en kraaide van plezier. De volgende zin behelst den *grond*, waarop de *bewering* in den voorgaanden zin steunt; daarom is in dezen samengestelden zin het voegwoord *want* uitgelaten. Ware dit uitgedrukt, de samengestelde zin zou zijn: *Maar de kleinste van de drie knapen was volstrekt niet bang; want hij knikte zijne moeder toe en kraaide van plezier.*

Eenmaal konden zijne trillende handen het bakje niet vasthouden: het viel plotseling op den grond en brak.

De tweede zin bevat het *gevolg* van de *oorzaak* in den eersten zin vervat. De *oorzaak* is, dat zijne handen zoo trilden, dat zij het bakje niet konden vasthouden. Het *gevolg* daarvan was, dat het bakje plotseling op den grond viel en brak. Het zinsverband wijst dus op 't voegwoordelijk bijwoord *daarom*, 't welk is uitgelaten. Indien 't ware uitgedrukt, zou de zin luiden: *Eenmaal konden zijne trillende handen het bakje niet vasthouden: daarom viel het plotseling op den grond en brak.*

De vrouw werd erg boos op den grijsaard en schold op hem; de oude man zeide niets: hij zuchtte.

De beide laatste zinnen bevatten eene uitspraak geheel tegenovergesteld aan die in de beide eerste zinnen. Mocht men eene gelijke behandeling verwacht hebben: men wordt op het treffende gewezen van de houding diens grijsaards. Daarom is de zinsverbinding *beperkend tegenstellend*, en is het tegenstellende voegwoordelijke bijwoord *daarentegen* uitgelaten. Ware dit uitgedrukt, de zin zou zijn: *De vrouw werd erg boos op den grijsaard en schold op hem; de oude man daarentegen zeide niets.* Het eenige, dat hij deed, was: *hij zuchtte*. Deze zin wijst op de uitaling van 't voegwoord *maar*. Hij bevat eene bewering, die in de plaats wordt gesteld van die in den onmiddellijk voorgaanden zin. Daarom is *maar* hier een *plaatsvervangend tegenstellend* voegwoord.

Wijs nu zelf 't verband eens aan tusschen de hoofdzinnen, die in elk der volgende samengestelde zinnen voorkomen:

De eend kwam het slechtste weg: ze sprong in eene diepte, verstuipte zich de beenen en waggelde toen naar eenen vijver onder den uitroep: pocherij! pocherij! wat een lawaai! wat een lawaai!

't Vuur smeult en zeurt, de regen klettert en zeurt.

Een oudje is 't en doof ook: er zit geen oor meer aan.

Och, het was geen kasteel, 't was eigenlijk maar eene hut, maar voor 't arme Grietje groot en sterk genoeg.

§ 19.

Onder de voegwoorden of voegwoordelijke bijwoorden zijn er ook, die in *meer* dan éenen hoofdvorm der neven-

schikkende zinsverbinding gebezigd worden. Hiertoe behooren de voegwoorden *toch*, *dan* en *nu*. De beide eerste kunnen *oorzakelijke*, de beide laatste *aaneenschakelende* en alle drie *tegenstellende* voegwoorden zijn.

De zon heeft haar glansrijk gelaat achter eenen dikken nevelsluier verborgen, en toch blijft het nog drukkend.

De laatste zin dient om de gevolgtrekking, waartoe de eerste zin aanleiding zou kunnen geven, te beperken. Men had kunnen verwachten, dat het verandering gegeven had, nu de zon door een' dikken nevelsluier (d. i. eene wolk) was bedekt. Zulks was evenwel 't geval niet en daartoe dient de bijvoeging van den zin: *en toch blijft het nog drukkend*. Daarom is *toch* hier een *beperkend tegenstellend* voegwoord.

Zeg nu zelf eens, waarom *toch* eene *beperkend tegenstellende* zinsverbinding bewerkt in 't volgende voorbeeld:

*Zij tintlen daar zij staan ;
De kou bevangt hen, maar zij weren noch bewegen,
Toch eindlijk glimt een straal in 't ver verschiet hen tegen.*

*Het paard holt voort uit al zijn macht,
Dan ach! het kan niet meer:
Het wankelt, struikelt, suizebolt
En zinkt amechtig neer.*

Het voegwoord *dan* wordt hier gebruikt, omdat de inhoud van den voorgaanden zin door dien van den volgenden zin wordt *beperkt*, weshalve *dan* hier de zinnen *beperkend tegenstellend* verbindt.

Zeg nu zelf eens, waarom *dan* in 't volgend voorbeeld de zinnen *beperkend tegenstellend* verbindt:

*Veeleer zou 't leed mijn zwoegend hart,
 Helaas! onschuldig moeten treffen!
 Dan zwijg, mijn al te wuft gemoed!
 Versmoor, blusch uit een' dwaazen gloed.*

Het was het laatste vuur der korvet, en nu dacht men aan niets anders meer dan van de blanke wapens gebruik te maken en de goelet voor goed te naderen.

De inhoud van den eersten zin wordt beperkt door dien van den tweeden zin, welke eene geheel andere wijze van strijdvoeren mededeelt; zoodat hier eene tegenstelling bestaat. Het voegwoord *nu* wijst hierop en is daarom een *beperkend tegenstellend* voegwoord.

Zeg nu zelf eens, waarom *nu* in 't volgend voorbeeld eene *beperkend tegenstellende* zinsverbinding bewerkt:

'k Weet immers, welke gevaren ons overal bedreigen. Nu, bedaar maar wat, 't zal wel weer beteren.

Bezoekt ijverig de school, mijne jonge lezers en lezeressen! Zij toch is de oefenplaats der jeugd; zij toch is de plaats der voorbereiding voor uw volgend leven.

De tweede zin behelst den *grond*, waarop de *bewering* in den eersten zin steunt, of, met andere woorden, hij vermeldt de reden, waarom de aansporing tot een ijverig schoolbezoek geschiedt.

Zeg nu zelf eens, waarom *toch* in 't volgend voorbeeld de zinnen *oorzakelijk* verbindt:

*De vrede Gods week niet van zijn gelaat:
 Hij kende toch de wereld noch haar kwaad.*

*Reeds wordt de lamp gespaard, vergeten aan te steken
Opdat men de olie rekk', die eerlang zal ontbreken:*

*Dan zit het volk beducht, stilzwijgend om den haard,
En hoort den stormwind aan, die door den schoorsteen zwaait.*

De eerste zin behelst den *grond* en de tweede het *besluit* of de *gevolgtrekking*. Vandaar dat het voegwoord *dan* die zinnen *oorzakelijk* verbindt.

Zeg nu zelf eens, waarom *dan* in 't volgend voorbeeld eene *oorzakelijke* zinsverbinding bewerkt:

*Aanbidt niet de arme denzelfden God, dien gij aanbidt?
Is hij dan niet uw broeder?*

*Komaan, ge moet me vandaag eens helpen, dan kan uw
kameraad wat rusten.*

*Vroeger hadden zijne boonen en zijn stroo hem lekker ge-
smaakt, nu echter, nu de ezel hem begon te beklagen en hem
onophoudelijk met zijn gejeuzel om de ooren maalde, nu
smaakte het eten hem lekker: hij kon zijne boonen niet meer
door de keel krijgen.*

In deze voorbeelden komen *dan* en *nu* aaneenschakelend voor. Het verband wordt hier bewerkt door de bijwoorden van tijd *dan* en *nu*.

Aanm. Als *nu* van *dat* gevolgd is, of dit voegwoord daarbij kan gedacht worden, is de zin, die er mee aanvangt, een *ondergeschikte* of *afhankelijke* zin. Zoodanige zin is: *nu de ezel hem begon te beklagen en hem onophoudelijk met zijn gejeuzel om de ooren maalde.*

Zeg nu zelf eens, waarom *nu* in 't volgend voorbeeld een *onderschikkend* voegwoord is:

*Wie zal die droeve moeder troosten,
Nu zij haar lieve kinders derft?*

§ 20.

In § 16 is opgemerkt, dat de volgende zin niet zelden met den vorigen is verbonden door de dubbele verbindingswoorden *en toch*, *en echter*, *en evenwel*, *en nochtans*. De zinnen, die hiervan zijn voorafgegaan, zijn *beperkend tegenstellend* met de vorige verbonden. In § 17 vindt men ook het gebruik vermeld der dubbele verbindingswoorden *en dus*, *en derhalve*, *en daarom*. Zulke zinnen zijn *oorzakelijk* met de voorgaande vereenigd.

Het tweede dier dubbele verbindingswoorden bepaalt derhalve de zinsverbinding, waartoe de zinnen behooren.

Er komen ook andere dubbele verbindingswoorden voor, waarvan het bijgeplaatste voegwoord *maar* is, als: *maar ook*, *maar toch*, *maar evenwel*, *maar nochtans*, *maar dan*, *maar niettemin*, enz.

Maar ook wordt — zooals reeds vroeger is gezegd (zie § 10 en 11), — of van *niet alleen* voorafgegaan, of ook wordt *niet alleen* er slechts bij gedacht. In beide gevallen is de zinsverbinding *aaneenschakelend*.

Wat de overige dubbele verbindingswoorden met *maar* aangaat, zij worden gebezigd, als de zin *tegenstellend* met den vorigen is verbonden. Hier volgen van dat gebruik eenige voorbeelden. Somwijlen komen deze dubbele verbindingswoorden ook van elkander gescheiden voor.

*Reeds had de Spanjaard Brouwershaven
 En 't fort van Bommeneé,
 Reeds was hem Duiveland en Schouwen,
 Maar nochtans werd de stad gehouén,
 De stad van Zierikzee.*

Aanm. De uitdrukking: *was hem*, waarin *hem* derde naamval is, beteekent: *was in zijn bezit*, en drukt derhalve hetzelfde uit als *had*, d. i. *bezat*, in den vorigen zin.

Hij dacht aan 't vaderlijk huis; hij had daaraan ook te voren wel gedacht, maar dan werd de borst hem als toegklemd. Rotterdam werd langen tijd, wegens de onzekerheid der Zeeuwsche bezittingen, te veel belemmerd, om eene veilige toevlucht van kooplieden te zijn; maar Zierikzee, dat onder het Hollandsch gedeelte van Zeeland behoorde, heeft niettemin al vroeg gebloeid. Ze is uiterst ontevreden over deze ontrouw; maar toch behoudt ze hare tegenwoordigheid van geest.

§ 21.

In een' zelfden samengestelden zin vindt men dikwijls verschillende voegwoorden gebezigd, die de zinnen op onderscheidene wijze verbinden. In § 18 komen enkele voorbeelden van onderscheiden zinsverband voor, zonder dat zulks door een voegwoord of voegwoordelijk bijwoord is aangewezen.

In de volgende voorbeelden vindt men deze woorden uitgedrukt.

De liefde klopt aan zijne deur, maar zij wordt afgewezen, want het geld alleen schuift hare grendels vast.

Het voegwoord *maar* verbindt den volgenden zin *beperkend tegenstellend* met den vorigen. Mocht men eenig gunstig gevolg verwacht hebben, de tweede zin *beperkt* dat volkomen.

De reden, waarom de liefde, die hulp vraagt, afgewezen wordt, vermeldt de nu volgende zin. Deze behelst de *oorzaak* van de *bewering* in den voorgaanden zin en is alzoo *oorzakelijk* met den vorigen verbonden.

*De Schepping wijdt aan U, o nooit begonnen,
 O naamloos (*) God! haar dankbaar lied;
 Maar de eindelooze lof van werelden en zonnen
 Bereikt Uw grootheid niet!*

*Toch ziet Uw oog op al Uw werken neder,
 Gelijk het oog eens vaders doet,
 Neen, als een moeder op het wichtje, dat ze teeder
 Aan 't gloeiend harte voedt.*

Het voegwoord *maar* verbindt de beide eerste zinnen. De tweede zin *beperkt* den inhoud van den eersten zin. Daarom is *maar* hier een *beperkend tegenstellend* voegwoord.

De eerste zin van 't tweede couplet is wederom *tegenstellend* met den voorgaanden zin verbonden door 't voegwoord *toch*.

De laatste zin vermeldt eene stelling, die in de plaats wordt gesteld van die, welke in den onmiddellijk vorigen zin vervat is. Hij is derhalve *plaatsvervangend tegenstellend* met den vorigen zin verbonden.

Zeg nu zelf eens, op welke wijze de volgende zinnen aan elkander zijn verbonden:

Met de eerekroon in de hand nadert hem de deugd,

(*) De dichter R. FEITH had hierbij zeker voor den geest de overschoone woorden uit de *ode* aan GOD van JOOST VAN VONDEL:

*Wie kan U noemen
 Bij Uwen Naam? Wie wordt gewijd,
 Tot Uw Orakel? Wie durft roemen?
 Gij zijt alleen dan die Gij zijt,
 U zelf bekend en niemand nader.*

maar hij keert haar den rug toe, want die kroon schittert niet van edele gesteenten.

Lorenzo! wanhoop niet, want God is genadig en barmhartig en hij zal zich uwer erbarmen: maar u is noodig vast, onwankelbaar vast te gelooven, zal u die barmhartigheid rust schenken in stervensnood.

§ 22.

De samengestelde volzinnen bestaan — zooals in § 7 werd gezegd, — óf uit hoofdzinnen, óf uit hoofd- en afhankelijkke zinnen. Zijn de afhankelijkke zinnen aan elkander verbonden door die zelfde voegwoorden of voegwoordelijke bijwoorden, welke hoofdzinnen verbinden, zoo zijn ze evenzeer *nevenschikkend* vereenigd. Doch de behandeling der afhankelijkke zinnen zullen we op die van de hoofdzinnen en al wat hierop betrekking heeft, doen volgen; daarom wordt hier alleen over de *samengetrokken* volzinnen, die uit *hoofdzinnen* bestaan, gehandeld. Men noemt een' samengestelden volzin *samengetrokken*, als de bestanddeelen, die de zinnen mochten gemeen hebben, niet telkens zijn herhaald, maar ter bevordering eener vloeiende rede slechts eenmaal zijn uitgedrukt. Uit de volgende voorbeelden zal blijken, welke deelen de tot een' samengestelden volzin verbonden zinnen kunnen gemeen hebben.

En de moeder drukte het snikkende kind aan haar hart en dankte onzen Lieven Heer.

Hier heeft de tweede zin evenzeer tot onderwerp: *de moeder*.

Volledig uitgedrukt, zou hij luiden: *de moeder dankte onzen Lieven Heer.*

Zeg nu zelf, waarom in elk van de volgende samenge-

stelde zinnen een gemeenschappelijk onderwerp wordt gevonden:

Het kind glee uit en tuimelde in het diep. Ons poesje zit in 't zonnetje En tuurt het venster uit. De uil bleef bij het muizegat staan en staarde met zijne groote oogen onafgewend in de opening. De arme ooievaar keek verbluft in 't rond en begreep er niets van.

*Zij stieten 't hoofd aan paal en puinen
En kwetsten vleesch en been;
Verwarden 't lijf in wier en boomen,
Maar plompten weer in dieper stroomen,
En schoten verder heen.*

Zij verlaat den rusttak, werpt zich in de lucht en zet zich op den hoogsten boom des wouds.

Woestenijen worden beemden, Paradijzen wildernis.

Hier heeft de tweede zin een zelfde deel van 't gezegde: *worden*, met den eersten zin gemeen. Ware dit herhaald: de zin zou zijn: *Paradijzen worden wildernis.*

Wijs nu in de volgende zinnen 't gemeenschappelijk deel van 't gezegde aan:

Haar ijzren banden zijn geslaakt, Gebreideld de uitgeraasde vlagen. Zijn adem was geweken, De moedige oorlogsheld bezoeken. Hij zal mij spijzen; Hij, mij kleeden. Lief is de lente, Vriendelijk haar aanblik, Schoon haar gelaat. Dat volk was klein en zwak van macht, maar groot en sterk door moed. Zie de hemel is aan 't branden En zijn lichtster (d. i. de zon) op het hoogst. Zijn rug was krom, zijn baard sneeuw wit.

*Hier is 't kwakkeltjen aan 't slaan,
Hier de nachtegaal aan 't neuren,*

*Hier de distelvink in zwang,
Hier de tortelduif aan 't treuren,
Hier de lijster aan den zang.*

Aanm. 't Kwakkeltjen, de kwartel. In zwang, gewoon, aanwezig.

Wel, Knagelijntje, zult ge nu ook nog treuren en ontevreden zijn met uw lot?

Hier heeft de volgende zin 't onderwerp en een deel van 't gezegde met den vorigen zin gemeen, namelijk: *zult ge.*

Wijs nu in de volgende zinnen de gemeenschappelijke deelen aan:

Zou men niet eenen stok nemen en u beiden er af jagen? Hij was wel verleid, maar niet bedorven. Gij zult u zelf te bersten zingen, En ieder tot uwe aandacht dwingen. Wie zal mij nu ter ruste leggen; — Mij d'ochtendlofzang hooren zeggen, En leeren mij het avondlied? Ik zal voor 't transport zorgen en u dadelijk een lijstje geven van de proviand. Ja dan, dan wordt gij hoog geroemd, En Vlaandrens puiksieraad genoemd. Zij (de zedigheid) zij uw voornaamste sieraad in het gezellig leven en uwe leidsvrouw tot verstandelijke en zedelijke volmaking.

Daar moet veel strijds gestreden zijn, Veel kruis en leeds geleden zijn.

Hier heeft de volgende zin 't gezegde (moet) met den vorigen zin gemeen.

Wijs nu in de volgende zinnen het gemeenschappelijk gezegde aan:

De leugen komt voort van slaafsche menschen, de waarheid van vrije. Kleine zandkorrels maken bergen, oogenblikken jaren en kleinigheden het leven wit. Na leed komt doorgaans

*vreugd, na tegenspoed voorspoed. Wij verouden in onzen duur,
Gij nimmermeer.*

Aanm. Deze laatste zin is niet onberispelijk, daar de vorm van 't werkw. *veroudt* en dus niet dezelfde is als in den vorigen zin (*verouden*). Bij vele onzer beste schrijvers zijn echter dergelijke samentrekkingen in gebruik.

*Heemskerk, die dwars door 't ijs en 't ijzer durfde streven,
Liet de eer aan 't land, hier 't lijf, voor Gibraltar het leven.*

Hier is het onderwerp (*Heemskerk*) en het gezegde (*liet*) ook aan de volgende zinnen gemeen: *Heemskerk liet hier 't lijf, Heemskerk liet voor Gibraltar het leven.*

Wijs aan, welke de gemeenschappelijke deelen in de volgende zinnen zijn:

*Mij noemen ze kunnen vijand, mij den verwoester van hun
geluk. Van allerlei dingen wou ik nog wel zijn, Maar pruim
niet, niet appel, niet water, niet wijn. Men moet eten om
de leven, en niet leven om te eten. 't Een maakt hij hoekig,
't ander rond. Men zag de sporen van een' hond, Een'
voetstap, die er nevens stond. Nu eens lieten zij zich zien,
dan weer niet. Hij bidt voor gade en kroost, Voor 't Land,
waaraan hij 't leven wijdt, En voor zijn makkers in den strijd.*

De spin heeft aan haar lichaam niet één, maar zes kleine klieren.

Hier heeft de volgende zin met den vorigen het onderwerp, het gezegde en de bepaling gemeen, daar hij op zich zelve, volledig uitgedrukt, luidt: *De spin heeft aan haar lichaam zes kleine klieren.*

Wijs in de volgende zinnen de gemeenschappelijke deelen aan:

*Voor God buigt zich de tachtigjarige ervaring niet slechts
gedwee, maar gewillig! En oude vriendschap schat men, zoo
ik meen, naar heure trouw, maar niet naar heure waarde.*

*Daar vindt hij zindlijk Elsje plassen
 In 't zuiver water van den vliet,
 En onder 't neurjen van een lied,
 Haar blanke kan en ketels wasschen.*

*Burgemeesteren ontslaan u, doch met behoud uwer wedde,
 vader Vondel! Den ouden was het, als hadden zij een kind
 uit den dood weergekregen, de mannen een' broeder, de jongel-
 ingen een' vader. In 't voorbijgaan drukt het meisje nog
 even op de kruk, maar weer te vergeefs.*

Zeg nu eindelijk zelf eens, welke gemeenschappelijke deelen in de volgende zinnen zijn gebezigd:

*In de lente ontluikt de natuur, en gaan de harten der menschen
 open voor 't genot. Bergen loopen elkander niet in 't ge-
 zicht, maar menschen wel. 's Aardrijks rotsen leert men vloeien,
 Ja verdwijnen in den rook. De volle middag is daar het beeld
 van den dood; — De nacht van kalme beweging en levend-
 rust. Alles wordt achterhaald en neergesabeld, kunne noch
 ouderdom gespaard. Zoo vergezeld ze haren man met blijd-
 schap op 't gelaat, maar met angst in 't gemoed. Oud zijt
 gij, o grijsaard, Ja haast aan 't eind van uw baan.*

*En menig woord van troost en trouw
 Was van den mond gevloeid der vrouw,
 Maar vrucht'loos voor haar' vrind..*

§ 23.

Van de zinssamentrekking wordt wel veelvuldig gebruik gemaakt, omdat het vloeiende der rede er door bevorderd wordt; maar het is niettemin soms noodzakelijk, haar, hetzij geheel of gedeeltelijk, te verwaarloozen, naarmate men

't noodig oordeelt, aan zijne woorden meer nadruk te geven. Bijv.:

Gij zijt de oorzaak van haar ongeluk, gij zijt de oorzaak van haren dood. Hij bromt voort, hij lacht voort, hij jubelt voort, hij tergt voort. Zij zijn zoo jong, zij zijn zoo vrij. Va dut, de hond voor 't vuur dut en 't vuur dut zoo waar ook. De pot wibbelt, hij waggelt, hij kantelt — daar ligt hij in stukken. Wij zaaien en wij maaien niet. Deze wilde, deze moest ze zien. Stug, ongevoelig harte, gij zijt niet verbroken, gij zijt niet verscheurd. Ik bouwde hier, ik bouwde daar Een huisje, snoep'rig klein. Zij voelden, zij zagen, zij hoorden geen zier, want zij sliepen den langen winterslaap.

In een' enkelen zin vindt men een zelfde woord ook soms herhaald. Zulks geschiedt dan evenzeer, om aan dat woord meer nadruk te geven, of er de aandacht te sterker bij te bepalen. Dikwerf wordt het woord, 't welk men herhaalt, nog door eenig ander woord versterkt. Bijv.:

Dit duurde zoo vele, vele jaren. Willem, Willem! wat staat u te wachten? Vlucht, in Gods naam, vlucht, eer het te laat is. Ik ben alleen, geheel alleen met mijne gedachten. Ik ook, ik deed mijn best, om toe te luisteren. Hij had wij lust tot schreien, zoo flauw en zoo moe was hij. Zijn meester kwam op de gedachte, dat hij ziek, doodziek was. Blijf toch, blijf bij je moeder. Gegroet, gegroet, gij glanzend meesterstuk van den grooten Werkman! Och! ik heb veel, veel geld verloren, wel vijftig rijksdaalders! Ik zie ze — ik zie ze, — daar heb je ze! De zon was ver, ver van hen weggereisd. Ik, die beide spreekwijzen moest hooren, mijnheer Wils! ik heb op beide personen acht gegeven. Hij, die de vogelen des hemels kleedt en voedt, Hij neigt het oor en hoort. De bij alleen is druk bezig, de driftige en werkzame bij. En Landen en stranden — ze beefden voor 't roa.

DERDE AFDEELING.

§ 24.

De schikking der woorden in de hoofdzinnen dient ook overwogen te worden.

Kiezen we tot uitgangspunt den volgenden samengestelden volzin uit de *Mosroosjes*:

De lente was gekomen, de zon had alle sneeuw doen verdwijnen, de kleine, groene grassprietjes kwamen uit de verdorde stengeltjes te voorschijn, de knoppen der boomen bott'en uit en lieten reeds de jonge blaadjes doorschemeren.

De eerste algemeene opmerking is: 't *onderwerp* neemt in elk van die zinnen de eerste plaats in. Men is gewoon deze plaatsing der woorden in oordeelende zinnen de *regelmatige* woordschikking. — of ook wel de *rechte* woordorde, — te noemen. Zijn de zinnen vragend, of hebben ze — zooals de gebiedende wijs, — den vorm eener vraag, dan neemt het onderwerp niet de eerste, maar de *tweede* plaats in; doch desniettemin staan de woorden alsdan in de *regelmatige* woordschikking.

Zeg nu eens, waarom in de volgende zinnen de *regelmatige* woordschikking is gevolgd:

Hans, de beer, stond achter 't huis vastgebonden. De deur sprong eensklaps open — en ja wel, het was beeroom met zijne ruige vacht. Ze kregen langzamerhand weer moed, en ze gingen naar hem toe en aaiden hem. Maar de kleinste van de drie knapen was volstrekt niet bang; hij knikte zijne moeder toe en kraaide van plezier. 't Was morgen, en men kon dus dadelijk den wedstrijd beginnen. 'k Ben zoo onnoozel klein. Neen, deze diertjes doen niemand ooit

eenig leed. Het zijn eenige mijner eerste kinderen, kleine neuswijze bloempjes, — ze zijn te voorbarig en vertoonen zich daarom zoo vroeg. Hij klopte bij eenen mol aan en bad hem dringend om huisvesting. Zullen we niet in het bosch gaan wonen? Verbeeldt u dus den schrik der arme ganzen! Buigt ge nu 't hoofdjen bedrukt naar den grond? Maar zou ik mogelijk uw' kommer ook weten? Zou men niet eenen stok nemen en u beiden er af jagen? Heb ik jou daar? En kan 't wel anders zijn? Vraag er eens naar! Heb ik het niet gezegd? Hou maar vol, vrindje! Is 't ook zoo met u gelegen? Moe! Zal 'k Hendrik maar halen? Zal 'k maar heengaan? Zou de heele wereld er nu zoo warm ingestopt zitten? Kunt ge u wel wat lekkerders verbeelden? Schijnt de dag u dan te lang?

Zonlief, laat mijn bloempje groeien;
 Wolkje, kom en wil 't besproeien.
 Bloempje, hef uw kopje omhoog
 Naar den blauwen hemelboog.

§ 25.

Elke afwijking nu van deze *regelmatige* woordschikking noemt men de *omgezette*. Zij bestaat bij oordeelende zinnen daarin, dat het onderwerp nà 't gezegde of een deel van 't gezegde is geplaatst; bijv.: *In eene bovenkamer van 't huis speelden bij maneschiyn drie kleine kinderen. Van schrik lieten ze hun speelgoed vallen. Daar had beeroom pret in. Toen nam de oudste knaap zijne trom. Die had ge eens moeten zien! U heb ik lief. Zoo kwam ze bij den appelboom. Treurig en hongerig wilden de bijtjes nu naar hunnen korf*

terugkeeren. Nu konden ze zich te goed doen, de bijtjes, aan lekkere geuren en suikerzoeten honig. In stille vlochten ze nu eenen mooien krans. Den heelen nacht kwam er bijna geen wenk in hunne oogen. Op de tafel lag een groot stuk papier. Daarop vloog de doffer weg. Niet lang daarna begon het te regenen. Vinden kan ik u niet. Onder iederen arm draagt hij eene paraplu. Er hingen pannekoeken aan. „Wilt ge meezeilen, Antoon,” zei Klaas Vaak, „dan kunt ge dezen nacht allerlei vreemde landen zien en morgen weer hier wezen.” Morgen zullen we soep van je koken! Eerst kwamen ze onder den vloer in eenen langen gang. Eindelijk had het niets meer. Vroolijker leven kan men zich niet denken.

Vragende zinnen kunnen ook in de omgezette woordorde voorkomen. Ze hebben dan óf de *regelmatige* óf de *omgezette* woordschikking van de vorige zinnen. Van deze plaatsing der woorden in dergelijke zinnen maakt men vooral gebruik, wanneer men aan eenig beweren twijfelt, of zich over eenig feit verwondert; bijv.: *Gij onze Koning?* (d. i. *Gij zijt onze Koning?*). *Gij rijdt en laat uwen vader te voet gaan?*

Ook staan zulke vragende zinnen, waarin 't vragend woord — hetzij vragend voornaamwoord of bijwoord, — de eerste plaats inneemt, in de *omgezette* woordschikking, bijv.: *Wien meent gij? Wat zal ik nu met al dit heerlijke koren? Waarvoor ziet ge mij wel aan? Waar woont uwe moeder? Hoe komt men er bij? Waarom toch bloeit ge altijd 't eerst Van heel de bloemenschaar? Hoeveel dokters roept ge toch?*

Komen de uitroepende zinnen in woordschikking overeen met de vragende zinnen, dan hebben ze ook de *omgezette* woordorde; bijv.: *Wat zijt ge toch drie rare snuiters! Wat kan het er in de wereld toch raar uitzien, en hoe gauw*

kan 't veranderen! Wat een kostelijke speelkameraad was dat! Hoe ongeduldig wachten ze op den prettigen dag van morgen!

§ 26.

Het onderwerp neemt in oordeelende zinnen de eerste plaats in, als deze in de *regelmatige* woordschikking zijn uitgedrukt. Er is slechts één geval mogelijk, dat zoodanige zinnen niet in de *omgezette* woordschikking kunnen voorkomen; bijv.: *De zomer kwam. De dag brak aan. De nacht naderde. En de arme doffer at niet en dronk niet. De vogels tierelieren.*

Uit deze voorbeelden blijkt alzoo, dat het gezegde dan alleen uit een werkwoord in een' *eenvoudigen* tijdvorm, zonder oenige bepaling, bestaat. Verplaatst men 't onderwerp in dergelijke zinnen; bijv.: *Kwam de zomer? Brak de dag aan? Naderde de nacht? En at en dronk de arme doffer niet? (Of: En at noch dronk de arme doffer?) Tierelieren de vogels?* dan zijn de zinnen zelve van oordeelende *vragende* geworden, maar de woordschikking blijft niettemin *regelmatig*.

Alle overige oordeelende zinnen kunnen ook in de *omgezette* woordschikking uitgedrukt worden; bijv.: *Lief is de Lente. Oud zijt gij, o grijsaard! Bedanken zou ik er voor. Terugkeeren kan ik niet. Geschreven heb ik u. Wel hebben we daar geene frissche lucht. Daarbij begon het bosch te weenen. Tot zulke gekke dingen kan men komen. Sinds jaar en dag zwierden de vogels in het luchtruim vrij en frank rond. Angstig zwierde hij heen en weer. Vroeger hadden zijne boonen en zijn stroo hem lekker gemaakt. Nu was hij uitgerust. Er kwamen al meer en meer vreemden. Kort*

daarna komt de knaap met den dokter. *Trotsch vloog ik als een adelaar. Zoo jolig is ons poesje in weken niet geweest. Geen oogwenk zit ze stil. U heb ik lief. Zoo'n wonderlijke reis had hij nog nooit gedaan. Dat noemen ze dan eene muizeval. 't Bloempje . . . plantte ik.*

Breng nu deze zinnen eens in de *regelmatige* woordschikking over.

Van de voegwoorden hebben alleen de volgende geen' invloed op de woordorde van den hoofdzin: *en, of, maar doch, dan*, (dat is: *doch*), *want, ja en neen*. Het werkwoord komt achter 't onderwerp te staan, zoodat dergelijke zinnen de *regelmatige* woordschikking hebben. Hiervan zijn ter plaatse, waar over de verschillende zinsverbindingen werd gehandeld, voorbeelden bijgebracht. Vindt men in dergelijke zinnen soms de *omgezette* woordschikking gebezigd, zoo wordt dit veroorzaakt door eene bepaling, die het werkwoord voorafgaat, of door een tegenstellend voegwoordelijk bijwoord, waarvan *en, maar, want* somwijlen zijn gevolgd (zie § 20).

Eenige voegwoordelijke bijwoorden vereischen de *regelmatige*, andere de *omgezette* woordschikking. Tot de eerste behooren o. a. *toen, zoolang, naarmate*, enz.; tot de laatste: *ook, toch, echter*, enz. Sommige dezer zinnen behooren tot de *afhankelijke*; daarom komen we er in 't volgend boekje op terug.

Soms vindt men de woorden van den spreker of van een' ander aangehaald, met de bijvoeging: *zei ik* of *hij, antwoorddet gij, hernam zij*, enz. Deze bijgevoegde zinnen hebben alzoo de *omgezette* woordschikking. Gaan ze echter de aangehaalde woorden vooraf, zoo staan ze in de *regelmatige* woordschikking bijv.: *De kerseboom antwoordde: „Komt morgen terug, heden zijn mijne knoppen nog alle gesloten.*

• Zeg gij nu eens, in welke woordschikking de zinnen, die in deze aangehaalde woorden voorkomen, zijn gebezigd.

§ 27.

De *tweede* algemeene opmerking is: 't *gezegde* neemt de *tweede* plaats in.

De *regelmatige* schikking der woorden in oordeelende zinnen is alzoo: eerst het *onderwerp* en daarna het *gezegde*; bijv.: *De lente was gekomen. Ieder van de drie snuiters nam een geweer. De knoppen der boomen bott'en uit. 't* (: die donkerblauwe bloempjes) *Waren viooltjes. Hij hield den bloemenkrans in de hoogte. De kinderen huppelden naar hem toe. Het wilde zoo gaarne getooid zijn met bloemen. Ge breekt de bloemkens schoon en rood Van 't gaardekijn. Maar hij geloofde zijne arme onschuldige vrouw niet en pikte haar met den snavel dood. Ge liept me vast voorbij.*

Uit eenige dezer voorbeelden blijkt, dat het *gezegde* niet altijd onmiddellijk op 't *onderwerp* volgt. Twee gevallen doen zich hier voor. Het *onderwerp* heeft in sommige dezer zinnen eene bepaling bij zich, waarvan 't eerst gevolgd is. Het *gezegde* bestaat in andere dezer zinnen uit *meer* dan één woord, welke door eene bepaling van elkaar zijn gescheiden. Wijs die gevallen eens aan.

De *vragende* zinnen hebben de volgende *regelmatige* schikking der woorden: eerst het *gezegde* en daarna het *onderwerp*. Bijaldien het *gezegde* niet bloot een werkwoord in een' eenvoudigen tijdvorm is, gaat het hulpwerkwoord het *onderwerp* vooraf en wordt dit van 't verleden deelwoord of de onbepaalde wijze des werkwoords gevolgd; bijv.: *Was de lente gekomen? Heeft de klok geluid? Had de storm gewoed? Zal uw vader komen? Zoudt gij schrijven?*

Indien er eene of andere bepaling — of ook een voorwerp — bij 't gezegde is gevoegd, gaat deze 't verleden deelwoord of de onbepaalde wijze vooraf; bijv.: *Heeft er de wind u ter neder gedrukt? Maar zou ik mooglijk uw kommer ook weten?*

Bij de *omgezette* woordschikking gaat een *vragend* woord 't gezegde en 't onderwerp vooraf; terwijl de overige woorden op dezelfde wijze volgen, alsof 't woord vooroptreed, dat in oordeelende zinnen, welke in dezelfde woordschikking staan, daarop terugwijst; bijv.: *Waarom verzet ge u niet tegen hem? Maar hoe ging het met zijnen kameraad? Hoe fijn is de draad!*

Met behoud van dezelfde woordschikking zou men die zinnen in de volgende *oordeelende* zinnen kunnen overbrengen: *Daarom verzet ge u niet tegen hem. Maar zoo ging het met zijnen kameraad. Zoo fijn is de draad.* Er is nu tegelijk aangetoond, waarom dergelijke vragende zinnen in de *omgezette* woordschikking staan.

Bestaat het gezegde uit een der werkwoorden *wezen* of *zijn*, *worden*, *schijnen*, *blijven* of *heeten* en een bijvoeglijk of zelfstandig naamwoord, zoo volgen in *vragende* zinnen de woorden aldus: eerst het *werkwoordelijk* deel van 't gezegde, daarna het *onderwerp* en eindelijk het *naamwoord*; bijv.: *Is het kind ziek? Worden ze groot? Schijnt hij onnadenkend? Blijven wij vrienden? Heeten ze ongelukkig?*

Zulke vragende zinnen kunnen op geen andere wijze worden uitgedrukt. Komen dergelijke gezegden in *oordeelende* zinnen voor, zoo kunnen ze — evengoed als die, waarin de werkwoorden in den omschrijvenden of samengestelden tijdvorm staan, — in de *omgezette* woordschikking worden overgebracht; bijv.: *Ziek is het kind. Groot worden ze. Onnadenkend schijnt hij. Vrienden blijven wij. Onge-*

lukkig heeten ze. Verbrijzeld zijn de schepen. Gekomen was de lente. Overwonnen hebben de onzen. Vernederd waren de trotschaards. Boeien zal de spreker. Ondervragen zou de onderwijzer.

Eindelijk kan 't gezegde uit een werkwoord, gevolgd van eene onbepaalde wijze, bestaan. In *vragende* zinnen is de *regelmatige* schikking der woorden alsdan: eerst het *werkwoord*, daarna 't *onderwerp* en eindelijk de *onbepaalde wijze*; bijv.: *Kunnen zij lezen? Moogt gij gaan? Moet hij spreken? Willen zij leeren? Durven wij klagen?*

Zulke vragende zinnen kunnen ook op geen andere wijze worden uitgedrukt; doch komen zulke gezegden in *oordeelende* zinnen voor, zoo kan de onbepaalde wijze ook voorop geplaatst worden; bijv.: *Lezen kunnen zij. Gaan moogt gij. Spreken moet hij. Leeren willen zij. Klagen durven wij.*

Welke woordschikking is in deze zinnen nu gevolgd?

§ 28.

De *derde* algemeene opmerking betreft de plaats, die het *lijdend voorwerp* moet innemen.

Bij de *regelmatige* woordschikking komt het in *oordeelende* zinnen achter 't gezegde te staan, zoo dit een werkwoord in een' eenvoudigen tijdvorm is; bijv.: *We spelen soldaatje! De tulp had geen' geur, had geen' honig. Ze hingen hem aan. De vader las het schoone vers. Ze wascht en krauwst haar kopje. Klein gewin brengt rijkdom in. Hij hief een vervaarlijk geschreeuw aan. 't Draagt al zijn schoonste kleet. De landman opende het venster. Heilige eerbied vervult hunne ziele. De zieke vergat zijne smarten. Hij koos den verstandigen uitweg. Hij werpt zijn pak af. De dag*

ontsluit zijn gouden poort. Wij rukten dor gras uit. 'k Zag groene vlinders. Zij aten licht en dronken dauw.

Uit deze voorbeelden ziet men, dat het lijdend voorwerp soms wèl, dan weer niet aan 't einde van den hoofdzin staat. Het laatste is 't geval, als het werkwoord, dat in den tegenwoordigen of den onvolmaakt verleden tijd staat, *scheidbaar* met eenig woordje is samengesteld.

Bestaat het gezegde uit een werkwoord in een' samengestelden tijd of uit een werkwoord met eene onbepaalde wijze, zoo staat het voorwerp vóór 't verleden deelwoord of de onbepaalde wijze; bijv.: *Bijna ieder heeft mij verlaten. Wacht, ik zal u leeren. Wij hebben geen' tijd te verliezen. Een knaapje zag een roosje staan. Zonlief liet mijn bloempje bloeien. Ik moet eenen gulden hebben. Allen hebben hunne helmen en vederbossen afgelegd. Hij mocht gaarne allerlei kleine geschiedenissen verhalen. Gij hebt mij niet willen gelooven. Hij heeft een klokje hooren luiden. De zon had alle sneeuw doen verdwijnen.*

Aanm. In deze drie laatste zinnen heeft het verleden deelwoord den vorm eener onbepaalde wijze, d. i. *willen*, *hooren* en *doen* staan voor *gewild*, *gehoord* en *gedaan*.

In *vragende* zinnen — of die daarmee in woordorde overeenkomen, — is de woordschikking *regelmatig*, als 't voorwerp achter 't onderwerp volgt; bijv.: *Heb ik jou daar? Wel, hebt ge uw verstand verloren? Hoor ik daar den leeuw-erik niet? Heeft mijnheer gasten genoodigd? Vrouw, heb je de actiën? Heer, wilt ge uw geld terug (voor: terughebben), of verkiest ge mijn paard? Vraag de tranen van uw volk.*

Het voorwerp kan in *oordeelende* zinnen ook vóór 't werkwoord geplaatst worden; bijv.: *Die hadt ge eens moeten zien! U heb ik lief. Al haar schoonheid moest ze derven.*

*De ijdelruit! De bladen en de stelen zal de Lente behouden.
Vleiers kan ik niet dulden.*

Staat het voorwerp in *vragende* zinnen vóór 't werkwoord; bijv.: *Dien kent ge toch?* zoo wijkt men evenzeer van de *regelmatige* woordschikking af als in: *Ge kent dien toch?*

Bij zoodanige plaatsing van 't voorwerp in oordeelende en vragende zinnen maakt men van de *omgezette* woordschikking gebruik.

Men vermijdt de *omgezette* woordschikking, als door de vooropstelling van 't *lijdend voorwerp* dubbelzinnigheid mocht ontstaan. In de vorige zinnen is zulks 't geval niet, daar de vorm der woorden, die als onderwerp en voorwerp optreden, genoeg verschilt. Doch daarentegen kan de zin: *Hendrik overtreft Willem*, niet eene dergelijke omzetting ondergaan, wijl men dan juist het tegendeel zou te kennen geven. Het voorwerp *Willem* in dezen zin kan wel vooropgesteld worden, mits men 't in een *lijdend onderwerp* verandere; bijv.: *Willem wordt door Hendrik overtroffen*. Doch er heeft nu geene afwijking van de *regelmatige* woordschikking plaats, wijl 't onderwerp in dezen oordeelenden zin vóór 't gezegde komt te staan.

§ 29.

De *vierde* algemeene opmerking betreft de plaats, waar de *bepalingen* van 't *gezegde* in hoofdzinnen moeten staan.

Bij de *regelmatige* woordschikking komen ze alle achter 't gezegde voor, zoo dit een werkwoord in een' eenvoudigen tijdvorm is; bijv.: *De kinderen dansten lustig om hem heen. Mijn hart klopt dag aan dag ook voor u. De vogels bleven nu ook in het bosch. Een man reed op eenen ezel naar huis.*

Hij sluipt heel voorzichtig de trap op. Klaas Vaak meent het heel goed met de kinderen. De tranen biggelden hem uit de oogen op het papier. De kleine, groene grassprietjes kwamen uit de verdorde stengeltjes te voorschijn.

Hare plaatsing is dus evenals die der lijdende voorwerpen. Ze komen dan ook menigmaal daarmee achter 't gezegde voor; bijv.: *Het wekte met zijn gegons zijne kameraden. Ze legden den bloemenkrans op vaders bed. Ze kusten hem hartelijk. Het bosch nam ze alle vriendelijk op. De schaapjes kennen lang Ied'ren wilden jongen. De moeder drukte het snikkende kind aan haar hart. Het bosch houdt ze uit dankbaarheid goed verborgen.*

Breng deze zinnen in den vragenden vorm over en zeg, welke woordschikking daarbij gevolgd wordt.

Bestaat het gezegde uit een werkwoord in den samengestelden tijd, zoo staan de bepalingen, evenals de lijdende voorwerpen, vóór 't verleden deelwoord; bijv.: *De kinderen hebben lustig om hem heen gedanst.*

Plaats nu zelf de werkwoorden in de vorige zinnen eens in een' samengestelden tijd.

Breng vervolgens deze verkregen zinnen in den vragenden vorm over en zeg weder, van welke woordschikking daarbij is gebruik gemaakt.

Indien 't gezegde uit een werkwoord met eene onbepaalde wijze bestaat, zoo staan de bepalingen, evenals de lijdende voorwerpen, vóór de onbepaalde wijze; bijv.: *Je moogt niet van de plaats loopen. Zij wilden wel graag op de weide blijven. Hij wil u van uwe armoede genezen. De Winter liet bedaad de krokusbloemen staan. Zijne warmte deed de korrels geheel indrogen. Het wil de lieve bloemen niet gaarne weer missen. De knoppen der boomen lieten reeds de jonge blaadjes doorschemeren.*

Breng deze zinnen in den vragenden vorm over en zeg, welke woordschikking alsdan is gebezigd.

Aanm. Het gebeurt ook, dat eene bepaling na de onbepaalde wijze wordt geplaatst; bijv.: *Het wilde de welriekende bloemen beschermen tegen alle kwaad*; of achter 't woordje, waarmede 't werkwoord, dat alsdan in den eenvoudigen tijdvorm staat, scheidbaar is samengesteld; bijv.: *Het bosch breidde zijne twijgen uit over het Mei-bloempje*.

In oordeelende zinnen vindt men eene bepaling wel aan 't hoofd van den zin geplaatst, als men bij dat zinsdeel de aandacht wil gevestigd zien; bijv.: *In stilte vlochten ze nu eenen mooien krans. Toen stond het kind alleen op de wereld. Van schrik lieten ze hun speelgoed vallen. Eenmaal konden zijne trillende handen het bakje niet vasthouden*.

Daar het onderwerp na 't gezegde komt te staan, zoo maakt men bij deze zinswending gebruik van de *omgezette woordschikking*.

In *uitroepende* zinnen kan eene bepaling ook vóór 't werkwoord staan. Ze is dan veelal van 't bijwoord *hoe* voorafgegaan; bijv.: *Hoe geduldig wachten ze op den prettigen dag van morgen!*

§ 30.

Uit het in de vorige § besprokene volgt, dat zoo in een' zin slechts éene bepaling van 't gezegde voorkomt, men zich in de plaatsing daarvan niet kan vergissen, daar deze bij de *regelmatige woordschikking* in oordeelende zinnen achter 't gezegde en in vragende zinnen achter 't onderwerp komt te staan; bijv.: *De deur sprong eensklaps open. Ieder kroop in eenen hoek. Hij kraaide van plezier*.

*Vlokken kleven aan uw veeren. Berg u onder 't dekkend riet.
De herdersjongen fluit bij der bellen zacht geluid.*

*'t Geurige avondkoeltje suist
Langs de korenaren;
't Spattend nat van 't beekje ruischt
Tusschen tulpeblâren.*

*De vruchten blonken als goud. Hij ging naar de tafel.
Anton ging naar 't hoenderhok. 't Hangt in een donker
kamertje.*

Breng nu zelf deze zinnen eens in de *omgezette* woord-
schikking over.

Hoe is de vragende vorm dier zinnen?

Plaats nu de werkwoorden in die zinnen eens in een' samen-
gestelden tijd, en zeg, waar alsdan de bepaling komt te staan.

Als bij 't gezegde *meer* dan éene bepaling komt, zoo moet men overwegen, in welke orde zij op elkander moeten volgen. Het kan toch somwijlen een groot verschil maken, waar ze geplaatst zijn; bijv.: *Het dacht om dien vreeselijken droom op den Oudejaarsavond*. Men bedoelt den droom, dien het kind op den Oudejaarsavond droomde. Zegt men daarentegen: *Het dacht op den Oudejaarsavond om dien vreeselijken droom*, zoo gewaagt men van een' vroegeren droom, waaraan het kind op den Oudejaarsavond dacht. In dien eersten zin is *op den Oudejaarsavond* eigenlijk eene bepaling van *om dien vreeselijken droom*; in den laatsten zin zijn beide bepalingen van 't gezegde *dacht*. Doch waar geen verschil van opvatting mogelijk is, gelijk hier, zou eene andere plaatsing der bepalingen toch blijken tegen-

strijdig te zijn; bijv.: *Wij kunnen buiten op het veld nog voedsel vinden.* Hier omschrijft *op het veld* waar 't voedsel buiten wordt gevonden. Wie nu de eerste bepaling achter de tweede wilde plaatsen, zou aanleiding geven tot de vraag, of men meende dat het veld ook ergens anders dan buiten kan zijn. Ook wijst soms de orde der woorden aan, dat de handeling zoo en niet omgekeerd kan plaats hebben; bijv.: *Hij hipte uit het hok op het dek.* Hier zal wel niemand verkiezen, eenige verandering in de volgorde der bepalingen te brengen.

Er hangt alzoo van eene *juiste* plaatsing der bepalingen veel af, ja er is meer bij gedacht, dan men zoo oppervlakkig wel zou meenen.

Dit onderwerp volledig te behandelen, zou menige bladzijde vereischen. Daarom vinden hier nog slechts eenige weinige aanwijzingen eene plaats.

De bepalingen, van een werkwoord afhankelijk, kunnen zelfstandige naamwoorden of voornaamwoorden zijn. Ze staan niet alle in denzelfden naamval. Bij eenige werkwoorden, die een' *dubbelen* vierden naamval regeeren, is dit wel het geval; bijv.: *Ze noemen mij hunnen weldoener. Ik erken u als mijn' besten vriend,* enz. Doch bij andere werkwoorden zijn de bepalingen zelfstandige naamwoorden of voornaamwoorden, die in verschillende naamvallen voorkomen; bijv.: *Zij gaven hem zijn eten in een rood steenen bakje. Wij kunnen u nog geenen wijn geven. Het wreef zich de oogen uit. Laat mij mijne bloemen behouden. Die klachten maken mij het harte week. Ik zal u eené kleine*

muis laten zien. De tranen biggelden hem uit de oogen op het papier. Deze diertjes doen niemand ooit eenig leed. Ze verkortte den ongelukkige menig droevig uur. Ze wrijft zich 't stompe neusje. Hij joeg haar eene hevige sneeuwvui in het gezicht. Ze klaagden den goeden God haren nood. De Winter blies haar den kouden Noordenwind vlak in 't aangezigt. Zijn schatmeester zal u de som uitbetalen.

Uit deze voorbeelden blijkt, dat de 3^e naamval vóór den 4^{en} naamval komt te staan.

Zijn echter de afhankelijke bepalingen beide voornaamwoorden, zoo staat dat persoonlijk voornaamwoord, 't welk in de uitspraak met het werkwoord kan vereenigd worden, vóór 't andere, zonder dat de naamval hier in aanmerking komt; bijv.: *Ik geef het u* (niet: *u het*). *Zij klaagden het hem*. Doch is de eene bepaling een persoonlijk voornaamwoord en de andere een zelfstandig naamwoord, dan staat dit, al is 't ook een derde naamval, achter 't voornaamwoord; bijv.: *Zij gaf het mijnen broeder. Men leverde hem zijnen vijanden over.*

De 3^e naamval kan ook door 't voorzetsel *aan* omschreven worden; bijv.: *Ik gaf een geschenk aan mijn' leermeester. Zij onthield het loon aan hare dienstbode.*

Deze laatste plaatsing der woorden is geheel in overeenstemming met den regel, dat elke bepaling, uit een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel bestaande, achter 't lijdend voorwerp staat; bijv.: *Ze scheurden eenen dikken tak van eenen boom. Jongens, laat mijn troep met vree! Hij brak de ijstappen van de boomen en struiken. Ik dank*

je voor je boodschap. Hij pikt haar met den snavel dood. Hij drukte ze aan zijn hart. Vest uw hoop op bet're dagen. Het vloog zijn moedertje om den hals. Zij trekt zich aan haar' snorbaard. Hij doet de sneeuw in wolken her- en derwaarts stuiven. Een ander gevangene bespiedde de spinnen in haar geheele doen en laten. Bloempje, hef uw kopje omhoog Naar den blauwen hemelboog. Ze brak haar knopjen open Met veel zwier.

Evenals het rijm hier invloed heeft op de plaatsing van 't woordje *open*, waarmee 't werkwoord (*breken*) scheidbaar is verbonden; zoo ook doet het dien in de volgende voorbeelden gelden, daar 't de lijdende voorwerpen achter de middellijke bepalingen zet; bijv.:

*Al de wand'laars, die het zagen,
Blevén staan:
Allen staarden met behagen
't Bloempjen aan.*

*Madeliefje sprak: „'t Is tijd nu,
„Dat 'k mij toon;
„Sneeuwolok, 'k daag thans tot den strijd u:
„Zie mijn kroon!”*

Buiten dit geval vindt men soms ook eene dergelijke plaatsing der bepalingen; bijv.: *Integendeel, ze doen in de natuur veel nut. Het wekte met zijn gegons zijne kameraden.*

Deze laatste soort van bepalingen kan wederom van eene bepaling zijn gevolgd, die daarmee in onmiddellijk verband staat; bijv.: *Ze verheugen zich over de geurige bloemen van veld en weide. Een paar bloemen gingen in de schaduw van het bosch wonen. Zulk een traan viel ook in den kelk eener Meibloem. Hij zette zich aan de zijde zijner gestorven vriendin.*

Wordt de wijze hoe de handeling plaats heeft, vermeld, zoo staat deze bepaling achter 't lijdend voorwerp, en indien er eene middellijke bepaling in een' zin voorkomt, vóór deze; bijv.: *Ze kusten hem hartelijk. Het bosch nam ze allen vriendelijk op. De vader en de moeder zagen elkander stijf aan. Ze stieten elkander vertrouwelijk aan. Ze kropen vroolijk uit den bijenkorf. Hij keek treurig naar de tafel. Allen sprongen wanhopig door elkander. De kinderen dansten lustig om hem heen. Hij sprak knorrig tot zijne vrouw. En ze blaten weltevree Rustig met dat liedje mee. Hij sluipt heel voorzichtig de trap op.*

Aanm. Het maakt somwijlen verschil, of deze laatste bepaling vóór of achter 't zelfstandig naamwoord in den 4^{en} naamval wordt geplaatst; bijv.: *Ik vond gelukkig mijnen vriend* en *ik vond mijnen vriend gelukkig* beteekenen niet hetzelfde. Het eerste beteekent, dat ik gelukkig was mijn' vriend te vinden; het laatste dat ik mijn' vriend in 't genot van geluk vond. In 't eerste geval is *gelukkig* een bijwoord, in 't laatste een bijvoeglijk naamwoord.

De bepaling, die den *tijd* der handeling vermeldt, gaat al de genoemde bepalingen vooraf, met uitzondering van een persoonlijk voornaamwoord in den 3^{en} of 4^{en} naamval of van een zelfstandig naamwoord in den 3^{en} naamval; bijv.: *'k Daag u thans tot den strijd. De eene ooievaar*

vloog steeds achter den anderen. Ze droomen den geheelen nacht de schoonste geschiedenissen. De schaapjes kennen lang Ied'ren wilden jongen. Ze kregen langzamerhand weer moed. Hij gaf u gisteren een' goeden raad. 'k Zal uwen vriend morgen die prachtige bloemen zenden.

Wil men de eene of andere bepaling op den voorgrond plaatsen en ze daarom vóór andere zetten, dan brengt men de *regelmatige* woordschikking in de *omgezette* over en doet de bepaling, die men vooral wil doen uitkomen, het werkwoord voorafgaan.

NIEUW TAALBOEKJE

VOOR DE

Lagere Scholen,

DOOR

H. M. LABBERTÉ,

Hoofdonderwijzer te AARLANDERVEEN.

2° STUKJE, 2° GEDEELTE.

ZWOLLE,

W. E. J. TJEENK WILLINK.

1877.

EERSTE AFDEELING.

§ 1.

De eenvoudige zinnen, die tot een' samengestelden volzin zijn verbonden, kunnen óf hoofdzinnen, óf hoofd- en afhankelijke zinnen zijn.

Ze zijn hoofdzinnen in: *'t Was nog al belachelijk; maar zij meende het toch goed, en dan komt het op de woorden niet aan. Ze kusten elkander onophoudelijk zoo maar voor ieders oogen; want ze waren verloofd en zouden aanstonds bruiloft houden. De arme ooievaar keek verbluft in 't rond en begreep er niets van; hij werd totaal verlegen in zulk vreemd gezelschap.*

De eenvoudige zinnen, waaruit deze samengestelde volzinnen bestaan, heeten hoofdzinnen, omdat ze, bij weglating der verbinding, op zich zelve eene gedachte uitdrukken.

Ze zijn hoofd- en afhankelijke zinnen in: *Hij zag de toekomst duister in en vreesde, dat er vele tranen zouden vergoten worden. De moeder, die het kind heel lief had, vermaande het nog al vriendelijker en ernstiger; doch 't mocht niet baten. Eerst wanneer de winter in 't land komt, zullen we eten van den opgezamelden voorraad.*

De afhankelijke zinnen, die in deze samengestelde volzinnen voorkomen, zijn: *dat er vele tranen zouden vergoten*

worden; die het kind heel lief had; wanneer de winter in 't land komt.

Ze heeten *afhankelijke* zinnen, omdat ze slechts in verband met de hoofdzinnen, waarbij ze gevoegd zijn, eene gedachte uitdrukken.

§ 2.

De afhankelijke zinnen zijn op zich zelve geen verstaanbare zinnen: ze erlangen eerst in verband met de hoofdzinnen, waarbij ze behooren, beteekenis. Uithoofde der afhankelijkheid, waarin ze tot de hoofdzinnen staan, heeten ze *afhankelijke* zinnen; terwijl de hoofdzinnen, in tegenstelling van deze, ook wel *onafhankelijke* zinnen worden genoemd. De woorden, die de afhankelijke zinnen met de hoofdzinnen verbinden, zijn weder geheel onderscheiden van die, welke ter verbinding van hoofdzinnen gebruikt worden.

De zinsverbinding, welke bij de hoofdzinnen in gebruik is, heet *nevenschikkend*; maar die, welke de afhankelijke zinnen met de hoofdzinnen in betrekking stelt, *onderschikkend*. Vandaar dat ze ook wel *ondergeschikte* zinnen worden genoemd. Ze heeten ook wel *bijzinnen*, omdat ze bij de hoofdzinnen behooren.

Zijn echter de afhankelijke zinnen onderling door die zelfde voegwoorden of voegwoordelijke bijwoorden verbonden, welke we bij de hoofdzinnen in 't vorig boekje leerden kennen, dan zijn deze afhankelijke zinnen evenzeer *nevenschikkend* vereenigd; bijv.: *De muizen zeiden, dat het eene deftige bruiloft was en dat ze prettig samen waren. We zagen er, die uiterlijk een geheel frisch en gezond voorkomen en nochtans niets goeds aan zich hadden dan de schors.*

Maar daar dit gebeurt, als die vlas- of die hennepstengels nog zoo jong en dus pas in 't begin van hunne ontwikkeling zijn, is 't licht te begrijpen dat, bij de uitzetting die zij in haar' groei nog moeten ondergaan, die banden weldra beginnen te knellen, vooral daar ze noch rekbaar zijn, noch breken. Ze kunnen, evenals de hoofdzinnen, onderling aaneenschakelend, tegenstellend of oorzakelijk zijn verbonden. Eene oorzakelijke verbinding tusschen hoofd- en afhankelijke zinnen heet eene oorzakelijke onderschikkende zinsverbinding. Zijn echter de hoofdzinnen oorzakelijk verbonden, dan wordt zulks eene oorzakelijke nevenschikkende zinsverbinding genoemd. Hierover is in 't vorig boekje gehandeld. Waar de afhankelijke zinnen nevenschikkend zijn verbonden, heeten ze ook wel, wegens die verbinding, nevenschikte afhankelijke zinnen en, in tegenstelling hiervan, de hoofdzinnen nevenschikte hoofdzinnen.

Overigens bedoelt men met nevenschikte zinnen, zonder eenige bijvoeging, doorgaans hoofdzinnen.

§ 3.

De afhankelijke zinnen onderscheiden zich ook door de woordschikking, welke geheel afwijkt van die, welke bij de hoofdzinnen gevolgd wordt. Hoewel men bij dergelijke zinnen evenzeer eene *regelmatige* en eene *omgezetste* woordschikking heeft, zijn de wetten, waaraan deze zijn gebonden, geheel verschillend van die, welke bij hoofdzinnen de woordschikking beheerschen.

Kiezen we ter opheldering de in § 1 genoemde afhankelijke zinnen: *dat er vele tranen zouden vergoten worden; die het kind heel lief had; wanneer de winter in 't land komt.* Hier staan de gezegden aan het eind der zinnen en zijn

zelfs van de bepalingen en de lijdende voorwerpen voorafgegaan. Deze schikking der woorden in de afhankelijke zinnen is *regelmatig*.

Beschouwen we nu deze zinnen niet als in betrekking tot de hoofdzinnen, waarbij zij eigenlijk behooren! Ze treden als hoofdzinnen op, indien we de verbinding wegdenken en zeggen: *Er zouden vele tranen vergoten worden. Die had het kind heel lief. De winter komt in 't land.* Hier is de plaatsing der woorden geheel verschillend van die in de vorige afhankelijke zinnen.

In den eersten dezer hoofdzinnen is de *omgezette* woordschikking gevolgd; want het onderwerp gaat niet den geheelen samengestellten vorm des werkwoords vooraf; omdat het bijwoord *er* den zin opent. In de beide laatste hoofdzinnen maakt men van de *regelmatige* woordschikking gebruik, daar 't onderwerp vóór 't gezegde komt.

Er bestaan alzoo twee kenmerken om de *afhankelijke* zinnen te onderscheiden: 1°: dat ze slechts in verband met de hoofdzinnen eene gedachte uitdrukken, en 2°: dat ze eene geheel andere woordschikking hebben, dan die in de hoofdzinnen wordt gevolgd.

Het zal u nu niet moeielijk vallen de afhankelijke zinnen, die in samengestelde volzinnen mochten voorkomen, aan te wijzen. Tot oefening mogen de volgende zinnen dienen:

Is er ook mogelijk een knaapjen gekomen, Dat u een knopje of een blad heeft ontnomen? En het bosch breidde zijne twijgen uit over het Meibloempje, opdat niemand het vinden en plukken zou. Ze wisten, dat de snoodaard weer op de loer zat. Als het gebed uit is, zal ik dit sprookje ook uit vertellen. Twee duiven, die elkander hartelijk beminden, hadden door hare vlijt vrij wat koren opgezameld. Toen de duiven de korrels verzameld hadden, waren deze nog groen. Ze zeilden zoo lang,

dat er geen land meer te zien was. Er was eens een kind, dat eene heel lieve moeder had. Doch, schoon ze diep treurde, zorg had ze niet; want ze was rijk en gaf aan 't kind alles, wat zijn hartje begeerde. De arme moeder, die met al haren rijkdom en met al hare liefde niets vermocht, bad en schreide en kwijnde weg van verdriet, totdat ze eindelijk van droefheid stierf. Ei, zie toch, hoe de goede Sint u om uw braafheid rijk bedacht In dezen nacht. Het klopt en klopt, ja bonst zoo lang, Totdat ge u tot uw ouders wendt En schuld bekent. Ze weet wel, waar ze 't goed heeft. Ze wascht en krauw haar kopje, Als ging ze naar een feest. En 'k wed, als straks een gast komt, Dat Moe trakteert op koek. De vos ving het vleesch lachende op en vergastte zich er aan, terwijl hij met boosaardige vreugde aan de domheid van den raaf dacht. Een ding, dat gij niet sparen moet, Dat is de rand van uwen hoed. Snij brood en lees: terwijl de visch kookt, smelt de boter. De kruik gaat zoo lang te water, tot ze breekt. Als de eene hand de andere wascht, worden ze beide schoon.

TWEEDE AFDEELING.

§ 5.

De *afhankelijke* zinnen bestaan altijd, waar aan den hoofdzin een zeker zinsbestanddeel of eene bepaling ontbreekt, die, in den vorm van een' zin, daaraan is toegevoegd. Ze kunnen óf een zelfstandig naamwoord, óf een bijvoeglijk naamwoord, óf een bijwoord vervangen. Vandaar dat ze onderscheiden worden in *zelfstandige*, *bijvoeglijke* en *bijwoordelijke* zinnen.

De *zelfstandige* zinnen bevatten óf het onderwerp, óf het voorwerp, óf het naamwoordelijk gezegde van den hoofdzin. Ze heeten in 't eerste geval *onderwerpszinnen*, bijv.: *'t Is waarlijk schande, dat men u niet beter behandelt.* Hier kondigt het onbepaald voornaamwoord 't het *wezenlijke* onderwerp aan, dat in den vorm van een' afhankelijken zin is vervat. In 't tweede geval heeten ze *voorwerpszinnen*, bijv.: *De knecht zag den volgenden morgen, dat de os niet van de boonen gegeten had.* Hier is 't voorwerp van *zien* in den afhankelijken zin vervat. In 't laatste geval heeten ze *gezegdeszinnen*, bijv.: *Hij is niet wat hij voorgeeft te zijn.* Hier vervangt de afhankelijke zin 't naamwoordelijk deel van 't gezegde (bijv.: *ziek, koopman, enz.*) Zulk een zin staat in de plaats van een naamwoord, dat, in een' eenvoudigen zin aan de werkwoorden *zijn* of *wezen, worden, blijven, schijnen* en *heeten* toegevoegd, daarmee een volledig gezegde uitmaakt.

Tot dezen hoofdvorm van afhankelijke zinnen behooren dezulke als de volgende niet: *Hij is niet zoo ongelukkig, als hij voorgeeft te zijn*, omdat in dezen hoofdzin het naamwoordelijk deel van 't gezegde is uitgedrukt.

Wijs nu in de volgende samengestelde volzinnen de *zelfstandige* zinnen eens aan:

't Is waarlijk schande, dat men u niet beter behandelt. Het is onwaarschijnlijk, dat hij 't doen zal. Het verheugt mij, dat hij geslaagd is. Het is noodzakelijk, dat men in de jeugd leert. Dat gij in uwe jeugd uw geheugen oefent, is voor u van veel belang. Dat die planten het dus al heel spoedig kwaad krijgen, is licht te begrijpen. Dat hij evenwel ook mensch was, bleek.

Ziet gij niet, dat de spruitjes nóg maar even uit den grond

te voorschijn komen en nog niet bloeien, ja nog niet eens bladeren hebben? Stel u nu eens voor, dat gij vóór haar uit den tijd komt. Was het misschien bij de wieg des knaaps voorspeld, dat hij op Frankrijks troon sterven zou? Deze vertelt, dat ge eens de kat van een' uwer burens voor het gerecht hebt gedaagd. Maak toch, dat ik een zilveren lepel word. Ik weet, dat gij geen oogenblik langer verwijlen moet. Het schijnt wel, dat het meisje 't liefst ziet, dat het broertje de baas is in 't gooien.

Zij schijnen niet, wat ze zijn. Dat zijn ze, die Wilhelmus blazen. Hij is niet dat, wat hij lijkt. Dat zijn ze, die onrust stoken. Ze waren niet, wat ze schenen. Zij zijn het, die uw geluk bedoelen. Hij wordt, wat hij wenschte.

De *bijvoeglijke* zinnen bevatten, in den vorm van een' zin, eene bepaling, die aan 't zelfstandig naamwoord van den hoofdzin kan worden toegekend, hetzij door een bijvoeglijk naamwoord, of door een zelfstandig naamwoord, dat het vorige bepaalt.

Wijs in de volgende samengestelde volzinnen eens de *bijvoeglijke* zinnen aan:

Er waren 'reis een os en een ezel, twee kameraden, die alles voor mekaar overhadden. Wezenlijk, daar zie ik nog de striemen, die de leelijke zweep op uwe huid achterliet. Ge zijt wezenlijk 't ongelukkigste dier, dat ik ken. Moet men niet verbaasd staan over de vlugheid en de kunstvaardigheid van dit schepseltje, moet men niet verbaasd staan over de wonderen, die zijn klein en schijnbaar nietig lichaam ons

laat zien? Maar de spinnen verteren ook jaarlijks en dagelijks een groot aantal andere zeer kleine mugjes, die door hunne overgrootte menigte ons eenen geweldigen last en eene groote schade zouden doen. Gelukkig voor het ontkiemend zaad, dat van die lastige muggen dan geenen hinder meer heeft. Toen ontwaakte een bijtjen uit den diepen slaap, waarin het den geheelen winter verzonken lag. Ik heb u de krokusbloemen gelaten, waarop ik ook recht had.

*De heilige eendracht is het zout,
Dat huis en stad in wezen houdt.*

*De opgekomen maan, die neerblijkt op ons leed,
Tuigt u Zijn liefde, die ook hier ons niet vergeet.*

De *bijwoordelijke* zinnen bevatten, in den vorm van een' zin, eene bepaling, die aan 't werkwoord of bijvoeglijk naamwoord van den hoofdzin door een bijwoord of eene bijwoordelijke bepaling wordt toegekend. Ze zijn even verschillend als de voegwoorden, waardoor zij met den hoofdzin zijn verbonden.

Wijs in de volgende samengestelde volzinnen de *bijwoordelijke* zinnen eens aan:

En 't bijtje vliegt van bloem tot bloem, wijl 't honger heeft. Terwijl hij zoo de sneeuw samenhaalde, zag hij witte, gele en blauwe puntjes uit de aarde kijken. Ze konden niet zoo lang wachten, totdat gij vertrokken waart, en kwamen daarom zoo vroeg uitkijken. Als men mij zoo behandelde, 'k zou er

hartelijk voor bedanken. Nadat de knecht hem eindelijk met veel moeite voor den ploeg gekregen had, kon hij geen zier doen. Maar deze wreede man bespiedde zijnen gevangene, toen hij tegen zijne vriendin sprak en — bracht de spin om het leven. En, als het helpt, dan zal ik u mijn heele leven dankbaar zijn. De Winter heeft gelijk, omdat de bloemen geheel onder zijne sneeuw ontsproten en opgewassen zijn. Wanneer ze zoo 's avonds na gedaan werk heel prettig naast elkander stonden, konden ze aardig met elkander keuvelen.

*Als Meimaand schenkt een' nieuwen dos
Aan boom en heg en plant,
Dan juicht 't gevederd koor in 't bosch
Op onderscheiden trant.*

§ 6.

De zelfstandige zinnen worden onderscheiden in *onderwerps-*, *voorwerps-* en *gezegdeszinnen*, naar gelang zij óf het onderwerp, óf het voorwerp, óf het naamwoordelijk gezegde van den hoofdzin bevatten.

Treedt de zelfstandige zin als *onderwerp* van den hoofdzin op, dan wordt hij in dezen zin door 't onbepaald voornaamwoord *het* aangekondigd; bijv.: *'t Heugt mij nog, dat Cesar 't eerst hem droeg. En hoe lang is het niet geleden, dat de dood hare oogen toedrukte? Maar het geschiedt ook wel, dat men de juiste richting gemist heeft.*

De zelfstandige zin is het *wezenlijke* of *logische* onderwerp van den hoofdzin; het onbepaalde voornaamwoord,

hetwelk dit logische onderwerp aankondigt, heet het *grammatische* of *taalkundige* onderwerp.

In deze voorbeelden volgt de zelfstandige zin op den hoofdzin. Hij kan dien ook voorafgaan; doch het grammatisch onderwerp wordt dan weggelaten en het logisch onderwerp (in den vorm van den zelfstandigen zin) komt dan alleen in den samengestelden volzin voor; bijv.: *Dat wij hier met lichtjes loopen, is voor ons geene schande.*

De *regelmatige* plaatsing van den zelfstandigen onderwerpszin is vóór den hoofdzin. In *vragende* zinnen daarentegen is de *regelmatige* plaatsing van dien zin achter den hoofdzin; bijv.: *Wat helpt het mij, dat de vogels weer gekomen zijn en in mijne takken zoo mooi zingen?*

Komt de onderwerpszin achter een' oordeelenden hoofdzin, zoo heeft er *omzetting* plaats. De reden hiervan is, dat het onderwerp, hier in den vorm van een' zelfstandigen zin voorgesteld, achter 't gezegde komt te staan.

Er is echter hierbij geen sprake van de woordschikking in den afhankelijkten zin. Ze is in ál die voorbeelden *regelmatig*, waarom met *omzetting* alleen zijne betrekking tot den hoofdzin wordt bedoeld.

§ 7.

De zelfstandige zin kan ook als het *voorwerp* van den hoofdzin optreden. In dit geval is het werkwoord van den hoofdzin *overgankelijk*; bijv.: *Weinige oogenblikken later verneemt hij, dat de vermoorde zijn eenige zoon is. Men zal inzien, dat hij het in zijn leven goed met zijne medemenschen meende. Wij dachten, dat dit het teeken tot den aanval was. Ik geloof niet, dat er meer woorden gewisseld werden.*

Ik verkies, dat ge mij antwoorden zult. Hij droomde, dat men de saus niet goed zou bereiden. Wel, wel, ik twijfel nog, of gij de Baron niet zijt. Vindt gij 't niet beter en prettiger, dat een van u rijdt? Zij moesten erkennen, dat de goede God den twist heel billijk beslecht had.

Dat de zelfstandige zin in al deze voorbeelden 't voorwerp van den hoofdzin is, blijkt, zoodra men de vraag doet: Wat verneemt hij? Wat zal men inzien? Wat dachten wij? Wat geloof ik niet? Wat verkies ik? Wat droomde hij? Wat twijfel ik? Wat vindt gij beter en prettiger? Wat moesten zij erkennen?

Aanm. Bij *twijfelen, vragen, niet weten, onderzoeken, beproeven* en eenige andere werkwoorden, die eene onzekerheid of een' twijfel te kennen geven, volgt de afhankelijke zin met *of*; bijv.: *Ik vraag, lomperik, of gij het zijt. Ik weet niet, of hij gelijk heeft. Zij onderzoeken, of hij het wel gedaan heeft. Ze beproefden, of ze nog vliegen konden.*

In deze en de vorige zinnen komt het voorwerp, in den vorm van een' zelfstandigen zin, als het *rechtstreeksch* voorwerp voor. Het kan echter ook een voorwerp zijn, dat tot den hoofdzin in eene betrekking staat, welke door een zelfstandig naamwoord in den 2^{en} naamval, of door een zelfstandig naamwoord, dat door een voorzetsel beheerscht wordt, kan worden uitgedrukt; bijv.: *Ik ben mij niet bewust, dat ik hem beleedigd zou hebben, dat is: ik ben mij zijner beleediging niet bewust. We zijn overtuigd, dat gij onschuldig zijt, dat is: wij zijn van uwe onschuld overtuigd.*

De zelfstandige zinnen, die *rechtstreeks* van 't werkwoord in den hoofdzin afhangen, heeten *voorwerpszinnen in een' engeren zin*; die, welke door een zelfstandig naamwoord

in den 2^{en} naamval of door een zelfstandig naamwoord, dat door een voorzetsel beheerscht wordt, kunnen vervangen worden, heeten *voorwerpszinnen in een' ruimeren zin*.

De *regelmatige* plaatsing van den zelfstandigen voorwerpszin is achter den hoofdzin, omdat, bij de regelmatige woordschikking, in een' oordeelenden zin 't voorwerp insgelijks op het gezegde volgt.

Komt de zelfstandige voorwerpszin daarentegen vóór den hoofdzin te staan, zoo heeft er *omzetting* plaats; bijv.: *Dat hij uw vriend is, heb ik reeds lang vernomen. Dat het te laat is, begrijp ik.*

Evenals bij den zelfstandigen onderwerpszin is opgemerkt, bedoelt men door *omzetting* bij den zelfstandigen voorwerpszin alleen de plaats, die deze zin met betrekking tot den hoofdzin inneemt. In al die voorbeelden toch is de woordschikking van den zelfstandigen zin *regelmatig*.

§ 8.

De zelfstandige zin is een *gezegdeszin*, indien de hoofdzin een der werkwoorden *zijn* of *wezen*, *worden*, *blijven*, *schijnen* en *heeten* bevat en de afhankelijke zin het deel vermeldt, dat daarmee het volledig gezegde uitmaakt; bijv.: *'k Ben, die ik schijn. Hij wordt, wat hij verlangt. Wij blijven, wat wij waren. Zij schijnen, wat ze niet zijn. Hij heet, wat hij niet is.*

Evenals in den oordeelenden zin de regelmatige plaats van 't naamwoordelijk deel van 't gezegde achter een dier werkwoorden is, zoo komt ook de gezegdeszin regelmatig achter den hoofdzin.

Komt de gezegdeszin daarentegen vóór den hoofdzin

dan heeft er weder *omzetting* plaats; bijv.: *Wat hij was, kon hij niet blijven.*

Deze benaming van *omzetting* heeft geen betrekking op de schikking der woorden in een' gezegdes- of aanvullingszin, daar deze zelfstandige zin in al die voorbeelden de regelmatige woordschikking volgt. Men maakt van dezen spraakkunstigen term alleen gebruik om de plaats aan te wijzen, die de zelfstandige zin in opzicht tot den hoofdzin inneemt.

Uit al hetgene over de plaatsing der verschillende soorten van eigenlijke zelfstandige zinnen is gezegd, blijkt, dat deze zinnen zelve de regelmatige woordschikking hebben. Met *omzetting* dier afhankelijke zinnen bedoelt men slechts de plaats, die ze met betrekking tot den hoofdzin innemen. In 't vervolg zullen we gelegenheid hebben op te merken, in welke gevallen van de *omgezette* woordschikking in de afhankelijke zinnen wordt gebruik gemaakt.

§ 9.

De eigenlijke zelfstandige zinnen worden door 't voegwoord *dat*, of bijaldien de zaak als onbekend of twijfelachtig wordt voorgesteld, door 't voegwoord *of* met den hoofdzin verbonden. Hiervan zijn reeds tal van voorbeelden bijgebracht.

Het is echter noodig, dat men zich wel overtuige, of de afhankelijke zin, die met deze voegwoorden begint, werkelijk een zelfstandige zin is, of hij tot den hoofdzin in de betrekking van onderwerp of voorwerp voorkomt. Indien zulks niet het geval is, dan behooren de afhankelijke zinnen, die met deze voegwoorden worden geopend, tot de *bijwoordelijke* zinnen; bijv.: *En ze zingen 't hoogste*

lied Flink en uit den treuren, Dat het galmt langs veld en vliet Tot in alle deuren. Daar strooit hij den kinderen fijn zand in de oogen, zoo fijn, dat het niet zeer doet, maar altijd wel zoo veel, dat ze uit die oogen niet meer kijken kunnen. In een oogenblik was het een getater en een gesnater in veld en woud, dat de ooren er van tuitten. Niemand was echter zoo blij als de leeuwewik, dat hij den Tuinkoning niet hoeft te gehoorzamen. 't Krekeltje zingt in het gras, Of 't een nachtegaal haast was. 't Was, of er geen eind aan zou komen. Pas ontwaak ik uit mijn droomen, Of ik hoor u in de boomen.

Alle zelfstandige zinnen vaugen nochtans niet met een der voegwoorden *dat* en *of* aan. Er zijn er, die door geheel andere woorden worden ingeleid; bijv.: *Wie 't goede doet Wacht welgemoed Zijn oude dagen. Die 't kleine versmaadt, is 't groote niet waard. Wie lust heeft, koom'. Die hoog klimt, valt laag. Weet ge, wie die oude vrouw was? Ik wil niet gaarne uitmaken, wie gelijk had. Hij kan daaraan duidelijk zien, welk weer we zouden hebben. De kinderen begrijpen wel, wat Maria wil. Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn. Hoor, hoe ze ons dat duidelijk maken. Ik weet niet, waaraan gij denkt.*

Deze zelfstandige zinnen zijn deels onderwerps-, deels voorwerpszinnen. In beide betrekkingen kunnen ze voorkomen. Wijs aan, welke onderwerps- en welke voorwerpszinnen zijn. Ze kunnen ook als *bijvoeglijke* zinnen worden uitgedrukt. Bij de onderwerpszinnen treedt dan 't persoonlijk voornaamwoord *hij* vóór *wie* en *die*, en 't aanwijzend voornaamwoord *dat* vóór *wat*; bijv.: *Hij, die 't goede doet, Wacht welgemoed Zijn oude dagen. Hij,*

die 't kleine versmaadt, is 't groote niet waard. Hij, die lust heeft, koom'. Hij, die hoog klimt, valt laag. Dat, wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn. Bij de voorwerpszinnen wordt het zelfstandig naamwoord uitgedrukt, 't welk in de gedachte ligt opgesloten; bijv.: Weet ge de persoon, die die oude vrouw was? Ik wil gaarne het gelijk uitmaken, dat iemand had. Hij kan daaraan duidelijk het weer zien, dat we zouden hebben. De kinderen begripen de zaak wel, die Maria wil. Hoor de wijze, waarop ze ons dat duidelijk maken. Ik weet de zaak niet, aan welke zij denkt.

Het eenig onderscheid tusschen deze beiderlei zinnen bestaat daarin, dat het onderwerp of voorwerp van den hoofdzin, waarbij de bijvoeglijke zin staat, in dergelijke zelfstandige zinnen niet is uitgedrukt, maar vervangen is door den bijvoeglijken zin als onderwerp of als voorwerp, naar gelang deze zin in zijn' veranderden vorm van voorstelling als onderwerps- of voorwerpszin optreedt.

Alle dergelijke zelfstandige zinnen, die niet met een der voegwoorden *dat* en *of* worden geopend, worden *zelfstandig gebruikte bijvoeglijke* zinnen genoemd.

De woordschikking, die in dergelijke zelfstandige zinnen wordt gevolgd, is *regelmatig*, behalve dat de bijzin met *hoe* soms de *omgezelte* woordschikking heeft. Zulks is alleen 't geval, indien dat bijwoord onmiddellijk gevolgd is van een bijvoeglijk naamwoord of een bijwoord; bijv.: *Het dacht aan zijne moeder, en hoe goed ze voor hem was geweest. Toen zag de doffer tot zijne smart, hoe onrechtvaardig hij zijne vrouw behandeld had.* Drukt men deze zelfstandige zinnen in bijvoeglijke zinnen uit, zoo komen de woorden *goed* en *onrechtvaardig* onmiddellijk te staan vóór *was geweest* en *behandeld had*, wanneer de *regelmatige* woordschikking voorkomt.

§ 10.

De eigenlijke zelfstandige zinnen kunnen ook in *verkorten* vorm voorkomen. Zij doen zich dan als een deel van den hoofdzin voor, doch maken daarmee nochtans geen geheel uit. Bij deze wijziging van den zelfstandigen zin blijft het werkwoord, in den vorm eener onbepaalde wijze, met zijne bepalingen, over; zoodat het onderwerp van den zelfstandigen zin en het onderschikkend voegwoord *dat* vervallen; bijv.: *Het schijnt geregend te hebben. Het mag geen kwaad, naar het groote, naar het volmaakte te streven. Hij koos den verstandigen uitweg, het geheele geval als eene aardigheid te behandelen. 't Viel spoedig mij te beurt, de oogen en ooren wijd open te doen. Hij verzocht haar vriendelijk gerust te zijn, en beloofde haar den hertog van Alva tot alles, wat billijk was, te bewegen.*

Het onderwerp in den zelfstandigen zin is dan onbepaald gelaten, of dezelfde persoon als die van den hoofdzin, of dezelfde persoon als die, welke in den hoofdzin in den 3^{en} of 4^{en} naamval voorkomt.

Ingeval de zelfstandige zin niet aan eene dezer voorwaarden voldoet, kan hij *niet* in verkorten vorm worden voorgesteld. Daarom zijn de zelfstandige zinnen, die in de volgende samengestelde zinnen voorkomen, voor deze wijziging niet vatbaar. *Ze wisten niet, dat de snoodaard weer op de loer zat. Hij wil maar, dat ze rustig zullen wezen. De knecht zag den volgenden morgen, dat de os niets van de boonen gegeten had.*

De zelfstandige zin, die in verkorten vorm is gebezigd, kan weder tot een' volledigen afhankelijken zin worden uitgebreid.

In de volgende zinnen maakt de onbepaalde wijze een bestanddeel van 't gezegde uit: *Vroolijker leven kan men zich niet denken. Sedert dien tijd durfde ze zich niet meer bij dag laten zien. Komaan, ik moet toch mijnen neus eens eventjes vergasten. Zoo ook stonden ze 'reis met elkander te babbelen. Niet lang daarna begon het te regenen. Zijne warmte deed de korrels geheel indrogen. Ieder mocht daarvan vrij slikken. Niemand wou het meer op school hebben. Het ging op eene stoep zitten. De uil bleef bij 't muizegat staan.*

§ 11.

De plaatsing der volledige zelfstandige zinnen is vóór of achter de hoofdzinnen. Zoo staan de onderwerpszinnen regelmatig vóór, de voorwerps- en gezegdeszinnen regelmatig achter de hoofdzinnen. Wordt van deze orde afgeweken, zoo zijn de zelfstandige zinnen bij *omzetting* geplaatst. Hierbij wordt ten aanzien der woordschikking in de zelfstandige zinnen zelve niets beslist; want zij komen alle — zoowel die vóór als achter de hoofdzinnen zijn gebezigd, 't zij dit al dan niet hunne regelmatige plaats is, — in de *regelmatige* woordschikking voor. Het kenmerk dier woordschikking in de afhankelijke zinnen is, dat het gezegde de laatste plaats inneemt, zoodat het van de bepalingen of de lijdende voorwerpen is voorafgegaan.

Komt aan 't hoofd van den zelfstandigen zin een der voornaamwoorden *wie, wat, welke* voor en staat dit in den 4^{en} naamval, zoo gaat het voorwerp vóór 't onderwerp; bijv.: *Ik weet wien* (of: *wat*; — of: *welke zaak*) *gij bedoelt*. Het gezegde neemt nochtans de laatste plaats in. Hier is in den zelfstandigen zin evenzeer de *regelmatige*

woordschikking gevolgd. Waar echter door zoodanige plaatsing de welluidendheid schade zou lijden, laat de aard der taal toe, dit te voorkomen. *We weten nu, hoe alles ontwikkeld is en tot het doel van zijn bestaan gekomen is.* 't Eentonige is — is wordt vermeden, indien men daarvoor schrijft: *We weten nu, hoe alles is ontwikkeld en tot het doel van zijn bestaan is gekomen*, of: *We weten nu, hoe alles is ontwikkeld en tot het doel is gekomen van zijn bestaan.*

Wordt de zelfstandige zin door 't bijwoord *hoe* geopend en is dit onmiddellijk van een bijvoeglijk naamwoord of een bijwoord gevolgd, zoo komt hier eene belangrijke afwijking van de gewone woordorde voor, daar 't bijvoeglijk naamwoord als 't naamwoordelijk gezegde bij een der werkwoorden behoort, waarmee 't het gezegde uitmaakt, en het bijwoord zijne gewone plaats vindt bij 't werkwoord, tot welks bepaling het strekt. Dit is 't eenige geval, waarin de *omgezette* woordschikking in de zelfstandige zinnen voorkomt.

Indien de zelfstandige zin den hoofdzin voorafgaat, zoo neemt deze de *omgezette* woordschikking aan, daar 't onderwerp dan op 't gezegde volgt. Is nu de zelfstandige zin zelf het onderwerp van den hoofdzin, zoo staat deze in de *regelmatige* woordorde. Wordt een zelfstandige voorwerps- of gezegdeszin van een' hoofdzin gevolgd, zoo staat deze zin steeds in de *omgezette* woordschikking, d. i. het onderwerp volgt dan op het gezegde. Hetzelfde verschijnsel doet zich bij de hoofdzinnen voor, die evenzeer in de *omgezette* woordschikking staan, als zij van eene bepaling, een voorwerp of een deel van 't gezegde zijn voorafgegaan; zooals in 't vorig boekje is aangetoond.

Het voegwoord *dat*, 't welk den eigenlijken zelfstandigen

zin met den hoofdzin verbindt, wordt soms uitgelaten, waardoor de ondergeschikte zin den vorm verkrijgt, dien de hoofdzin heeft in de *regelmatige* woordschikking; bijv.: *Mij dunkt, er is veel waarheid in zijn reednen.* De hoofdzin zelf kan ook den vorm van een' *tusschenzin* aannemen, waarbij opmerking verdient, dat het onderwerp alsdan achter 't gezegde komt te staan; bijv.: *Ik voel, geloof ik, hunne smarten.*

DERDE AFDEELING.

§ 12.

De *bijvoeglijke* zinnen bevatten, in den vorm van een' afhankelijken zin, eene bepaling, 't zij van 't zelfstandig naamwoord of van 't zelfstandig voornaamwoord, waarbij zij gevoegd zijn.

Ze worden ook wel *betrekkelijke* zinnen genoemd, omdat zij door middel van *betrekkelijke* voornaamwoorden of van bijwoorden, die hiervoor in de plaats treden, met een zelfstandig naamwoord of een zelfstandig voornaamwoord van den hoofdzin zijn verbonden; bijv.: *En zie dan ook die velden, Die niets dan schoonheid melden. Twee duiven, die elkander hartelijk beminden, hadden door hare vlijt vrij wat koren opgezameld. Er was eens een kind, dat eene heel lieve moeder had. Eene raaf droeg een stuk vergiftigd vleesch in hare klauwen, .dat een tuinier voor de kat van zijnen buurman had nedergelegd. Dan valt het licht weder op plaatsen, welke de*

zon langen tijd moesten derven. Om de stammen van sommige wilde appelboomen lagen hier en daar de vruchten opeengehoopt, welke zij dat jaar hadden gedragen. Maar 't nedrig riet, 't Welk buigt en voor zijn strafheid vliedt, Kwetst zijne vlam in 't minste niet. Ze waren met scherpe en lange doornen omringd en gewapend, waaraan we onze beenen en kousen deerlijk wonden en opscheurden. Het kamertje, waarin ze haar leven aanvangt, is donker en ongemakkelijk. Hier en daar vlamt een vuur, waarom menschen gelegerd zijn. Kinder', hoe is de naam ook, waaronder we reisden? De kikkers waren zijne paardjes, waarop hij stout ging zitten. Hij begon met de andere lepels te praten over de dwingelandij, waarmede schuldelooze schepsels geplaagd worden. Het meisje draagt een blauwollen mutsje, waaruit eene blonde kuif heel parmantig komt kijken. En zoo denk ik bij het genot van den landman onwillekeurig aan het verdrietig gesnor en pijnlijk bijten der muggen, waarvan ik zelf meer dan eens al het onaangename ondervond. Heeft hij dan het dier bereikt, dan komt eerst het grootste bezwaar aan, waarbij zelfs het leven van den waaghals gevaar loopt. Het bloedde aan den hals, waar het gewond was.

§ 13.

De woorden zelve, waarmede de afhankelijke zinnen worden ingeleid, bepalen de hoofdsort niet, waartoe deze behooren; want ze komen in onderscheidene onderschikkende zinsverbindingen voor. Men heeft daarom zorgvuldig na te gaan, of de afhankelijke zinnen *zelfstandige*, dan wel *bijvoeglijke* zinnen zijn.

De eigenlijke zelfstandige zinnen worden door het voegwoord *dat* of, bijaldien in den hoofdzin eene onzekerheid ligt opgesloten, door het voegwoord *of* met den hoofdzin verbonden.

In bijvoeglijke zinnen daarentegen is *dat* geen voegwoord, maar een betrekkelijk voornaamwoord. Dit verbindt niet bloot den afhankelijken zin met den hoofdzin, maar bekleedt tevens de plaats van een *onzijdig* enkelvoudig zelfstandig naamwoord in den hoofdzin.

De zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen en de bijvoeglijke of betrekkelijke zinnen hebben dikwijls hetzelfde woord gemeen, waarmee zij aanvangen; zoodat men niet aan 't woord, maar wel aan de betrekking, waarin de bijzin tot zijn' hoofdzin staat, kan zien, tot welke soort de afhankelijke zin moet gebracht worden.

De zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen nu, waarin die zelfde woordjes voorkomen, zijn *voorwerpszinnen*. Ze hangen dus van 't *overgankelijk* werkwoord af, dat in den hoofdzin voorkomt; bijv.: *Ik weet immers, welke gevaren ons overal bedreigen. Bloemkens! nu weet ik, waarnaar ge zoo smacht. We vraagden, waarmee we hem van dienst konden zijn. Ze zouden toch wel eens willen weten, waarom die kinderen met hunne schoolboeken den verkeerden weg inslaan. Mijne andere kinderen zijn, Goddank, gezond en frisch, en als ze eenmaal groot zijn, dan vraagt er geen mensch naar, wat kleeren ze vroeger gedragen hebben.*

De bijvoeglijke zinnen daarentegen bepalen niet het werkwoord, maar het zelfstandig naamwoord, het als zoodanig gebruikte woord of het zelfstandig voornaamwoord in den hoofdzin; bijv.: *Door het open venster komt de geur van de jasmijn en den vlierboom, welke mij herinneren*

dat heerlijke, zonnige land. Hij sprak van de betrekking, waarnaar hij gedongen had. O, wil toch niet den gloed betrouwen, Waarmee de lentezon reeds lacht. Het is meermalen minder de waarde van het dier, waarom het te doen is, dan het starre doorzetten van een eenmaal opgevat besluit. Ge hebt immers alles, wat uw hartje maar lust.

§ 14.

De voornaamwoorden, die een' bijvoeglijken zin met den hoofdzin verbinden, heeten *betrekkelijke* voornaamwoorden. Hiertoe bezigt men: *die, dat, welke, hetwelk, wat* en *hoedanig*.

Ze bekleeden in dien bijzin de plaats van 't zelfstandig naamwoord in den hoofdzin en stemmen daarmee in *geslacht* en *getal* overeen.

De naamval, waarin 't betrekkelijk voornaamwoord moet gebezigd worden, wordt bepaald door de betrekking, waarin 't tot het gezegde van den bijvoeglijken zin staat. Er bestaat volstrekt geen verband tusschen den naamval van 't zelfstandig naamwoord in den hoofdzin en van het betrekkelijk voornaamwoord, dat in den bijvoeglijken zin de plaats daarvan bekleedt; bijv.: *De honden* (4° nv.), *die* (1° nv.) *mij al te dicht naderen, drijf ik met stokslagen terug. Men grijpt eenen zieken knaap* (4° nv.), *die* (1° nv.) *in het boschje lag Naast zijnen grijzen vader. Het zag . . . zijne lieve moeder* (4° nv.), *die* (1° nv.) *hem kuste. Hier zijn de honden, eenen zieken vader, zijne lieve moeder voorwerpen en staan bijgevolg in den 4^{en} naamval. Het betrekkelijk voornaamwoord die komt daarentegen in elk dier bijzinnen als 't onderwerp voor en staat daarom in den 1^{en} naamval.*

Komen het zelfstandig naamwoord in den hoofdzin en het betrekkelijk voornaamwoord, waarmee de bijvoeglijke zin wordt ingeleid, in denzelfden naamval voor, zoo wordt die gelijkheid van naamval veroorzaakt door de wijze, waarop elk dier woorden in den zin, waartoe het behoort, voorkomt; bijv.: *Een paar bloemen* (1^e nv.), *die* (1^e nv.) *juist de duisternis zochten, gingen in de schaduw van het bosch wonen. Daar kwam eensklaps een groote snoek* (1^e nv.), *die* (1^e nv.) *het arme kwakertje binnenslokte. 't Is de groene specht* (1^e nv.), *die* (1^e nv.) *met zijn' krachtigen bek tegen een' drogen beukenstam hamert.* Hier zijn *bloemen, een groote snoek* en *de groene specht* 1^e naamval: de beide eerste woorden als onderwerp, het laatste als 't naamwoord, dat met het werkw. *zijn* of *wezen* het gezegde uitmaakt. Het betrekkelijk voornaamwoord komt in elk dier bijzinnen als onderwerp voor en staat daarom in den 1^{en} naamval.

We zullen weldra gelegenheid hebben op te merken, dat de betrekkelijke voornaamwoorden ook in de overige naamvallen gebruikt worden. Deze worden bepaald door de wijze, waarop ze in den bijvoeglijken zin optreden. Hiermee staat de naamval, waarin het zelfstandig naamwoord in den hoofdzin voorkomt, in geen verband. De naamval, dien dit woord vereischt, hangt af van de wijze, waarop het in den hoofdzin is gebruikt.

De overeenkomst is alleen beperkt tot het *geslacht* en het *getal* van 't betrekkelijk voornaamwoord met het woord, welks plaats het bekleedt.

Waar verschil bestaat tusschen het geslacht van 't woord en 't wezen, dat er door aangeduid wordt, of, gelijk men gewoon is te zeggen, tusschen 't *taalkundig* en het *natuurlijk* geslacht van 't zelfstandig naamwoord, waarop een betrekkelijk voornaamwoord terugwijst, komt dit laatste

met het *taalkundig* geslacht overeen; bijv.: *Is er ook mogelijk een knaapje gekomen, Dat u een knopje of een blad heeft ontnomen?*

Doch indien 't betrekkelijk voornaamwoord terugwijst op een' verkleinenden persoonseigenaam, zoo komt het met het *natuurlijk* geslacht van 't woord overeen; bijv.: *Hebt ge Lotje niet gezien, die zoo opgeschikt is?*

§ 15.

Indien 't zelfstandig naamwoord, waarop 't betrekkelijk voornaamwoord terugziet, *mannelijk enkelvoud* is, zoo is de vorm van den 1^{en} naamval *die* en *welke* en van den 4^{en} naamval *dien* en *welken*; bijv.: *Als ik mooie takjes en bladeren heb, dan komt de landman, die (1° nv.) mij afsnijdt en onder de koe of in het vuur werpt. Eensklaps werd ik uit mijne bespiegelingen gewekt door eenen zwaren slag, welke (1° nv.), niet ongelijk aan het losbarsten van het onweder, zich daar uit de hoogte deed hooren. Bij elken stap echter, dien (4° nv.) men doet, vult zich de indruk van den voet, zoodra men dien opheft, met water. Nader en nader kwam de dolle onafzienbaar breede hoop, welken (4° nv.) we nergens heen ontvluchten konden.*

Is het voorafgaande zelfstandig naamwoord *mannelijk meervoud*, zoo is de 1° en 4° naamval *die* en *welke*; bijv.: *Al de wand'laars, die (1° nv.) het zagen, Blevén staan. De bruidegom kuste de welbesneden vingertoppen, welke (1° nv.) hem werden toegestoken. Hij onderzocht eenige grafheuvelen, die (4° nv.) hij er vond. De indrukken welke (4° n.v.) ze ontvingen, bleven hun bij.*

Wijst het betrekkelijk voornaamwoord terug op een *vrouwelijk* zelfstandig naamwoord, zoo is de 1° en 4° naamval enkel-

en meervoud *die en welke*; bijv.: *Het was de lei, die (1^e nv. enk.) zoo'n spektakel maakte. Onder het witen van dezen welkomstgroet liet de Graaf zijn oog op de vrouw vallen, welke (1^e n.v. enk.) met hare beide knaapjes den Saks vergezelde. Bloemen, die (1^e nv. meerv.) in den winter bloeien, zijn winterbloemen. Dit zijn de gedachten, welke (1^e nv. meerv.) door haren ontstelden geest gaan. In uwe krachtige klauwen houdt ge de gave, die (4^e nv. enk.) ge mij, armen bedelaar, moet toewerpen. Inderdaad, was dit de taal, welke (4^e nv. enk.) hare Siska voeren moest na een geheel jaar afwezigheid? Onder de liefheden die (4^e nv. meerv.) hij van de Spanjaarden genoten had, was, dat hij eenige jaartjes slaaf op de galeien geweest was. Om de stammen van sommige wilde appelboomen lagen hier en daar de vruchten opeengehoopt, welke (4^e nv. meerv.) zij dat jaar hadden gedragen.*

Als het voorafgaande zelfstandige naamwoord *onzijdig* is, zoo is de 1^e en 4^e naamval enkelvoud *dat en hetwelk*, waarvoor men in 't meervoud *die en welke* bezigt; bijv.: *Een bloemken, dat (1^e nv.) te vroeg ontzwellt, Is dra geveld. Maar 't nedrig riet, 't Welk (1^e nv.) buigt en voor zijn strafheid vliedt, Kicetst zijne vlam in 't minste niet. En hooger stijgt hij op en schooner klinkt zijn lied, Dat (4^e nv.) hij uit meer verheven kringen Als vloeiend diamant op de aarde nedergiet. Het was hetzelfde geluid, hetwelk (4^e nv.) wij dien voormiddag meermalen reeds in de verte vernomen hadden. Dat was een pret voor de kinderen, die (1^e nv.) zich toch vrij wat in huis verveelden. Zijn hart kromp ineen bij de gedachte aan de gevaren, welke (1^e nv.) zijne dierbaarste punden bedreigden. Dat waren de laatste woorden, die (4^e nv.) hij nog sprak. De geluiden, welke (4^e nv.) hij opving, deden hem ontstellen.*

§ 16.

De betrekkelijke voornaamwoorden zijn ontstaan óf uit de aanwijzende voornaamwoorden *die* en *dat*, óf uit de vragende of liever de onbepaalde voornaamwoorden *wie*, *welke*, *wat* en *hoedanig*. Ze heeten *betrekkelijke* voornaamwoorden, zoo ze een' bijvoeglijken zin met een' anderen zin verbinden.

Het aanwijzend voornaamwoord *die* werd veel eerder dan *wie* of *welke* als betrekkelijk voornaamwoord gebruikt. Het komt dan ook thans nog veelvuldiger voor.

Er zijn gevallen, waarin 't gebruik van *welke* is buitengesloten. Dit komt nooit voor, als 't voorafgaande woord een persoonlijk voornaamwoord of een der onbepaalde voornaamwoorden *iemand* en *niemand* of een persoons-eigenaam is; bijv.: „*Ik wist dit, mijn vriend! ik, die uwen aard van zoolange ken, dank het den Heere, die mij ingaf het vooreerst te zwijgen, en die mij sterkte gaf tot het ontveinzen van leed!*” Hiervoor zegt men nooit: *ik, welke, den Heere, welke*. Bij voorkeur ook bezigt men *die*, indien 't op een zelfstandig gebruikt woord terugziet, dat een' *persoon* beteekent; bijv.: *De mannen troostten met woorden, gepaard aan krachtige gebaren, den armen kranke, die sprakeloos nederlag. Het was het voorname doel van de meesten, die daar verzameld waren. Daar zijn er ook velen, die men met een' minachtenden blik bejegent. Zijne fiksche moedige houding stortte hoop en moed in aan allen, die hem aanzagen.*

De voorbeelden, die wé in de vorige § van 't gebruik van *welke* en *hetwelk* in den 1^{en} en 4^{en} naamval gaven, kunnen het bewijzen, dat de regel, dien sommigen wel hebben voorgesteld, om bij zaken alleen *welke* te gebruiken,

geen' steek houdt, daar men hier evenzeer *die* vindt gebezigd.

Het betrekkelijk voornaamwoord *welke* biedt eene aangename afwisseling aan, als *die* onmiddellijk voorafgaat; bijv.: *Zeven kogels hadden hem getroffen, en die, welke in het lichaam werden terruggevonden, waren, in weerwil hunner stalen punten, geheel misvormd door den tegenstand der beenderen en weefsels, die zij doorboord en gebroken hadden.*

Heeft men een bijvoeglijk betrekkelijk voornaamwoord noodig, zoo moet *welke* gebezigd worden en kan men zich volstrekt niet van *die* bedienen; bijv.: *De nagel is daarenboven aan de binnenzijde hol en bevat gewoonlijk geronnen bloed en vleeschdeelen, overblijfselen van eenen vroegeren maaltijd, welke dierlijke bestanddeelen tot bederf overgaan en eene giftstof doen geboren worden, welke zich door de wond aan het bloed mededeelt en de genezing zeer bezwaarljk maakt.*

De reden hiervan is, dat *die* of *wie* als betrekkelijk voornaamwoord niet anders dan zelfstandig kan gebruikt worden. *Welke*, daarentegen, komt zoowel bijvoeglijk als zelfstandig voor. Het is in dit voorbeeld bijvoeglijk, omdat het van een zelfstandig naamwoord is gevolgd. In de voorbeelden, welke we in de vorige § van *welke* en *hetwelk* in den 1^{en} en 4^{en} naamval bijbrachten, komen ze zelfstandig voor.

§ 17.

Het vragend of liever 't onbepaald voornaamwoord *wie* komt ook in den 1^{en} naamval als betrekkelijk voornaamwoord voor.

Het heeft dan de beteekenis van *al wie* of *hij die* (= *degene die*); bijv.: *Wie boosheid doet, verschuilt zich voor zijn*

aangezicht, omdat hij de straffe vreest. 't Kan ook als zoodanig van een voorzetsel zijn voorafgegaan en zijn' zelfden vorm behouden; bijv.: *Zou ik niet verheugd zijn, de hand te mogen reiken aan wie in de groeve viel, en een' staf te geven aan wie de bergen beklimt!* Hier heeft aan wie de beteekenis van *aan al wie* of *aan hem die* (= *aan dengene die*). Uit deze voorbeelden blijkt, dat *wie*, uithoofde zijner onbepaalde beteekenis, juist geschikt is om in zoodanige zinnen voor te komen.

Wie, *welke* en *wat* zijn onbepaalde voornaamwoorden. Hiertoe behooren dus niet uitsluitend: *men*, *iemand*, *niet-mand*, *iets* en *niets*. Ze komen als zoodanig nog in de volgende zinnen voor; bijv.: *Wie hij ook zij, ik zal hem niet ontzien. Wat ik ook deed, ik kon hem niet redden. Welken moed hij ook betoonde, hij moest zich aan den vijand overgeven.* Hier staan de bijzinnen: *wie hij ook zij, wat ik ook deed, welken moed hij ook betoonde*, blijkbaar voor: *hij zij wie ook, ik deed wat ook, hij betoonde welken moed ook.*

De onbepaaldheid der beteekenis van *wie*, *welke* en *wat* maakte ze ook juist voor 't vragen geschikt. Zegt men: *Wie klopt daar?* zoo is men aan den naam des kloppenden onbekend en is dus wel genoodzaakt zich van een voornaamwoord te bedienen, dat eene onbepaalde beteekenis heeft.

Men noemt die onbepaalde voornaamwoorden, als ze bij 't vragen gebruikt worden, *vragende* en ingeval zij een' bijzin aan een' anderen zin verbinden, *betrekkelijke* voornaamwoorden.

Ik ga niet, ik kan rustig afwachten, wat er gebeuren zal. Wat (al wat) hij zegt, is de waarheid. Wat ik u bidden mag, ga niet heen. In al deze voorbeelden is *wat* evenzeer een *betrekkelijk* voornaamwoord. Het kan ook bijvoeg-

lijk voorkomen en heeft dan de beteekenis van *welk*; bijv.: *Hij dacht, wat verdriet hij haar had gedaan.* Het wordt niet anders dan in den 1^{en} en 4^{en} naamval gebruikt.

De overige naamvallen worden door *waarvan* en *waaraan* uitgedrukt.

Hoedanig komt ook als betrekkelijk voornaamwoord voor; bijv.: *Er zijn vele openbare gebouwen, hoedanige men in andere landen niet vindt.*

§ 18.

Indien de persoonlijke voornaamwoorden van den 1^{en} en 2^{en} persoon gevolgd zijn van 't betrekkelijk voornaamwoord *die*, hebben ze invloed op de persoonsvorming van 't werkw. in den *bijvoeglijken* zin; bijv.: *Ik, die 't wel met u meen, moet u voor dien omgang waarschuwen. Zijt gij het niet, die mij met opgehevene handen smeektet u vrijheid en nering te geven?*

Hier blijkt, dat de vormen der gezegden *meen* en *smeektet* wel degelijk overeenkomen met de persoonlijke voornaamwoorden *ik* en *gij*. Het werkwoord van den bijvoeglijken zin staat dan ook in den 1^{en} persoon meervoud, indien 't voornaamwoord, waarop *die* terugziet, *wij* is; bijv.: *Wij, die hier lang vóór u gekomen zijn, hebben evenmin iets van dien aard gezien.*

Het komt ook voor, dat het persoonlijk voornaamwoord, waarop *die* terugwijst, in den hoofdzin niet uitgedrukt is; bijv.: *O, moeder, die zoo lang deze aard' mij hebt verhemeld — Zeg, zweeft gij in de lucht, waarin ik ademhale, En is die wind uw ziel, die mij het voorhoofd streelt?* Hier is blijkbaar het persoonlijk voornaamwoord *gij* niet uitgedrukt, waarmee de vorm *hebt* in dien bijvoeglijken zin

overeenkomt. Hij kan toch niet door 't zelfstandig naamwoord *moeder* aangewezen zijn, dat als aangesproken persoon voorkomt en dus geen' invloed oefent op den vorm van 't gezegde. In den volgenden zin ziet *die* terug op *u*: *En nu denk ik aan u, kleine Karel, die daar woondet in die treurige, donkere kamer.* Dat de vorm *woondet* in geen geval door de aanspreking kan veroorzaakt worden, blijkt hier overtuigend, daar *kleine Karel* ook elders in den hoofdzin kon zijn opgenomen; bijv.: *En nu, kleine Karel, enz. En nu denk ik, kleine Karel, enz.*

Het werkwoord van den bijvoeglijken zin stemt niet met het persoonlijk voornaamwoord van den 1^{en} en 2^{en} persoon overeen, indien hieraan, door middel van 't werkwoord *zijn* of *wezen* een zelfstandig naamwoord of zelfstandig gebruikt woord is toegevoegd; bijv.: *Ik ben een vriend, die u we seilen toont. Gij zijt de dwaas, die zich zoo onverstandig heeft uitgelaten. Ik was de vreemdeling, die u om hulp en bijstand heeft gesmeekt. Gij zijt de held, die de eer des vaderlands heeft gewroken.*

Indien 't betrekkelijk voornaamwoord terugziet op twee enkelvoudige zelfstandige naamwoorden, die door 't voegwoord *en* zijn vereenigd, dan komt het werkwoord van den bijvoeglijken zin in den 3^{en} persoon meervoud te staan; bijv.: *Maar indien wij den grijsaard naderen met een ontzag en eerbied, die zelve naar godsdienstige vereering zweemen, het is omdat wij vroomheid, innige vroomheid bij hem onderstellen.*

§ 19.

In § 15 hebben we de vormen der betrekkelijke voornaamwoorden *die*, *dat*, *welke* en *hetwelk* in den 1^{en} en

4^{en} naamval enkel- en meervoud van de drie geslachten doen kennen. Voor we de vormen, welke die betrekkelijke voornaamwoorden in de overige naamvallen kunnen hebben, bespreken, moeten we vooraf opmerken, dat zoo 't betrekkelijk voornaamwoord *die* door een voorzetsel is voorafgegaan, men de vormen *wie* en *wien* bezigt. Deze zijn blijkbaar niet aan 't aanwijzend voornaamwoord *die* eigen; weshalve hier niet dit voornaamwoord, maar eigenlijk 't vragend of liever het onbepaald voornaamwoord *wie* betrekkelijk wordt gebruikt. De eerste vorm *wie*: *aan wie, met wie*, enz., wordt namelijk gebezigd, als 't zelfstandig naamwoord, waarop 't betrekkelijk voornaamwoord terugwijst, *mannelijk* en *onzijdig meervoud* of *vrouwelijk enkel- en meervoud* is; bijv.: *Hij vindt daar andere makkers, met wie hij reeds in het vorige jaar gemeene zaak maakte. En waar zijn al die liefstellige gonzende wijfjes, met wie zij door struik en boom joegen, met wie zij dag aan dag speelden? Geene nieuwe leederheid, hoe groot, kan het beeld uit hare kinderjaren, de trekken der afgestorvene, aan wie al de herinneringen uit hare eerste jeugd zich vastknoopten, in haar gemoed verdringen, uitwisschen, vernietigen. Groote en zware baren, voor wie de kleinere golven zich bogen, kwamen aanrollen.*

De laatste vorm *wien* wordt in dit geval gebruikt, als 't voorafgaand zelfstandig naamwoord *mannelijk enkelvoud* is; bijv.: *Oranje, op wien Geraerts voorkomen niet den minsten indruk had gemaakt, was aan tafel zoo opgeruimd als gewoonlijk.*

Voor den 2^{en} en 3^{en} naamval van 't betrekkelijk voornaamwoord *die* bezigt men evenmin de vormen van 't aanwijzend voornaamwoord, maar wel die, welke 't vragend voornaamwoord daarvoor heeft, nl. *wier, wiens, wien* en *wie*.

Wier is de 2^e naamval *vrouwelijk* enkel- en meervoud, alsmede *mannelijk* en *onzijdig* meervoud; bijv.: 't *Waar* dwaasheid, zoo we op jeugd vertrouwen, *Wier* uurglas dikwijls ras verloopt. Na lang rondzwerfen zullen ze, geheel doorweekt, zinken, om mettertijd weer tot voedsel te verstrekken voor de schoone planten, wier bloemen des zomers zoo bevallig op de watervlakte drijven en zweven. Hij voerde veel gevangenen naar Rome, *Wier* losgeld de openlijke schatkist vulde. Hun doodsgil sterft weg onder de wraakreten hunner broeders, de strijdleuze der overwinnaars, het geknars en geratel der wapenen, het stampen der brieschende rossen, *wier* hoeven hen vermorselen.

Aanm. In 't volgend voorbeeld uit DE KEYSERS *Een Bloemkrans* vindt men *wier* gebezigd, dat terugziet op het zelfstandig naamwoord *kind*: Nog leeft in Zwedens hoofdstad eene overlevering van een kind uit de berglanden, *wier* schoonheid geene wedergade had, die gevierd en bewonderd werd door allen. Het *natuurlijk* geslacht van dat woord wordt hier door het betrekkelijk voornaamwoord gevolgd, ten einde reeds dadelijk te doen uitkomen, dat men hier aan een *vrouwelijk* wezen heeft te denken.

Wiens is de 2^e naamval *mannelijk* enkelvoud; bijv.: *Nergens* klopte mij het harte met zooveel zelfvoldoening en dankbaarheid als aan het armoedige ziekbed van den kleinen Karel, *wiens* leed ik in slaap zong.

Die vorm komt ook voor, als 't voorafgaand zelfstandig naamwoord *onzijdig* is; bijv.: *Lief roosje, Wiens* bloesjen *Een* poosje maar staat.

Het betrekkelijk voornaamwoord *welke* komt weinig in den 2^{en} naamval *mannelijk* enkelvoud voor. *Welks* wordt gemeenlijk gebezigd, als 't op een *onzijdig* enkelvoudig zelfstandig naamwoord terugwijst. Is dit de naam van

een wezen, waarvan, uit het woord zelf, niet voldoende blijkt of 't mannelijk of vrouwelijk is — zooals bijv. met *kind* 't geval is, — dan bedient men zich van *wier* of *wiens*, naarmate men een meisje of een knaapje bedoelt. Bezigt men echter 't woord *knaapje*, zoo kan men van *welks* of *wiens* gebruik maken.

Wien komt als 3^e naamval voornamelijk voor in 't mannelijk geslacht; bijv.: *Gedachtig aan zijne belofte, bekampt hij zijne smart met al de kracht, die in hem is, en begeeft zich naar den Spanjaard, wien hij hulp en bescherming toezei. Ja, in de oogen van sommigen, wien hij juist een hartelijk woord had toegevoegd, pardedn zelfs tranen!*

In 't volgende voorbeeld komt *wien* in den 3^{en} naamval meervoud van 't onzijdig geslacht voor: *Duizenden van gekorvene dieren worden geboren, wien de uitbottende bladeren tot voedsel moeten dienen gedurende hun kortstondig en gedaantewisselend leven.*

Als de 3^e naamval van 't vrouwelijk geslacht wordt veelal *wie* gebezigd; bijv.: *De zonen keerden niet weder, en er was geen dochter des huizes meer, wie die hoeve ten deel viel. „Och”, zegt ze dan tegen de buur vrouwen, wie dat misschien wel wat te veel lijkt, „och, ze heeft anders ook niets, waarom zou ik het niet doen!”*

§ 20.

De 2^e naamvalsvormen van 't betrekkelijk voornaamwoord *die*: *wier* en *wiens*, en die van 't betrekkelijk voornaamwoord *welke*: *welker* en *welks*, vindt men ook voorafgegaan door eenig voorzetsel; bijv.: *Het geducht en veelbeteekenend zwijgen van de joelende menigte, in wier hoofden en gemoederen toch zoo heftige driften woelden, had*

toch iets akelig. De donkere lanen, in wier schaduwrijke diepte u één blik gegund werd; dat dal, waarin gij zoudt willen mijmeren; gindsche heuvelenrij, die tot klimmen uitlokt, tot klimmen en rusten; het klokje, de bouwval, de schuimende beek, — — alles lacht u toe, maar evenals een' schooljongen de rijkgeladen appelboomen in meesters tuin. Daar liggen zij neder, in gindschen kelder, de mannen van naam en faam, voor wier glorie stad en land haast te klein was — hoe weinig ruimte behoeven zij thans! Talrijke vaartuigen, op wier masten de vergulde stengen in het zonnelicht blonken, en waar eene bonte mengeling van wimpels en vlaggen van afwapperden, bedekten de breede rivier. De ervaring van zijn onvermogen zal hem het oog doen opheffen tot den grooten Schepper, van Wiens macht en majesteit elke bladzijde in het boek der natuur zoo luide spreekt.

De voorbeelden, dat *welker*, voorafgegaan van een voorzetsel, is gebezigd, zijn zeer schaarsch. *Welks* vindt men echter in dergelijk geval niet alleen als den 2^{en} naamval enkelvoud van 't onzijdig, maar ook van 't mannelijk geslacht gebruikt; bijv.: *Waarheid*, door hem onoverwikt en ten koste van wat het ook zij voorgestaan tegen hare heftigste belagers; tegenover de achtbaarste vergaderingen van rechters, zoowel als tegenover den dappersten en doortuchtigsten vorst; voorgestaan ja, in uitdrukkingen soms, waaruit diepe verontwaardiging spreekt, maar toch uit een hart wellende, op welks bodem bitterheid noch wraakzucht ligt. Gestompel op de trap en de flauwe schemering van een nachtlampje dat naderde, verwittigden mij, dat de bewoners naar beneden kwamen, om zich in veiligheid te stellen onder het zware gewelf van den gang, a an welks einde ik mij in het duister bevond.

In de vorige § is opgemerkt, dat *welks* weinig gebruikelijk is als de 2° naamval enkelvoud van 't mannelijk ge-

slacht. Deze vorm komt meer voor, indien hij van eenig voorzetsel is voorafgegaan.

De voorzetsels beheerschen die 2^e naamvals vormen niet. Zij behooren bij de daarop volgende zelfstandige naamwoorden. Deze staan dus in den 4^{en} naamval. De vormen *wier*, *wiens*, *welker* en *welks* staan daarentegen in den 2^{en} naamval en ontleenen hun *geslacht* en *getal* aan 't zelfstandig naamwoord, waarop zij terugzien. Zoo is, bijv., in den eersten samengestelden volzin *hoofden*, onz. meerv. 4^e naamv., *wier* vr. enk. 2^e naamv. Zeg dit van dergelijke woorden in de overige zinnen.

Worden *wier*, *wiens*, *welker* en *welks*, zooals in de vorige §, niet van een voorzetsel voorafgegaan, zoo kan 't volgend zelfstandig naamwoord in den 1^{en} en 4^{en} naamval staan, naarmate dit in den bijvoeglijken zin als onderwerp of voorwerp optreedt. Zoo is in: *Lief roosje, Wiens bloosjen Een poosje maar staat*, 't zelfstandig naamwoord *bloosje* onz. enk. 1^e naamv., en in: *Nergens klopte mij het harte met zooveel zelfvoldoening en dankbaarheid als aan het armoedige ziekbed van den kleinen Karel, wiens leed ik in slaap zong*, het zelfstandig naamwoord *leed*, onz. enk. 4^e naamval.

§ 21.

De bijwoorden, die, evenals de betrekkelijke voornaamwoorden, een' bijvoeglijken zin met een' anderen zin verbinden, zijn samenstellingen van 't bijwoord *waar* en veelal een of ander voorzetsel, als: *waaraan*, *waarbij*, *waardoor*, *waarheen*, *waarin*, *waarmede*, *waarnaar*, *waarom*, *waaromheen*, *waaronder*, *waarop*, *waarover*, *waartoe*, *waaruit*, *waarvan*, *waarvoor*; bijv.: *Frederik Hendrik liet ter eere van Piet Heyn*

eenen kostbaren maaltijd aanrichten, waaraan deze tusschen den stadhouder en den koning van Bohemen aanzat. En de naam dan, waar bij ze bij ons bekend zijn? Opgetogen koesterde zij (de Vergeet-mij-niet) zich in de eerste zonnestrallen, die den dauwdroppel op haar blauw kleedje als eene parel deden schitteren en waardoor de rijke natuur zich in den bekoorlijksten vorm aan haar' blik vertoonde. Zij weet zich de plaats niet te herinneren, waarheen haar oom is gereisd. De jongeling, dien gij gedood hebt, is mijn zoon, de eenige van mijn' stam, de kostbaarste schat, waarin ik mij verheugde. Groote zangeressen, met bloemen bekranst, zouden mij den handdruk benijd hebben, waarmede de lieve zieke me telkens dankte. In het priëel stond eene vaas, waarnaar de kleine hare handjes uitstreekte. Den denker schonk hij (de Dood) een' roem bij de nawereld, waaron hij den tijdgenoot misschien lang zonder vrucht had gebedeld. Men zag er verscheidene rozenperken, waaromheen in 't voorjaar een kring van gele krokussen bloeien moest. De steiger stortte neer, waaronder een voorbijganger verpletterde. Het (het water) verzamelt zich dan in putten en gewelven, welke er zijn middenin den ijsklomp, of het daalt zelfs af tot op den grond, waaron de gletscher rust. De oppervlakte van den gletscher is geen effen en gladde ijsspiegel, waaronder de schaatsenrijder zoude kunnen zweven. Ze zouden oneindig langer aan de stofwisseling, waartoe ze toch veroordeeld zijn, weerstand hebben kunnen bieden. Hij ware gaarne weder tot de zon opgestegen, om met haar door de lucht te zeilen, naar den oceaen terug, waaru it hij met zooveel koenheid was ontsnapt. Voeg hierbij de overal opgeworpen heuveltjes der vaya's of witte mieren, waarvan sommige vier a vijf voet hoog waren. 't Was een monster, waarvoor ik bijna schrikte.

De meeste dier bijwoorden zijn vermeld. Er zijn er echter nog meer, zooals: *waarachter*, *waarboven*, enz.

Zij hebben veel van betrekkelijke voornaamwoorden en kunnen er ook door vervangen worden. Deze zijn dan van hetzelfde voorzetsel voorafgegaan, dat met *waar* is verbonden. Zoo kan men voor *waaraan*, in den eerst gekozen zin, ook *aan welken* schrijven. Het zelfstandig naamwoord, waarop 't betrekkelijk voornaamwoord terugziet (*maaltijd*), is mannelijk enkelvoud. Zeg nu zelf eens, op welke wijze die bijwoorden in de overige zinnen kunnen vervangen worden.

Aanm. Ziet *waardoor* soms op een *onzijdig* enkelvoudig zelfstandig naamwoord terug, dan kan men hiervoor wel *door hetwelk*, maar niet *door dat* bezigen. Het betrekkelijk voornaamwoord *dat* komt wel in den 4^{en} naamval voor, indien 't als 't *voorwerp* optreedt; doch het duldt niet, dat het van een voorzetsel is voorafgegaan. *Door dat* wordt wel als voegwoord voor *doordien* gebezigd.

Wederkeerig vindt men, in stee van zulke bijwoorden, de betrekkelijke voornaamwoorden, voorafgegaan van een voorzetsel, gebezigd; bijv.: *Met het heidensche bijgeloof is ook 't vertrouwen in de kracht der Marentakken langzamerhand verdwenen, en de plant, aan welke men weleer goddelijk eerbetoen toebracht, wordt tegenwoordig kortweg eene Woekerplant genoemd. Tenten van onderscheidene grootte en vorm, boven welke zich baanderollen en golvende paardestaarten verhieven, waren langs den oever opgeslagen. Vondels zedelijke grootheid blinkt reeds uit in den moed, met welken hij bezwaren van allerlei aard heeft weten te bekampen. Gij zult ze er vinden, eiken en beuken, op wie het zegel veler eeuwen staat ingedrukt.*

Het gebeurt ook, dat sommige dier bijwoorden zóo ge-

bruikt zijn, dat ze niet op een zelfstandig naamwoord of een als zoodanig gebruikt woord, maar op den inhoud van den zin terugzien; bijv.: *Welk eigenaar van huizen vreest dit verschijnsel niet als een' zekeren voorbode van kort aanstaande, soms aanzienlijke kosten, w a a r b i j dan nog de ondervinding komt, dat het kosten zijn, welke gedurig terugkomen. Zij ontwikkelt zich alleen op de takken van andere boomen, en deelt met de tafelschuimers dit karakter, dat ze bij voorkeur zich weet in te dringen bij de grooten en verhevenen, w a a r t o e zij, als 't mogelijk is, den Eik verkiest, in wiens top ze zich nestelt.*

Ze kunnen in dit geval niet door een betrekkelijk voornaamwoord, voorafgegaan van een voorzetsel, worden vervangen.

De deelen, waaruit die bijwoorden bestaan, kunnen ook veelal van elkander gescheiden worden; bijv.: *De voortgang van den brand, w a a r geen blusschen meer aan was, had nu de Saksen gedwongen aan wal te springen en daar was een strijd aan te vangen, nog ongelijker dan te voren.*

Het is bij goede schrijvers ook niet zeldzaam, dat zij die bijwoorden niet alleen gebruiken, als zij op zaken, maar ook als zij op *personen* terugzien; bijv.: *De personen, w a a r u i t deze kleine burgerstaat is samengesteld, zijn van verschillenden aard: dienstboden, werklieden, kinderen, de hoofden des gezins zelve.*

§ 22.

De meeste voornaamwoorden behooren tot de *bepaalde*, d. i. ze hebben eene beteekenis, die voor den hoorder wel te begrijpen is. Tot de bepaalde voornaamwoorden behooren de *persoonlijke, bezittelijke, aanwijzende* en *betrekke-*

lijke voornaamwoorden. Er zijn echter ook eenige voornaamwoorden, waarvan de hoorder niet kan zeggen, welk persoon of zaak er eigenlijk mee bedoeld wordt. Ze heeten daarom *onbepaalde* voornaamwoorden. Het zijn niet alleen — zooals men voorheen algemeen stelde, — de voornaamwoorden *men*, *iemand*, *niemand*, *iets* en *niets*, maar ook de voornaamwoorden *wie*, *wat*, *welke*, *hoedanig*, gelijk die in *toegevende* zinnen (zie § 34) nog gebruikt worden.

De 5 eerste voornaamwoorden kunnen niet anders dan als *onbepaalde* voornaamwoorden worden gebezigd. Ze kunnen nooit, gelijk de 4 volgende, als *vragende* of als *betrekkelijke* voornaamwoorden optreden. Zoo is 't ook met het voornaamwoord *het*. Dit komt in de volgende zinnen als een *onbepaald* voornaamwoord voor: *Het is vandaag mooi weer. Het regende* (of *woei*, of *hagelde*, enz.) *gisteren. 't Was vroeg in den morgen. Zijn zusje schijnt toch een flauw begrip er van te hebben, dat het met die dichte deur niet pluis is. Ik meen het goed met u. Zij hebben het druk. De zieke maakt het niet lang meer goed.* Zoodanig komt het ook veelal in raadsels voor; bijv.: *'t Zit op een stokje, 't Draagt een rood rokje, — 't Heeft ook een buikje, vol lekkeren wijn.* In de uitdrukking *deze of gene* zijn deze voornaamwoorden eveneens onbepaald. *Wat* wordt nog veelvuldig als onbepaald voornaamwoord gebezigd; bijv.: *Ik heb u wat (iets) te zeggen. Ik vind dat wat (iets) te groot. Het* wordt echter veelvuldig als een bepaald voornaamwoord gebruikt en behoort dan tot de *persoonlijke* voornaamwoorden; bijv.: *Nog één liedje. Ik hoor het zoo graag! Maar ik heb mijn woord gegeven en ik zal het gestand doen.*

Die onbepaaldheid der beteekenis was juist de oorzaak, dat de onbepaalde voornaamwoorden *wie*, *welke*, *wat*, *hoe-*

danig ook geschikt waren om naar onbekende personen of zaken te vragen en dus als *vragende* voornaamwoorden op te treden.

Tot de bepaalde voornaamwoorden behooren ook de *bepalingaanduidende* voornaamwoorden. Men treft ze in de volgende zinnen aan: *Hij, in wiens zak ik den beker vind, die zal alleen mijns heeren slaaf zijn. En wie was de oude juffrouw? Dezelfde die, met Juni wordt het een jaar, gestorven en begraven is. Die menschen zijn alleen gelukkig, die met het hunne tevreden zijn. Degenen of diegenen die zoo denken, bedriegen zich. Zulke bloemen als daar groeien, heb ik in mijn leven niet gezien. Dergelijke verhalen als gij leest, zijn prettig. Zijn land en dat van uw' buurman beloven een' rijken oogst.* De bepaling, waaraan deze voornaamwoorden hun' naam ontleenen, wordt echter niet altijd uitgedrukt; bijv.: *Zulke boeken zijn gevaarlijk.* In dat geval kan de bepaling er bij gedacht worden.

Ten onrechte heeft men deze eerst *bepalende* voornaamwoorden genoemd. De voornaamwoorden *mijn, onze, wo, zijn, haar, hun, die, deze, gene* verdienen veeleer dien naam, omdat zij 't zelfstandig naamwoord, waarbij zij staan, werkelijk bepalen (zie § 1 en § 2 van 't 1^e St., 2^e G.).

De voornaamwoorden kunnen ook *zelfstandig* of *bijvoeglijk* gebruikt voorkomen.

De persoonlijke en de onbepaalde voornaamwoorden zijn zelfstandig. Tot de *persoonlijke* behooren ook: *zich, elkander* en *malkander*. Deze voornaamwoorden missen den 1^{en} naamval. Beteekenen deze zinnen wel hetzelfde: *Deze kinderen vermaken zich* (of *zich zelve*) en *Deze kinderen vermaken elkander*? Het voornaamwoord *zelf* — dat sommigen een *uitsluitend* voornaamwoord noemen, — wordt in 't meervoud *zelve* of *zelve* geschreven. *Elkander* en

elk ander moet men niet verwarren. Hier volgt van beide een voorbeeld: *En toch was 't juist zoo; die officier en die soldaten, die elkander in het vuur hadden leeren kennen, schaamden zich niet hun gevoel lucht te geven. Gij zijt de beste soldaat, dien ik onder mijne orders heb; gij waart een voorbeeld voor ieder, die met u diende of u leerde kennen; gij deedt altijd uw' plicht met meer nauwgezetheid dan elk ander.* *Malkander* komt weinig meer voor. Hiervoor vindt men wel den verkorten vorm *mekaar* gebezigd.

De overige voornaamwoorden zijn deels *zelfstandig*, deels *bijvoeglijk*.

De bezittelijke voornaamwoorden *mijn, onze, uw, zijn, haar, hun* zijn gewoonlijk bijvoeglijk. In de bede: *Uw is het koninkrijk*, komt *uw* zelfstandig voor. *De mijne, de onze, de uwe, de zijne, de hare, de hunne* zijn zelfstandig. In 't meervoud schrijft men: *de mijne, de onze, enz.*; bijv.: *uwe boeken en de mijne; zijne kinderen en de onze.* — *De mijnen, de onzen, enz.* behelst het begrip van *personen*, bijv.: *De mijnen* (d. i. *mijne onderhoorigen*) *dragen daarvan de schuld niet.* *De onzen* (d. i. *onze soldaten*) *verweerden zich dapper.* *Zijn de uwen* (d. i. *uwe huisgenooten*) *welvarende?* *Heemskerk en de zijnen* (d. i. *zijne tochtgenooten*) *overwinterden op 't onherbergzame eiland Nova-Zembla.*

De bezittelijke voornaamwoorden van den 3^{en} persoon hebben het kenmerk van tweeërlei geslacht, bijv.: *Ja, zij was mismaakt, het arme kind! Hare gebogen houding boezemde mij deernis in.* Dat bezittelijk voornaamwoord wijst een *vrouwelijk* wezen aan. De vorm van 't woord is *hare*, omdat *houding* vrouwelijk is.

Hoe zou de zin zijn, indien 't arme kind eens een jongskens ware?

De aanwijzende voornaamwoorden *deze, die* en *gene* zijn

bijvoeglijk (zie § 2, 1^e St., 2^e G.). Staan ze alleen, dan zijn ze nog bijvoeglijk, omdat het verzwegen zelfstandig naamwoord er bij gedacht wordt; bijv.: *Deze held behaalt meer roem dan die* (held). *Die boom belooft meer vrucht dan gene* (boom). Zij komen zelfstandig voor, in dienze in de plaats van persoonlijke voornaamwoorden gebezigd worden; bijv.: *Dezen hadden een ander gevoel tegen Kies in het harte, en hun afscheidsgroet zoude hard en schamper hebben geklonken, zoo zij dien lucht hadden gegeven. Vader Mispelboom zocht naar de woorden, om aan den prediker zijn dank te betuigen, en vond die niet.*

Het zelfstandig aanwijzend voornaamwoord *deze* neemt in 't meervoud de *n* aan, zoo 't *personen* aanduidt, en verkeert dus in 't zelfde geval als *allen*, *beiden*, *velen*, enz. De 2^e naamval *dezer* wordt ook gebezigd, bijv.: *Noch dezer goedheden* (nl. die van de tweede moeder), *noch de berispingen haars vaders, noch de terechtwijzingen van hare jongere zuster, niets scheen in staat haar te winnen.*

Het zelfstandig gebruikt aanwijzend voornaamwoord *die* komt ook in den 2^{en} naamval mannelijk enkelvoud voor; bijv.: *Of diens oog zich nooit had verheugd in het vroolijk groen daarboven! Ze hecht zich te vaster aan haar' aanvankelijken beschermer en ze dringt hare zuigers te dieper in diens lichaam.*

De betrekkelijke voornaamwoorden zijn zelfstandig. Ze behooren tot de bepaalde voornaamwoorden, omdat zij de beteekenis hebben van 't zelfstandig naamwoord, waarop zij terugzien. Alleen wanneer *welke* en *hoedanige* van een zelfstandig naamwoord zijn vergezeld, zijn ze bijvoeglijk. Overigens zijn ook deze voornaamwoorden zelfstandig.

De *vragende* voornaamwoorden zijn zelfstandig. *Welke* en *hoedanige* zijn eveneens bijvoeglijk, als ze van een zelf-

standig naamwoord zijn vergezeld of dit er bij gedacht wordt; bijv.: *Ik wist dat de zaak aan de orde zou komen. Welke (zaak)?*

Het bijvoeglijk vragend voornaamwoord *welke* is in den 1^{en} naamval van 't mannelijk enkelvoud *welk*, en beteekent dan *wat voor*; bijv.: *Welk groot man heeft dat gezegd?* Met *welke* vraagt men naar den naam; bijv.: *Welke reiziger heeft die binnenlanden geheel doorkruist?*

Van de *onbepaalde* voornaamwoorden kunnen alleen *welke* en *hoedanig* bijvoeglijk voorkomen; bijv.: *Welke betrekking iemand ook moge bekleeden, hij moet haar met ijver vervullen. Geen boek, van hoedanigen inhoud het ook zij, kan hem boeien.* De overige zijn alle zelfstandig. Sommigen brengen ook nog tot de onbepaalde voornaamwoorden: *een in: een uwer vrienden, iedereen, menigeen, zeker, eenig, ander.* Van deze zijn alleen de drie laatste bijvoeglijk.

De *bepalingaanduidende* voornaamwoorden zijn zelfstandig; doch *zulke* en *dergelijke* komen bijvoeglijk voor. *Dezelfde* is nu eens bijvoeglijk, dan weer zelfstandig, naarmate er al dan niet een zelfstandig naamwoord bij staat of bij gedacht kan worden. Komt het zelfstandig voor, zoo wordt het evenals *de vrome, de geleerde*, enz. verbogen (zie § 20, 1^e St., 2^e G.). Is het bijvoeglijk gebruikt, zoo gaat alleen de 2^e, 3^e en 4^e naamval *mannelijk enkelvoud* op eene *n* uit: *deszelfden, denzelfden, denzelfden*, benevens de 2^e naamval onzijdig enkelvoud: *deszelfden*, en de 3^e naamval meervoud der drie geslachten: *denzelfden*.

§ 23.

De bijvoeglijke zinnen, die in verkorten vorm kunnen gebezigd worden, zijn de zoodanige, waarin 't betrekkelijk

voornaamwoord in den 1^{en} naamval voorkomt en het gezegde uit het werkwoord *zijn* en een verleden deelwoord of een zelfstandig of een bijvoeglijk naamwoord bestaat. Bij deze wijziging blijft het verleden deelwoord, het bijvoeglijk of zelfstandig naamwoord over; zoodat het betrekkelijk voornaamwoord en het hulpwerkwoord (*zijn*) of het werkwoordelijk deel van 't gezegde (*zijn*) vervallen. Bijvoorbeeld:

Ik jubelde als een nachtegaal, Verborgten voor het oog. Groote zangeressen, met bloemen bekranst, zouden mij den handdruk benijd hebben, waarmee de lieve zieke mij telkens dankte. Een dauw van zoeten geur, gerezen uit de lucht, Geeft voedsel aan het loof en drenkt de jonge vrucht. Met rust de gloor van 't stervend westerrood Op 't akkerveld, bedekt met golvend graan. Hunne schrikverwekkende schreeuwen en kreten, vermengd met het treurig gehuil der jakhalzen, klinken door het geheele woud. Nu staan we aan eenen waterplas, gehuld in een' krans van riet. Na lang rondzwerfen zullen we, geheel doorweekt, zinken. De knaap, ras besloten, springt met zijn' met ijzer beslagen stok naar een' hoop struiken.

*De vogels, door en door moe van het vliegen, gingen met vrouw en kind naar bed. Een knaapje zag een roosje staan, Een roosjen uit de dalen, Zoo liefelijk van stam en blaân. Ik naaide twee kleedjes, heel keurig van sneé. Er zijn twee kleine venstertjes In 't huis, elk van één ruit. Die vrouw, even hongurig, roert ijverig met een' grooten stok in de kokende en pruttelende spijsje. Blijft in een' verkorten bijvoeglijken zin alleen 't zelfstandig naamwoord over, dan stemt het met het woord, tot welks bepaling het strekt, in naamval en getal overeen; bijv.: *Zou ik hem, mijnen dierbaren vriend, dit genoeg niet gunnen? Die lompe visscher was Siwart, uw zoon, dien**

gij hebt verongelikt. Voor hem, den knaap, was de last van zulk een leed volstrekt nieuw en ongewoon. Gij ziet hem daar stil en tevreden, op het bovenkamertje, tusschen het ledekant en de tafel, op den ziekenstoel, den troon der herstellenden, zitten.

Het zelfstandig naamwoord, dat als eene dergelijke bepaling gebruikt wordt, noemt men eene *bijstelling* (*appositie*). Somwijlen is het onmiddellijk weer zelf bepaald; bijv.: *Met haar handwerk onledig, bespreken de zusters huiselijke zaken: in wat geest zij het met de groentvrouw stellen zullen, welke bevelen de slager ontvangen zal, en hoe zij uit den afgedankten wintermantel van Marianne, de zuster die op Keetje volgt, 't gereedelijkst een' daagschen kiel voor Anton flikken zouden.*

*Verkies, Dorothea! verkies nu ge kunt,
Den gade, den bruidschat, dien Cesar u gunt.*

Hier is *den bruidschat* geen bijstelling, maar, evenals *den gade*, 't voorwerp van *verkiezen*.

§ 24.

De plaats, die de volledige en verkorte bijvoeglijke zinnen innemen, is regelmatig achter 't zelfstandig naamwoord of zelfstandig voornaamwoord, dat ze bepalen. Indien dit woord niet het laatste van den voorgaanden zin is, komen ze als *tusschenzinnen* voor. — Bijvoorbeeld: *De raaf, buiten zich zelve van verbazing, stond het wonder aan, dat men haar voor eenen adelaar aanzag. In we krachtige klauwen houdt ge de gave, die ge mij, armen bedelaar, moet toewerpen. Ge zijt wezenlijk 't ongelukkigste dier, dat ik ken. Wezenlijk, daar zie ik nog*

de striemen, die de leelijke zweep op uwe huid achterliet. De Lente verfde de bladeren, die er eerst maar bleek en geel uitzagen, mooi groen en streek met haar penseel, waarin nog wat verf over was, een paar groene vlekjes op de witte bloesems. Hoe fijn is de draad, dien eene spin met de grootste snelheid van den eenen wand naar den anderen weet te trekken! Zie, vóór 't venster zit een jongen. . . . Zon-lief, die hem daar begluurt, Knikt hem toe. Maar iedere klier heeft wel duizend kleine openingen, die alle natuurlijk haren dienst doen. Het land, dat door de vorst zoo lang gesloten was, Vertoont ons menig' bloem en groen en welig gras. Het pikte de korrels op, die de kinderen op de tafel strooiden. Een bloemen, dat te vroeg ontzwelt, Is dra geveld. Er komt nooit iemand, die mij bewondert en prijst. Al de wand'laars, die het zagen, bleven staan. Een vrucht, die lust en kracht belooft, Moet traag gestoofd. Hij vindt daar makkers, met wie hij reeds in het vorige jaar gemeene zaak maakte, broeders, met wie hij zijn slaapvertrek gedeeld heeft en die nu met hem tot een nieuw leven zijn ontwaakt.

Ook treft men voorbeelden aan, waarin de volledige of de verkorte bijvoeglijke zin niet onmiddellijk volgt op het woord, dat hij bepaalt; bijv.: *Geen mensch op de heele wereld, die zooveel vertelseltjes kent als Klaas Vaak. Er zijn twee kleine venstertjes In 't huis, elk van éen ruit. Naast de letters van dit voorbeeld stonden eenige letters van Anton, die net zoo mooi meenden te wezen. Eene raaf droeg een stuk vergiftigd vleesch in hare klauwen, dat een tuinier voor de kat van zijnen buurman in den tuin had nedergelegd.*

Uit den samenhang blijkt voldoende, dat de bijvoeglijke zinnen bij de woorden *mensch*, *venstertjes*, *letters* en *een stuk vergiftigd vleesch* behooren; daarom is eene dergelijke eenigszins vrijere plaatsing van zoodanige zinnen geoorloofd.

§ 25.

De bijvoeglijke zinnen komen ook zóo voor, dat zij een zelfstandig naamwoord of zelfstandig voornaamwoord van den hoofdzin bepalen en tevens van een' zelfstandigen zin zijn gevolgd; bijv.: *En de moeder, die meent, dat hij een dokter is, vertelt hem heel omslachtig van hare ziekte.* Hier is de hoofdzin: *En de moeder vertelt hem heel omslachtig van hare ziekte.* Het onderwerp van dien hoofdzin: *de moeder*, is gevolgd van den bijvoeglijken zin: *die meent*, en deze van den zelfstandigen voorwerpszin: *dat hij een dokter is.*

Ook kan een tweede bijvoeglijke zin een zelfstandig naamwoord bepalen van den eersten bijvoeglijken zin; bijv.: *Niet een, die al de kleuren kent En vormen, die hij geeft.* De hoofdzin: *niet een* is onvolledig, omdat er 't gezegde niet in uitgedrukt is. De eerste bijvoeglijke zin is: *die al de kleuren en vormen kent.* Deze bepaalt het bestanddeel van dien onvolledig uitgedrukten hoofdzin: *niet een*; terwijl de tweede bijvoeglijke zin *al de kleuren en vormen* van den vorigen bijvoeglijken zin bepaalt.

Hetzelfde merkt men in den volgende samengestelden zin op: *Ik moet wel gek wezen, als ik maar altijd klaar wilde staan voor die luie maag, die in hare vadzigheid het voedsel opvangt, waarop ik mij eerst moe gekauwd heb.* Twee bijvoeglijke zinnen komen hier voor, waarvan de laatste het zelfstandig naamwoord (*voedsel*) van den eersten bepaalt;

maar dèze zin zelve hangt niet van den hoofdzin: *ik moest wel gek wezen*, af, maar van den bijwoordelijken zin: *als ik maar altijd klaar wilde staan voor die lue maag*.

Ook vindt men voorbeelden, waarin de bijvoeglijke zin op den zelfstandigen zin volgt; bijv.: *'t Is bijna niet te gelooven, maar 't moet toch waar wezen, dat in zeer ouden tijd de vogels door hunnen zang spraken tot ieder, die er maar ooren naar had*. Hier bepaalt de bijvoeglijke zin het woord *ieder* in den voorgaanden zelfstandigen onderwerpszin.

De bijvoeglijke zinnen kunnen ook *nevenschikkend* zijn verbonden. Zij zijn dan óf *aaneenschakelend*, óf *tegenstellend* óf *oorzakelijk* vereenigd (zie § 2).

Het komt soms voor, dat een dier zinnen zelf weer door een' bijvoeglijken zin bepaald is; bijv.: *Maar als er soms onder ons mochten zijn, die hunnen plicht verwaarloozen voor gewin, die het recht verkoopen voor geld, of die den buffel van den arme nemen, en de vruchten die behooren aan wie honger hebben . . . wie zal ze straffen?*

DERDE AFDEELING.

§ 26.

De *bijwoordelijke* zinnen bevatten, in den vorm van een' afhankelijken zin, eene bepaling, die bij 't gezegde van den hoofdzin behoort en anders door een bijwoord wordt uitgedrukt.

Ze zijn kennelijk onderscheiden van de vorige afhankelijke

zinnen, en nochtans zou het kunnen gebeuren, dat men zich vergiste in de bepaling van de hoofdsoort der afhankelijke zinnen, welke door een zelfde woord met den hoofdzin zijn verbonden, daar sommige dezer tot de *zelfstandige* of *bijvoeglijke* en andere tot de *bijwoordelijke* zinnen behooren. Het zal daarom niet ongepast geoordeeld worden, hierop de aandacht te vestigen.

De volgende afhankelijke zinnen zijn *zelfstandig*, dewijl ze van een *overgankelijk* werkwoord in den hoofdzin afhangen; bijv.: *'k Wou, dat je te bedde lag, Al te dartle snaken! Alle muizen zeiden, dat het eene prettige bruiloft was en dat ze prettig samen waren. Zijn kameraad bleef koppig en dacht, dat hij zóo een rustig en aangenaam leventje zou kunnen leiden. Ze weet wel, waar ze 't goed heeft, Die kleine, schelmsche guit. Ze wist nu, waar Moeders koekoekkllokje was. Men weet niet, waar ze 's morgens blijft.*

De afhankelijke zinnen zijn *bijvoeglijk*, als *dat* en *waar* niet alleen de zinnen verbinden, maar ook op een zelfstandig naamwoord in den hoofdzin terugzien; bijv.: *Een ding, dat gij niet sparen moet, dat is de rand van uwen hoed. De spin wordt door velen veracht, ja zelfs gevreesd, en toch is het een merkwaardig schepsel, dat in deze wereld ook zijn nut doet. Teér bloemekel hoe durft ge 't wagen, Uw kleurig hoofdje van het groen, Dat 't veilig dekt, Zoo ras te ondoen Op d' eersten glans der lentedagen? De moeder ijlt, nog droever, 's morgens vroeg Ter kamer, waar het bitterst leed haar sloeg. Kort daarna werd hij in 'e eetzaal op een bed gelegd, waar hij binnen weinige minuten in de armen van zijne echtgenootte en zijne zuster den laatsten adem uitblies.*

*Spanjen is mijn vaderland,
 Waar de sneeuwbloei der kastanje
 Prijkt aan Ebro's lachend strand,
 Waar de zoete amandels bloeien,
 Waar de druif u tegenlonkt,
 Waar de rozen schooner gloeien
 En de maan in goudgloed pronkt.*

De bijwoordelijke zinnen met *dat* hangen van een of ander bijwoord in den hoofdzin af, als: *zoo, zoo lang, enz.* Zoo een dezer bijwoorden in den hoofdzin niet wordt genoemd, heeft *dat* veelal de beteekenis van *zoodat*. Bijv.: *Hij sluipt heel voorzichtig de trap op, zoo voorzichtig, dat men hem in 't geheel niet hoort. Daar strooit hij den kinderen fijn zand in de oogen, zoo fijn, dat het niet zeer doet, maar altijd wel zoo veel, dat ze uit die oogen niet meer kijken kunnen. Ze zeilden zoo lang, dat er geen land meer te zien was. Hoe komt gij er toch bij, dat gij uwen zoon laat loopen en zelf rijdt? Hij kolderde, dat het een' aard had. Alle drie gingen ze in vaders kamer — op bloote voeten, dat vader het niet hoorde.*

De bijwoordelijke zinnen met *waar* hangen van 't werkwoord in den hoofdzin af, dat alsdan *onovergankelijk* is; bijv.: *Zie — en waar de kudde gaat, Springen al de knapen, Uit den hof en van de straat, Midden in de schapen. Moeder, moeder, laat ons reizen, Waar de weg ons henenvoert. Men kan dit reeds merken aan het verschil, dat er tusschen het eene web en het andere is, aan het rensterglas, in de hoeken, op het veld en waar ze meer mogen wezen.*

§ 27.

De drie soorten van afhankelijke zinnen —: de *zelfstandige*, *bijvoeglijke* en *bijwoordelijke*, — kunnen niet alleen van de hoofdzinnen, maar ook van elkander afhankelijk zijn.

De hoofdzin is nu eens van een' zelfstandigen zin, dan weer van een' bijvoeglijken of bijwoordelijken zin vergezeld, bijv.: *Zij moeten erkennen, dat de goede God den twist heel billijk beslecht had* (zelfst. voorwerpszin). *De winter wist niet, hoe hij zich verontschuldigen zou* (zelfst. gebr. bijv. zin). *'t Bloempje, dat mij werd gegeven* (bijv. zin), *Plantte ik, — en het bleef in leven. Men moet niet alles gelooven, wat daarvan verteld wordt* (bijv. zin). *Maar de spinnen verteren ook jaarlijks en dagelijks een groot aantal andere zeer kleine mugjes, die door hunne overgrootte menigte ons eenen geweldigen last en eene groote schade zouden doen* (nevengeschikte bijv. zinnen). *Men kan licht eenen stok vinden, als men eenen hond wil slaan* (bijw. zin). *Wanneer ze zoo 's avonds na gedaan werk heel prettig naast elkander stonden* (bijw. zin), *konden ze aardig met elkander keuvelen. Terwijl hij de sneeuw samenhaalde* (bijw. zin), *zag hij witte, gele en blauwe puntjes uit de aarde kijken. En, als ik ze kende* (bijw. zin), *'k Vloog Moes dicht aan 't oor en zong van me' liedjes haar allerlei voor* (nevengeschikte hoofdzinnen).

Doch ook kan de hoofdzin van een' zelfstandigen, bijvoeglijken of bijwoordelijken zin zijn gevolgd, die wederom eene dier soorten van afhankelijke zinnen bij zich kan hebben; bijv.: *Ze paste het volgende jaar wel op, dat ze geen volk in huis had* (zelfst. voorwerpszin), *dat niet te goeder*

naam en faam bekend stond (bijv. zin). O, was ik een vogel (bijw. zin), ik weet, wat ik deed (zelfst. voorwerpszin). De knaap, ras besloten (verkorte bijv. zin), springt met zijn' met ijzer beslagen bergstok naar een' hoop struiken, waarin de roofvogel zoo verstrikt is geraakt (bijv. zin), dat hij van zijne vleugelen geen gebruik maken kan (bijw. zin). Toen nu de winter zag (bijw. zin), dat hij niet langer blijven kon (zelfst. voorwerpszin), nam hij eene groote bijl en klopte het ijs in rivieren, beken en vijvers in stukken en liet het toen wegdrijven (nevengeschikte hoofdzinnen). Als de zieken de muziek hooren (bijw. zin), beginnen ze te dansen, tot ze van vermoeidheid neerzinken (bijw. zin) — en dan zijn ze genezen. Het zou dan net zijn, alsof de bloempjes blij waren en luiden zouden (nevengeschikte bijw. zinnen), omdat hij wegging (bijw. zin).

§ 28.

De woordjes, die *bijwoordelijke* zinnen met den hoofd- of een' anderen zin verbinden, heeten evenals die, welke aan 't hoofd van de eigenlijke zelfstandige zinnen staan, *onderschikkende* voegwoorden. Ook *bijwoorden* kunnen op die wijze gebezigd worden en heeten dan *voegwoordelijke* bijwoorden, welke benaming alzoo beteekent, dat de bijwoorden den dienst van voegwoorden verrichten; bijv.: *Treurig en hongerig wilden de bijtjes nu naar hunnen konink terugkeeren, toen ze onverwacht donkerblauwe bloempjes bij eene heg zagen staan. Zoolang we buiten op het veld no voedsel kunnen vinden, willen we sparen, wat we hier in 't nest hebben.* In dit laatste voorbeeld staat de *bijwoordelijke* zin, bij *omzetting*, vóór den hoofdzin.

Ze komen daarentegen in de volgende voorbeelden als *bijwoorden* voor: *Toen vlogen ze naar de tulp met hare groote, prachtige bloemen. Ze konden niet zoo lang wachten, totdat gij vertrokken waart, en kwamen daarom zoo vroeg uitkijken.*

Onder de woordjes, die *bijwoordelijke* zinnen met den hoofdzin verbinden, behooren ook sommige, die uit hun' aard *voorzetsels* zijn; maar insgelijks door 't gebruik, dat er van gemaakt wordt, als *voegwoorden* in den zin optreden; waarbij opmerking verdient, dat eenige van 't voegwoord *dat* al dan niet gevolgd zijn en andere daarvan altijd zijn voorzien. Tot de eerste behooren *tot, voor*; tot de laatste *omdat, opdat*. Zoo zijn, bijv., *tot* of *totdat* voegwoorden in: *Wilt g' u aan 't kraaien niet vergapen, Wacht dan, tot gij 't met glans kunt doen. Het bloempje weerde zich en stak, Totdat het, afgemat en zwak, Zijn krachten voelde falen.*

De *bijwoordelijke* zinnen worden in onderscheidene soorten verdeeld. Die verdeeling is niet willekeurig, maar berust op hunne betrekking tot den hoofdzin. De namen dier *bijwoordelijke* zinnen zijn ontleend aan de soort, waartoe de voegwoorden of voegwoordelijke bijwoorden behooren, door middel van welke zij met den hoofdzin zijn verbonden.

De belangrijkste *bijwoordelijke* zinnen zijn de *tijdbepalende*, de *oorzakelijke*, de *voorwaardelijke*, de *veronderstellende* en de *toegevende* zinnen. Deze zullen we daarom in de eerste plaats behandelen, om eindelijk bij de overige *bijwoordelijke* zinnen stil te staan.

§ 29.

De *bijwoordelijke* zinnen, die den *tijd* bepalen, wanneer de bewering, in den hoofdzin vervat, plaats grijpt, heeten *tijdbepalende* zinnen.

De voegwoorden of voegwoordelijke bijwoorden, die aan 't hoofd van dergelijke zinnen staan, zijn: *toen*, *wanneer*, *als*, *daar*, *terwijl*, *nu* (*dat*), *tot* (*dat*), *voor* (*dat*), *eer* (*dat*), *nadat*, *sedert* of *sinds* (*dat*), *zoolang*, *zoodra*, enz.

Sommige dezer tijdbepalende voegwoorden komen ook in eene andere zinsverbinding voor. Zoo worden *wanneer* en *als* ook in *voorwaardelijke* en *veronderstellende* zinnen, en *daar*, *nu*, *sedert* of *sinds* ook in *oorzakelijke* zinnen (en *nu* — zie 't vorige boekje — bovendien ook in *aaneenschakelende* zinnen) gebezigd.

Eenige tijdbepalende voegwoorden zijn nu eens wel, dan weer niet van *dat* gevolgd. Hiertoe behooren: *nu*, *tot*, *voor*, *eer*, *sedert* of *sinds*.

Voorbeelden.

Verbeeldt u dus den schrik der arme ganzen, toen de vos haar eensklaps in de rede kwam vallen en haar goeden morgen wenschte! Wanneer hij terugkomt, kan ik u met geene zekerheid zeggen. Smeed het ijzer, als het heet is. Alles schijnt stilte des gemoeds in hem te verraden, daar (d. i. terwijl) nochtans het hart hem hevig klopt en zijne borst in doffe hijgingen zwelt en daalt. En terwijl ze zoo aten, keken ze tusschenbeide heel vriendelijk en vertrouwelijk de kinderen aan. Nu de ezel hem begon te beklagen en hem onophoudelijk met zijn gejeuzel om de ooren maalde, nu smaakte het eten hem bitter. De kruik gaat zoo lang te water, tot ze breekt. Eer ze opzien, zijn we al op den top gestoven. Nadat de knecht hem eindelijk met veel moeite voor den ploeg gekregen had, kon hij geen zier doen. Arme Lena, geen kruimeltje brood heeft ze geproefd, sinds heur vader haar dezen morgen 't huis uitjoeg, om te bedelen of — te stelen! Eene algemeene besmetting van slecht

humeur onder de voetgangers, die telkens verward raken in elkanders paraplu's en haast zonder uitzondering uitglijden op de hoeken der straten, waar duizenden andere voetgangers uitgeglipt en uitgegleden zijn, sedert de dag is aangebroken. Zoolang het pad dit toelaat, houden ze elkander steeds bij de hand. Maar dit is alles voorbij, zoodra de eerste warme koeltjes waaien.

In plaats van zoodra vindt men ook zoohaast, bijv.: *Zoohaast zij den Baas zagen aankomen, begonnen zij zoo luidop te lachen, dat het de gansche straat overklonk.* Andere tijdbepalende voegwoorden, in beteekenis daaraan verwant, zijn: *zoo ras (als), zoo vaak (als), zoo gauw (als).*

Op een tijdbepalend voegwoord, waarmee de bijwoordelijke zin wordt ingeleid, wijst weleens het een of ander bijwoord in den hoofdzin terug, bijv.: *Slechts des middags, wanneer de zon hare gloeiende stralen naar omlaag zendt, dan rust het vraatzuchtige volk, dan kruipen zij achter de groene bladexen en dommelen in den warmen zonnegloed. Als de dag aanbreekt, dan begint het vogelenheer reeds des Schepers lof te bezingen. Toen nu de eerste Meimaand op de aarde kwam, toen alles op velden en weiden in heerlijke kleurenpracht stond en de lieflijke bloemen de lucht met hare welriekende geuren vervulden, toen werd het bosch boos en afgunstig.*

§ 30.

Bij de *bijwoordelijke* zinnen onderscheidt men ook eene *oorzakelijke* zinsverbinding.

Er zijn alzoo twee hoofsoorten van *oorzakelijke* zinnen: *nevenschikkende* en *onderschikkende*. De eerste zijn in 't vorige boekje behandeld. De *oorzakelijke* zinnen, die bij de bij-

woordelijke zinnen voorkomen, heeten *onderschikkend*, omdat ze door *onderschikkende* voegwoorden met de hoofdzinnen worden verbonden.

Ze worden in drie soorten verdeeld: de *redengevende*, de *doelaanwijzende* en de *besluitende* zinnen.

De *redengevende* bijwoordelijke zinnen zijn dezulke, die eene *reden*, eene *oorzaak* of den *grond eener gevolgtrekking* te kennen geven.

Hierbij kan men dus drie gevallen onderscheiden:

1° Geval. Ze geven de *reden* of den *zedelijken grond* eener zaak, eener handeling of gewaarwording te kennen, als ze door de voegwoorden *omdat* en *om reden* met den hoofdzin zijn verbonden; bijv.: *Ik noem zijne voorvaders, omdat zijn eigen naam bijna heelemaal onbekend is. 't Zou dan immers net zijn, alsof de bloempjes blij waren en luiden zouden, omdat hij wegging.*

Somwijlen staat *dat* voor *omdat*; bijv.: *Och, wat had Knagelijtje een verdriet, dat het nu den keelen dag te huis moest zitten.*

In den hoofdzin vindt men soms *daarom* gebezigd, om te sterker op 't oorzakelijk verband tusschen dezen zin en den afhankelijken zin te drukken; bijv.: *Daarom wordt hij veracht, omdat hij zich aan dronkenschap en ongebondenheid overgeeft.*

2° Geval. Ze vermelden eene *oorzaak*, welke eenig gevolg medebrenkt, als zij door de voegwoorden *daar, dewijl, wijl* en *vermits* met den hoofdzin zijn verbonden; bijv.: *Wat is zoo akelig, als blindelings te worstelen in eenen dikken nevel van scherpen rook en gloeiende dampen, omringd van afgematte zieltoegenden, daar 't gejammer en geweën, door schelle of schorre noodkreten somtijds afgebroken, echter niet dan in doodsstuipen eindigt!*

We dachten, dat dit gebrul het teeken tot den aanval was, dewijl het onmiddellijk door al de andere monsters van rondom beantwoord werd. En 't bijtje vloog van bloem tot bloem, wijl 't honger heeft. Vermits de oorlog is uitgebroken, zal er wederom veel menschenbloed vergoten worden.

Deze voegwoorden worden alzoo in den afhankelijken zin vereischt, als deze opheldering geeft, hoe 't komt, dat een feit, in den hoofdzin vervat, plaats heeft.

De tijdbepalende voegwoorden *sinds* of *sedert* en *nu* worden ook als *redengevende* voegwoorden gebezigd; bijv.: *Sinds gij toch niets antwoordt, zal ik u niet verder vragen. Nu gij niet komt, blijf ik ook te huis.*

Daar komt weinig meer als tijdbepalend voegwoord voor. Als *redengevend* voegwoord wordt het meest gebruikt.

8° Geval. Ze behelzen den *grond eener gevolgtrekking*, als zij door de voegwoorden *aangezien*, *naardien* of *nademaal* met den hoofdzin worden verbonden.

De *gevolgtrekking* bevat de hoofdzin; de bijzin geeft den *grond* te kennen, waarop de gevolgtrekking steunt; bijv.: *Ik kon echter onmogelijk op gemelden Nicolaas den naam van Klein Klaasje toepassen, aangezien hij een zeer „lange blonde jongen” is. Naardien of nademaal de nood mij dwingt, zal ik toegeven.*

§ 31.

Tot de *oorzakelijke* afhankelijke zinnen behooren ook de *doelaanwijzende* en de *besluitende* zinnen.

De *doelaanwijzende* zinnen geven het *doel* te kennen, waarmee de handeling, in den hoofdzin vervat, wordt verricht.

Ze worden door de *doelaanwijzende* voegwoorden *opdat*,

ten einde, dat en of met den hoofdzin verbonden; bijv.: En het bosch breidde zijne twijgen uit over het Meibloempje, opdat niemand het vinden en plukken zou. Sta dus toe, dat ik haar weder aan boord van onze schepen voere, ten einde zij in staat zij, bij de nadering der roovers, de rivier weder op te varen en zich aan kunne vervolging te onttrekken. „Eh wel, blijft dan altemaal van de tafel!” riep de maagd, „en houdt Pauwen van mijn lijf, dat hij mij niet stoot!” Hij deelde mij dit mede, of het mij gelukken mocht er hem van terug te houden.

Het werkwoord in de doelaanwijzende zinnen behoort eigenlijk in de aanvoegende wijze te staan. Zij wijzen 't doel aan, maar laten in 't midden, of dit doel al dan niet verwezenlijkt wordt. Doch men bedient zich ter omschrijving ook dikwijls van 't hulpwerkwoord der aanvoegende wijze *mogen* of van 't hulpwerkwoord van den toekomenden tijd *zullen*. De verleden tijden hiervan zijn *mocht* en *zoude*.

Menigmaal vindt men *ten einde* van eene onbepaalde wijze gevolgd; bijv.: *Verraderlijk zoekt hij hem te overvallen en zich van achter op den ronden rug te vestigen, ten einde zich onbewust eenen weg tot zijne ingewanden te banen*. In plaats van *ten einde* vindt men ook *om* gebezigd; bijv.: *Daarom zal ik letten op degenen onder u, die uitstekend zijn in deugd, om te trachten beter te worden dan ik ben*. Dergelijke doelaanwijzende zinnen zijn in verkorten vorm voorgesteld.

De *besluitende* zinnen behelzen een *besluit* of eene *gevolgtrekking* van de bewering in den hoofdzin.

Ze worden door de *besluitende* voegwoorden *zoodat* en *weshalve* met den hoofdzin verbonden; bijv.: *En toen veranderden alle bloemen in de bloempotten in groote boomen, die hunne lange takken langs zolder en wand uitstrekten, zoodat*

de geheele kamer een prachtig priëel geleeek. Gij zijt de oorzaak van dat vreeselijk ongeluk niet, weshalve ik er u niet voor verantwoordelijk kan stellen.

De *besluitende* zinnen kunnen niet anders dan als *nazin* voorkomen. Ze staan dus altijd achter, nooit vóór den hoofdzin.

Aanm.

De afhankelijke zin, die met *zoodat* wordt ingeleid, is echter niet altijd een *besluitende* zin. Hij kan ook een *gevolgaanwijzende* zin zijn. In § 35 zal dit worden opgehelderd.

§ 32.

De *voorwaardelijke* zinnen geven eene *voorwaarde* te kennen, die vervuld kan worden. Zij drukken dus uit, onder welke omstandigheden het mogelijk is dat het feit, in den hoofdzin vermeld, verwezenlijkt worde.

De voegwoorden, die *voorwaardelijke* zinnen inleiden, zijn: *wanneer*, *als*, *zoo*, *indien*, *ingeval*, *bijaldien*, *mits*, *ten zij* en *ten ware*.

De beide eerste voegwoorden hebben we reeds onder de *tijdbepalende* voegwoorden genoemd. We zeiden toen, dat ze ook in *voorwaardelijke* zinnen gebezigd worden.

Voorbeelden.

Wanneer het eenigszins mogelijk is, verwacht ik binnenkort een bezoek van u. Als het getij verloopt, verzet men de bakens. Hij werpt zijn pak af, zoo hij er een bij zich heeft. Ach, gij verdient eeuwig te schreien, indien ge heden geene tranen stort. Wij ontmoetten geen herten, reebokken, gazellen of elandsdieren; dit was ook niet vreemd, daar deze soort van dieren gewoonlijk opene en onbelemmerde bosschen bewonen en dan dien plaatsen de voor-

keur geven, waar zij geene belemmering in hunnen loop ontmoeten, ingeval zij door eenen tijger vervolgd mochten worden. Bijaldien gij niet kunt komen, verzoek ik u eenig bericht. Ik zal doen wat hij verlangt, mits hij zich tot wederdienst bereid toone. *Mijne belangstelling wordt opgewekt: waarom weet ik niet, tenzij al wat onbekend is die uitwerking heeft. Zij zouden het niet doen, ten ware gij het deedt.*

De beide laatstgenoemde voegwoorden zijn ontstaan uit 't en zij en 't en ware. Hierin is en het oude ontkenningwoordje, hetwelk o. a. in de gedichten van J. Cats zoo veelvuldig voorkomt; bijv.:

Hebt staag een' geest alzoo gesteld,
 Dat gij naar de aarde niet en helt;
 Maar met geheele zinnen zweeft,
 Daar niemand aan het stof en kleeft.

Ten zij en ten ware beteekenen „indien niet”. De beide vorige zinnen kunnen op deze wijze verklaard worden: *Indien al wat onbekend is, die uitwerking niet heeft, weet ik niet waarom* (nl. *mijne belangstelling wordt opgewekt*). *Indien gij het niet deedt, zouden zij het niet doen.*

Het voorwaardelijke voegwoord *mits* is altijd van eene *aanvoegende* wijze gevolgd.

Indien de voorwaardelijke zin voorafgaat, kan op *als*, *zoo*, *wanneer*, *indien* in den hoofdzin *dan* en op *indien* ook *zoo* slaan; bijv.: *En als hij nu werkelijk sterven moest, goede, trouwe moeder! dan zoudet ge toch ook in dien oogenblik uw geloof, uwe hoop, niet zien sterven? Och! zoo ik mijne lieve moeder nog terug kon krijgen, dan zou ik wel braaf en gehoorzaam en vlijtig zijn en een beter kind worden, dan*

ik geweest ben. Wanneer ik bedenk, wat dit voortreffelijk land kon zijn, en wat het is — waartoe de natuur het heeft bestemd, en wat de mensch er van gemaakt heeft, o, dan krimpt mijn hart. Indien de weeze uwe hulp vraagt, indien de weduw bij u aanklopt, gebukt onder den last van wee, tranen plengende om de hardheid van den onmeedoogende, o laat dan het medelijden u ter hulpe doen snellen. Indien ik ooit verneem, dat gij haar tot eenigen den minsten overlast zijt, zoo zal de geheele stad weten wie gij zijt.

De veronderstellende zinnen zijn daarin van de voorwaardelijke onderscheiden, dat zij niet, evenals deze, eene voorwaarde behelzen, aan wier mogelijke vervulling gedacht wordt, maar slechts eene die, bij wijze van onderstelling, geopperd wordt, alleen om er een of ander besluit uit te trekken.

De voegwoorden, die veronderstellende zinnen kunnen inleiden, zijn: *wanneer, als* en *zoo*; bijv.: *Wanneer hij het eens deed, zou ik mij zeer verheugen. Als ik kwam, zoudt ge mij dan welkom heeten? O, zoo ze konden, hoe zouden zij zich op den grappenmaker wreken.*

De overige voorwaardelijke voegwoorden komen niet in veronderstellende zinnen voor.

Een voorwaardelijke of veronderstellende zin kan ook zonder behulp van een voegwoord uitgedrukt worden, mits hij de woordorde aanneme, die aan een' vragenden zin eigen is; bijv.: *Och, knaapje lief, och, knaapje zoet, 'k Ben zoo onnoozel klein, Dat, bloeide ik naast mijn zusterschaar, 'k Zou haast onzichtbaar zijn. Kwam ik niet zoo wonder vroeg, Ge liept me vast voorbij. Is 't zonnig weer, is 't goede tijd, Dan zijn ze licht en klaar. En, gaat de huisheer eens ter rust, Dan gaat ook uit het licht. En, kwam ik in den vreemde aan,*

Dan wist ik, wat ik deé. Kwam Hendrik nu maar: dan konden we spelen. Steek ik zonder nadenken de tong naar buiten, dan vriest ze dadelijk vast. Wordt het paadje te smal, dan gaat telkens het meisje vooraan en het jongetje houdt haar bij 't jurkje vast.

De gebiedende wijze kan soms *voorwaardelijke* kracht hebben; bijv.: *Keer u nu eens om, dan zult gij nog andere kou voelen (of: zoo zult gij, of: en gij zult nog andere kou voelen).*

§ 33.

De *toegevende* of *inwilligende* zinnen bevatten eene gedachte, waaruit eene gevolgtrekking kan opgemaakt worden, schijnbaar strijdig met hetgeen de hoofdzin vermeldt.

De voegwoorden, waardoor de *toegevende* zinnen worden ingeleid, zijn: *schoon, ofschoon, hoewel, alhoewel, hoezeer, niettegenstaande, al*; bijv.: *Schoon straks de zonnegloed u stooft, Straks moet ge op uw blozend hoofd De voorjaarsbuien weer verdragen. Het norsche gelaat van Gunther nam dadelijk eene meer welwillende plooi aan, ofschoon zich daarop tevens eene uitdrukking van bekommering vertoonde. Hoewel hij aan de weelde gewoon was, getroostte hij zich de ontbering. Alhoewel eene overoude gewoonte den armen lieden toeliet, het droge hout uit de mastbosschen te halen, kon Baas Gansendonck dit echter niet lijden. En Piet Heyn deed wel eens een oogje toe, hoezeer hij anders eene meer menschelijke wijze van oorlog voeren voorstond. Hij deed het, niettegenstaande het hem uitdrukkelijk verboden was.*

Hoe wel en *hoe zeer*, in twee woorden geschreven, komen ook voor; bijv.: *Dan, hoe wel overlegd, zijne poging bleef*

toch ijdel. Hoe zeer was hij bedroefd, toen hij die noodlottige tijding ontving.

Ze zijn dan geen toegevende voegwoorden. De eerste zin is wel — zooals aanstonds zal blijken, — een *toegevende* zin in *verkorten* vorm, maar *hoe wel* is daarin geen voegwoord. De tweede zin blijkt een hoofdzin te zijn, die door een' *tijdbepalenden* zin is gevolgd.

De toegevende voegwoorden stellen den inhoud van den zin, dien ze inleiden, als *werkelijk bestaande* voor. Het voegwoord *al* kan ook een' zin inleiden, die als *mogelijk* wordt voorgedragen; bijv.: *Al hadden wij de bekwaamheid van Hooft en Vondel te zamen, 't zou ons aan moed ontbreken, om in eene breede beschrijving te treden van de deerlijke gesteltenis der schouwplaats in dit allerijlijkst geval. Al werden ons de drankjes ook aangeboden in zilveren lepels, vastgehouden door de lieve hand onzer eigene moeder, die drankjes smaken immer leelijk.* Doch dit zelfde voegwoord opent ook een' zin, waarvan de inhoud als *werkelijk bestaande*, wordt erkend; bijv.: *Al is zij rijk, zij gunt dien schat aan zijn' bezitter niet. Zoo gij een kooltje vallen laat Op vloer of plaat, Al brandt het niet, het maakt een plek.*

Zooals uit de bijgebrachte voorbeelden blijkt, gaat de *toegevende* zin nu eens den hoofdzin vooraf, dan weder volgt hij dien. In 't eerste geval slaan op 't *toegevend* voegwoord dikwerf de bijwoorden *toch*, *echter*, *evenwel*, *nochtans*, *niet-temin* in den hoofdzin.

Het voegwoord *al* wordt ook bij *voorwaardelijke* zinnen wel aangetroffen, die daardoor *toegevende* kracht krijgen; bijv.: *Zoo hij al van zich zelven spreekt, dan doet hij het toch met nederigheid.*

Vóór *toegevende* zinnen kan 't voegwoord ook weggelaten

worden. Ze nemen dan de woordschikking aan van den vragenden zin en komen immer als *voorzin* voor; bijv.: *Zijn ze niet rijk, toch zijn ze tevreden.* Voor: *Ofschoon ze niet rijk zijn.*

Dezelfde woordschikking heeft de *toegevende* zin met *al*.

§ 34.

Tot de *toegevende* zinnen behooren ook de zoodanige, die eigenlijk het best uitdrukken, wat die naam te kennen geeft, vermits er iets in toegegeven of als waar ondersteld wordt.

Ze worden ingeleid door de *onbepaalde* voornaamwoorden en bijwoorden, als: *wie, welke, hoedanig, hoe, waar, enz.*, die veelal door *ook* versterkt worden. Het is niet noodzakelijk dat woordje er bij te gebruiken, hoewel men er zich doorgaans van bedient, om den aard van den toegegenden zin des te beter te doen uitkomen.

Dat *wie, welke, enz. onbepaalde* voornaamwoorden en bijwoorden zijn, blijkt hieruit, dat in dergelijke zinnen *wie* den persoon, *welke* en *hoedanig* den aard eener zelfstandigheid, *hoe* den graad eener hoedanigheid, enz. *onbepaald* laat. De hoorder kan dien persoon of die zelfstandigheid of dien graad naar willekeur denken en bepalen.

Ten onrechte heeft men die woorden wel eens *vragende* voornaamwoorden en bijwoorden genoemd. Ze worden ook wel als *vragende* voornaamwoorden en bijwoorden gebezigd; doch de zinnen zelve, waarin zij optreden, zijn dan *vragend*. Hiervoor zal men de *toegevende* zinnen wel niet aanmerken. Het is duidelijk genoeg, dat zij geene echte vragen zijn. Al verandert men deze afhankelijke zinnen in hoofdzinnen, men zal nooit *vragende* zinnen verkrijgen. Wel kan men

bijv. *Wie hij ook zij, ik moet hem zien en spreken veranderen in 't niet gebruikelijke, maar toch verstaanbare: ik moet hem zien en spreken, hij zij wie ook; waaruit duidelijk blijkt, dat wie den persoon onbepaald laat. Te vergeefs echter zal men beproeven den afhankelijken zin in een' vragenden zin over te brengen. Wie zij hij ook?* is eene onmogelijke uitdrukking van dien afhankelijken zin, daar in *vragende* zinnen steeds de *aantoonende* — en nooit de *aanvoegende* wijze (zij), — moet gebezigd worden.

Bovendien drukt men door dien zin niet uit, wat de toegevende zin te kennen geeft.

Voorbeelden :

Ik vrees niemand, wie hij ook zij. Welke boeken ge ook moogt koopen, geene zijn zoo nuttig als die, waarin uw lust tot onderzoek wordt bevredigd. Hoedanig hij zijne handelwijze ook wilde verdedigen, ik kon ze onmogelijk goedkeuren. „Genade!” herhaalde de Graaf: „die heeft hij, wat ook zijn misdrijf zijn moge.” 't Was een goed beest, dat geen schepsel ooit eenig leed deed, hoe grimmig hij er ook uitzag. Aan alle kanten, waar zij het oog ook wendden, zagen zij zich omringd door vaartuigen, verschillend in grootte, maar alle wel bemand en onderling wedijverende in sierlijkheid van bouw en pracht van uitrusting.

Het werkwoord staat in deze soort van toegevende zinnen doorgaans in de *aanvoegende* wijze. Achter *hoe* — ook komt het ook in de *aantoonende* wijze voor, als de zin eene *stellige* uitspraak inhoudt.

Bij sommige dezer toegevende zinnen wordt de *omgezette* woordschikking gevolgd. Het onbepaalde bijwoord *hoe* is dan onmiddellijk gevolgd van 't naamwoordelijk gezegde of van eene bepaling van 't gezegde; bijv.: *Hoe onge-*

duldig zij echter ook ware, een half uur wachtens scheen haar niet te lang. Hoe vaak zijne moeder hem dit ook verbood, het luisterde er niet naar.

De toegevende zinnen vindt men ook dikwerf in verkorten vorm voorgesteld. Het onderwerp met het werkwoord blijft dan verzwegen; bijv.: *Ik deed het, hoewel ongaarne of hoe ongaarne ook. De avondzonnestrallen, de zee op nieuw verlichtende, boden hun een schouwspel aan, 't welk, hoe heerlijk en prachtig op zich zelf, in hunne harten alleen schrik en ontzetting teweeg kon brengen.*

§ 35.

De *bijwoordelijke* zinnen van *wijze* bepalen de *wijze* der in den hoofdzin vervatte uitspraak, hetzij door eene *vergelijking* of door de vermelding eens *gevolgs*. Vandaar dat zij onderscheiden worden in *vergelijkingszinnen* en in *gevolg-aanwijzende* zinnen.

De *vergelijkingszinnen* worden door de voegwoorden *alsof*, *als* en *of* met den hoofdzin verbonden; bijv.: *Die steeg zoo hoog, alsof hij eventjes de zon een morgenbezoek wilde brengen. Dadelijk begon hij zich te houden, alsof hij in zijn eigen huis was. De beek vertraagt nu haren stroom, als vreesde zij voor dien donder. Zij schuurt dicht tegen den muur, als verwachtte ze eenen vloek of eenen slag. Hij deed of hij vreesde. Zij spoedden voort, of een onzichtbare geest hen voortdreef.*

Hierbij verdient opmerking, dat in den vergelijkingzin met *als* het onderwerp achter het werkwoord staat.

Voor *als ware 't* bezigt men ook wel *als 't ware*, hoewel de eerste uitdrukking eigenlijk alleen te verdedigen is.

Men bezigt immers ook *als ware*, gevolgd van een bepaald voornaamwoord of van een zelfstandig naamwoord; bijv.: *Hij zag grammoedig in het ronde, doch bemerkte niemand dan zijnen knecht, die, met de oogen ten gronde, de lippen verroerde, als ware hij aan het eten geweest. Aan de roerlooze takken van sommige boomen hingen de herfstbeziën als trossen koralen; andere boompjes, geheel van loof beroofd, vormden elk het middelpunt van een hoopje roodbruine bladeren; nog andere hadden hun gebladerte behouden; maar het was gekrompen en gefronfeld, als ware het door eenen vuurgloed verschroeid. Uit de met klimop begroeide vensters scheen zulk een lichtglans naar den gloeienden hemel terug, als ware het stille gebouw de bewaarplaats van twintig zomers geweest, die met al hun vuur, al hunne warmte daarin opeengetast lagen. Het is, als ware in 't oosten brand.*

In den volgenden *vergelijkingszin* is 't onderwerp en 't werkwoordelijk deel van 't gezegde uitgelaten: *Stoutenberg staarde hem eenige oogenblikken aan, als onzeker (d. i. als ware hij onzeker), of hij verder moest aandringen of niet.* Men kan „als onzeker” een' verkorten *vergelijkingszin* noemen.

De *gevolgaanwijzende* zinnen worden door 't wegwoord *zoodat* of *dat*, in den hoofdzin van *zoo* voorafgegaan, ingeleid; bijv.: *Ik heb wel fraaie bloemen; maar de koeien ontnemen ze mij, om ze op te eten, of ze trappen mij, zoodat ik in geen drie maanden weer tot mij zelven kom. David liet zich door allerlei mooie beloften spoedig tot bedaren brengen; maar Anneke klemde zich met beide handjes aan 't deurkozijn vast, zoodat de knecht moest komen, om haar op zijne armen in 't huis van Martha, de breister, te dragen. Hij sluipt heel voorzichtig de trap op, zoo voor-*

zichtig, dat men hem in 't geheel niet hoort. Daar strooit hij den kinderen fijn zand in de oogen, zoo fijn, dat het niet zeer doet, maar altijd wel zoo veel, dat ze uit die oogen niet meer kijken kunnen.

Wordt, in plaats van *zoodat*, zoo in den hoofdzin en *dat* in den afhankelijken zin uitgedrukt, dan is 't eerste woord een *bijwoord*, omdat het eene bepaling is óf van 't werkwoord óf van 't bijvoeglijk naamwoord, waarbij of waarvóór het geplaatst is, en *dat* een *voegwoord*, omdat het den afhankelijken zin met den hoofdzin verbindt.

Tot de *gevolgaanwijzende* zinnen behooren ook de zoodanige, waarin *dat* door *zulke* in den hoofdzin is voorafgegaan; bijv.: *Hij begaat zulke onzinnigheden, dat men meenen zou, dat hij van zijn verstand beroofd is.* Hier is de laatste afhankelijke zin een zelfstandige *voorwerpszin*. Deze hangt af van 't werkwoord *meenen* in den *gevolgaanwijzenden* zin: *dat men meenen zou.*

Somwijlen blijft *zoo* in den hoofdzin weg; bijv.: *Het vriest, dat het kraakt* (d. i. *het vriest zoo, dat het kraakt*). *Hij kolderde, dat het een' aard had. Hij werkt, dat hij zweet. Zij leeren, dat het een lust is.* Dergelijke afhankelijke zinnen zijn *gevolgaanwijzende* zinnen. Zoo duiden deze de *wijze* aan, waarop het vriezen, het kolderen, het werken en het leeren plaats heeft.

Aanm.

Hetzelfde voegwoord *zoodat* wordt ook in *besluitende* zinnen gebezigd (zie § 31). De afhankelijke zin vermeldt dan een besluit, dat uit den hoofdzin wordt opgemaakt.

Leidt *zoodat* een' *gevolgaanwijzenden* zin in, dan behelst de afhankelijke zin het gevolg van de *wijze*, waarop de handeling in den hoofdzin plaats heeft.

Mocht deze aanwijzing niet voldoende zijn, om de soort

dier zinnen te bepalen, dan is een zeker kenmerk, dat, indien de zin toelaat, de deelen, waaruit *zoodat* bestaat, derwijze te scheiden, dat *zoo* in den hoofdzin en *dat* in den afhankelijken zin komt te staan, hij tot de *gevolgaanwijzende* en anders tot de *besluitende* zinnen behoort.

§ 36.

De *vergelijkende* zinnen zijn — hoewel de naam niet veel verschilt, — wel degelijk van de *vergelijkingszinnen* onderscheiden.

Ze behelzen beide eene *vergelijking*. In *zoo* verre bestaat er tusschen beide zinnen eenige overeenkomst. Zij verschillen echter daarin van elkander, dat de *vergelijkende* zinnen eene vergelijking bevatten, die *werkelijk* bestaat; terwijl de *vergelijkingszinnen* eene overeenkomst uitdrukken, die slechts *schijnbaar* is.

Alsof hij (de droppel) *aan een touwtje vastzat, moest hij telkens naar de waterolakte terug.*

Hier is de afhankelijke zin een *vergelijkingszin*, omdat de vergelijking, die hij vermeldt, slechts *schijnbaar* is.

Hoe beven honderdjarige eiken Gelijk een rillend riet!

Hier is de afhankelijke zin een *vergelijkende* zin, omdat hij eene vergelijking bevat, die *werkelijk* bestaat. Het gezegde (*beeft*) is in dien afhankelijken zin niet uitgedrukt. Zoodanige woord-uitlatingen zijn bij *vergelijkende* zinnen niet zeldzaam.

De *vergelijkende* zinnen worden door een der volgende voegwoorden ingeleid: *gelijk*, *ev'nals*, *zooals*, *als*, *zoo*, *dan*. De voegwoorden *als* en *zoo* zijn in dergelijke zinnen afhankelijk van 't bijwoord *zoo*, 't welk in den hoofdzin is uitgedrukt.

Voorbeelden.

De gansche zee stond in vuur en vlam, die door den dikken rook, gelijk bliksemstralen in eene donkere wolk, uitborst.

Gaat een dusdanige vergelijkende zin vooraf, zoo wijst dikwerf zoo in den hoofdzin daarop terug; bijv.: *Gelijk de zon alles ziet, wat op de aarde gebeurt, zoo hadden ook onze kleine droppels goede, scherpe oogen gekregen en lieten 't aankijken niet ontbreken. Gelijk de lente onze schoone aarde met bloemen siert, gelijk de zomer wasdom en rijpheid schenkt aan tal van vruchten, zoo brengt de Barmhartigheid vreugde en vertroosting aan de kinderen der smarte.*

Het nest werd weer vol, evenals het vroeger geweest was. Een vlugge schilder zit er voor En teekent heel getrouw Elk ding, zooals het wezen moet: Wit, zwart, rood, groen of blauw. O, had ik toch twee vleugelen, zooals die vogel daar. O, we zullen u ook liefhebben, zooals ge ons liefhebt. Wie nu het voorbeeld van onzen os en ons ezeltje volgen wil, — die moet mij niet kwalijk nemen, dat ik hem zoo dom noem als eenen os of zoo loos als eenen ezel. Het heibloempje is misschien zoo gelukkig nog niet als gij. Zelfs de sneeuw is vast zoo wit niet Als mijn krans. Zoo gedwee en geduldig hij vroeger was, zoo weerspannig was hij nu.

Aanm.

Als de hoofdzin, of elke andere voorafgaande zin, *ontkennend* is, dan bezigt men, in plaats van *gelijk—niet*, *evenmin* of *zoo min als*; bijv.: *De duif verzekerde stellig, ja ze durfde er wel op zweren, dat zij, zoo min als hij van de korrels gesnoept had.*

De afhankelijke zin, die van 't bijwoord zoo in den hoofdzin afhangt, is een *vergelijkende* zin, indien hij met

als en een *gevolgaanwijzende* zin, indien hij met *dat* wordt ingeleid (zie § 35).

De afhankelijke zin, waarin op *zoo* (of *even*) onmiddellijk een bijvoeglijk naamwoord of een bijwoord volgt, staat in de *omgezette* woordschikking. De overige vergelijkende zinnen behooren tot de *regelmatige* woordschikking.

Waar, bij de vergelijking, de overeenkomst in *ongelijke* m \grave{a} te bestaat, kan men zich op onderscheiden wijzen uitdrukken; bijv.: *Hij is niet zoo vlug als zijn broeder* (d. i. *als zijn broeder vlug is*). *Hij is minder vlug dan zijn broeder* (d. i. *dan zijn broeder vlug is*). *Zijn broeder is vlugger dan hij* (d. i. *dan hij vlug is*). Komt de vergelijkende zin achter een bijvoeglijk naamwoord of bijwoord in den vergrootenden trap, dan wordt hij door *dan* ingeleid.

Dit voegwoord wordt ook gebruikt achter *ander* en *anders*; bijv.: *Hij heeft andere maatregelen genomen dan ik vermoed had*. *Het valt anders uit dan men voorspeld had*. *Er kwam niemand anders dan de weinigen, die genoodigd waren* (d. i. *dan de weinigen kwamen, die genoodigd waren*). *Niets anders dan genoeg heb ik aan hem beleefd* (d. i. *Niets anders dan hetgene genoeg is, heb ik aan hem beleefd*). Wordt *anders* achter *niemand* en *niets* weggelaten, dan beteekent *dan*: *zoo niet* of *behalve*; bijv.: *Niemand is vrij, dan hij, die heer is over zich zelve*. *Ik gevoel niets, dan s m a r t e*.

§ 37.

Met de *vergelijkende* zinnen staan de *verhoudingszinnen* en de *beperkende* zinnen in het nauwste verband.

De *verhoudingszinnen* wijzen aan, dat er tusschen de hoe-

danigheid of handeling in den ondergeschikten zin en' die in den hoofdzin eene zekere verhouding bestaat.

De voegwoorden, die in dergelijke zinnen gebruikt worden, zijn: *hoe—hoe, hoe—deste, naarmate, naargelang, naar, naardat, al naar dat*; bijv.: *Hoe verder wij kwamen, hoe meer het woud toenam in dichtheid en ondoordringbaarheid. Hoe lager hij kwam, des te zwaarder werd hij. Hoe inniger, hoe edeler deze hoop, deze wensch en dit gevoel zijn, des te inniger en edeler is ook de vriendschap, die er uit geboren wordt. Ik zond eenen koelen wind, die al het kleine deugnietengoed te hoop dreef tot éene grijze wolk, die des te grooter en dichter werd, naarmate er meer droppels van buiten bij kwamen. De gunstige wind, die het schip tot hiertoe voortstuwde, wordt vroeger of later, naargelang van het jaargetijde, al zwakker en zwakker. Naar de wind waait, golft het koren. Naardat het meeste deel in 's werelds zaken gaat, Helpt meer een lepel luks dan een vol vat met raad. Al naardat gij het verkiest, kunt gij blijven of heengaan.*

Aanm:

De *verhoudingszinnen*, die met *hoe*, gevolgd van een bijvoeglijk naamwoord of bijwoord in den vergrootenden trap aanvangen, staan in de *omgezette* woordschikking. De overige verhoudingszinnen komen in de *regelmatige* woordschikking voor, omdat die woorden bij 't gezegde zijn geplaatst.

De *beperkende* zinnen geven te kennen, dat de bewering in den hoofdzin tot een' zekeren grens beperkt is.

De voegwoordelijke uitdrukkingen, waardoor zij worden ingeleid, zijn: *in zoo verre, voor zooverre (als), zoo ver*; bijv.: *Ik zal hem helpen, in zoo verre dit in mijn vermogen is. Eene visschersschuit, die, voor zoover*

men hoordeelen kon naar de gescheurde zeilen en naar het water, dat door een' ouden zeeman uit de kiel geloosd werd, van den storm geleden had, was zooveen de rivier opgekomen en had nabij de vloot eene ligplaats gezocht. Zoo ver het oog reikt, is er mensch noch vee te ontdekken.

§ 38.

We eindigen onze kennismaking van de verschillende soorten der bijwoordelijke zinnen met de *plaatsbepalende*. Ze zijn, na al 't gene er vroeger reeds van gezegd is, gemakkelijk te kennen. Men moet hierbij niet afgaan op de woorden, waarmee de afhankelijke zinnen ingeleid worden, maar wel op den dienst, dien ze in betrekking tot de hoofdzinnen vervullen. Meermalen toch is opgemerkt, dat sommige voegwoorden evenzeer een' *zelfstandigen* en *bijvoeglijken* als een' *plaatsbepalenden* bijwoordelijken zin inleiden.

Eene herinnering van 't vroeger gezegde zal hier blijken voldoende te zijn, om de *plaatsbepalende* zinnen van de *zelfstandige* en *bijvoeglijke* te onderscheiden.

De *zelfstandige* zinnen, die met de bijwoorden *waar*, *vanwaar*, *waarheen* beginnen, hangen af van 't werkwoord in den hoofdzin, 't welk in dat geval *overgankelijk* is; bijv.: *Hij heeft een klokje hooren luiden, maar hij weet niet, waar 't hangt. Ik heb niet vernomen, vanwaar hij gekomen is. Ik heb hem niet hooren zeggen, waarheen hij ging.*

De *bijvoeglijke* zinnen, die met een dergelijk bijwoord worden ingeleid, wijzen op 't zelfstandig naamwoord terug, dat ze bepalen; bijv.: *Het bloedde aan den hals, waar*

het gewond was. De jonge lui (dat zijn de vogeltjes) zoeken op een' lageren tak een plaatsje, vanwaar ze een goed uitzicht hebben naar den zandweg. Het oord, waarheen hij vertrekt, is zeer bekoorlijk gelegen.

De *plaatsbepalende* zinnen, die met een dier bijwoorden aanvangen, vermelden de plaats, waar de handeling, in den hoofdzin genoemd, geschiedt. Opmerking verdient, dat het werkwoord in den hoofdzin *onovergankelijk* is; bijv.: *Zie — en waar de kudde gaat, Springen al de knapen. Zij komen, vanwaar gij het niet zoudt verwachten. Ga, waarheen ik u gezegd heb.*

Tot de bijwoorden, die in *plaatsbepalende* zinnen gebruikt worden, behoort ook *verwaarts*; bijv.: *Ga, verwaarts uw plicht u roept.* Het komt ook in *zelfstandige* zinnen voor; bijv.: *Vertel me, verwaarts hij vertrokken is.* In *bijvoeglijke* zinnen vindt men het zelden of nooit gebezigd.

§ 39.

De *bijwoordelijke* zinnen, die hetzelfde onderwerp hebben als de hoofdzin, kunnen ook in *verkorten* vorm worden voorgesteld. Zij zijn dan veelal zoo gewijzigd, dat slechts het werkwoord, in den vorm eener onbepaalde wijze met *te*, overblijft. De bepalingen, die er bij behooren, staan vóór de onbepaalde wijze. Deze verkorting van den bijwoordelijken zin is zeer gewoon bij die zinnen, wier betrekking tot den hoofdzin uitgedrukt wordt door een *voorzetsel*. De voorzetsels, die hiertoe gebezigd worden, zijn: *na, door, met, om, zonder, in plaats van.*

De *verkorte* afhankelijke zinnen met het voorzetsel *na*

kunnen door volledige zinnen met het voegwoord *nadat* vervangen worden; bijv.: *Na eene poos uitgerust te hebben, zette hij de reis weder voort.* Verkort uit: *Nadat hij eene poos uitgerust had.*

Vangen de verkorte bijwoordelijke zinnen met *door* en *met*, gevolgd van eene onbepaalde wijze met *te*, aan; zoo kunnen ze in volledige zinnen met *wanneer* of *terwijl* overgebracht worden; bijv.: *Met u te onderwerpen, kunt ge vergiffenis krijgen.* Door *met* zulke lieden om te gaan, verloor hij de achting van alle weldenkenden.

Zonder en in plaats van zijn tegenstellingen dezer beide voorzetsels en kunnen, gevolgd van eene onbepaalde wijze met *te*, in volledige ontkennende zinnen veranderd worden met *wanneer* of *terwijl*; bijv.: *De os wierp zich, zonder wat te zeggen* (d. i. *terwijl hij niets zei*), *op zijn stroo neer.* *Kaatje van hiernaast heeft eenmaal pap op haar hoofd gesmeerd in plaats van ze op te happen!*

Deze beide voorzetsels zijn daarin van elkander onderscheiden, dat *zonder* eene handeling ontkent, die men verwacht had, en *in plaats van* eene handeling vermeldt, die men boven de andere verkozen had.

De meeste verkorte zinnen met het voorzetsel *om*, gevolgd van eene onbepaalde wijze met *te*, kunnen in volledige zinnen met *opdat* of *ten einde* overgezet worden. Ze zijn dan *doelaanwijzende* zinnen in verkorten vorm; bijv.: *Bijna ieder heeft mij verlaten, om u op te zoeken.* *Loop nu schaapjes, wat je mag, Om ter kooi te raken.* *Als de knecht morgen komt, om u op de gewone manier voor den ploeg te spannen, toon u dan halsstarrig.* *Toen de Winter zag, dat het bloemen waren, stiet hij met zijne groote schop in de aarde, om ze er uit te halen en mee te nemen.*

Ook kan de verkorte zin met *om* een *vergelijkende* zin zijn. Hij volgt dan achter een bijvoeglijk naamwoord in den hoofdzin, door 't bijwoord *te* (*al te*) bepaald; bijv.: *Hij is te lui om te werken*, d. i. *dan dat hij werkt*. *Zij is te fier om te vragen*, d. i. *dan dat zij vraagt*.

Eindelijk volgen hier nog eenige andere voorbeelden van verkorte bijwoordelijke zinnen: *Lisp'lend over bloem en kruid Spreiden zij de balsemgeuren Op hun gazen vlerkjes uit. En allen volgen haar Verachtend der weide bloesem. En de Spanjaard vluchtte, diep geroerd door de edelmoedigheid, den zielenadel van den Moor. Gedachtig aan zijne belofte, bekampt hij zijne smart met de kracht, die in hem is.*

Zooals men ziet, bestaat hier de verkorte bijwoordelijke zin uit een *tegenwoordig*, een *verleden* deelwoord (met zijne bepalingen), of een *bijvoeglijk* naamwoord ('t welk het naamwoordelijk deel van 't gezegde is).

§ 40.

De *bijwoordelijke* zinnen hebben hunne *regelmatige* plaats achter den hoofdzin. Ze kunnen echter ook vóór den hoofdzin of tusschen de deelen van den hoofdzin geplaatst worden. Gaan ze den hoofdzin vooraf, zoo maken ze den *voorzin* uit. Volgen ze op den hoofdzin, dan heeten ze *nazin*. Staan ze tusschen de deelen van den hoofdzin, dan noemt men ze *tusschenzin*.

Er zijn bijwoordelijke zinnen, die als *voor-*, *tusschen-* of *nazin* kunnen voorkomen. Doch er zijn ook eenige, die steeds als *nazin* gebezigd worden, omdat zij óf op een te voren genoemd of gedacht woord zien, of noodwendig

volgen uit hetgeen in den hoofdzin is gezegd. Hiertoe behooren de *vergelijkende* zinnen, die met *als* en *dan* worden ingeleid; bijv.: *Hij toont zich even vriendelijk als zijn vader. Zij is zoo opgeruimd als men kan wenschen. Die leerling is ijveriger dan deze.* Ook de *besluitende* zinnen komen immer als *nazin* voor, daar zij 't besluit behelzen, dat uit de bewering in den hoofdzin is opgemaakt; bijv.: *Het bruidspaar stond in de deur, zoodat men er in- noch uitkomen kon. Ik vind het niet aannemelijk, weshalve ik voor uw aanbod moet bedanken.* Als *nazin* treden eindelijk steeds de *gevolgaanwijzende* zinnen op, dewijl dat óf van 't bijwoord zoo afhangt, of zoodat derwijze kan gescheiden worden, dat zoo insgelijks in den hoofdzin eene plaats vindt; bijv.: *De luiheid slentert zoo langs straat, Dat de armoe, schoon ze op krukken gaat, Haar inhaalt, eer ze er acht op slaat. Op het eene oogenblik tracht hij ons met geweldige kracht tegen te houden, zoodat we hem in gebogen houding halsstarrig het hoofd bieden.*

Al de overige bijwoordelijke zinnen kunnen echter, bij *omzetting*, als *voorzin* gebezigd worden. Het werkwoord in den hoofdzin neemt dan de vragende woordschikking aan, d. i. 't is van 't onderwerp gevolgd; bijv.: *Terwijl ik nader tred, klinken mij de stemmen in de ooren van menschen, die praten en lachen.* Doch er zijn ook eenige bijwoordelijke zinnen, die niet anders dan als *voorzin* kunnen optreden. Zoo is 't met alle dergelijke zinnen, waarvan 't voegwoord, dat ze inleidt, wordt weggelaten; bijv.: *Had ik mij nedergezet, stellig ware ik bevrozen. Ontvlucht gij mij, 't is u gegund, — Wat gij dan thuis vertellen kunt!* Ook de *verhoudingszinnen*, die met *hoe* aanvangen, waarop in den hoofdzin met *hoe* of *des* te wordt

geantwoord, komen immer als *voorzin* voor; bijv.: *Hoe meer de nacht vorderde, hoe meer bewolkt de lucht werd en hoe hooger en langer de opgeruide golven. Hoe trotscher iemand is, des te minder verstand toont hij te bezitten.*

Behelst eindelijk de hoofdzin eene *vraag*, zoo staat hi gemeenlijk vóor den afhankelijken zin; bijv.: *Wilt gij het gelooven, als ik het u verzeker?* Soms wijkt men hiervan af; bijv.: *O, als ik met u ben, Reinier! en gij met mij, wat gevaar zou ons dan bedreigen?*

